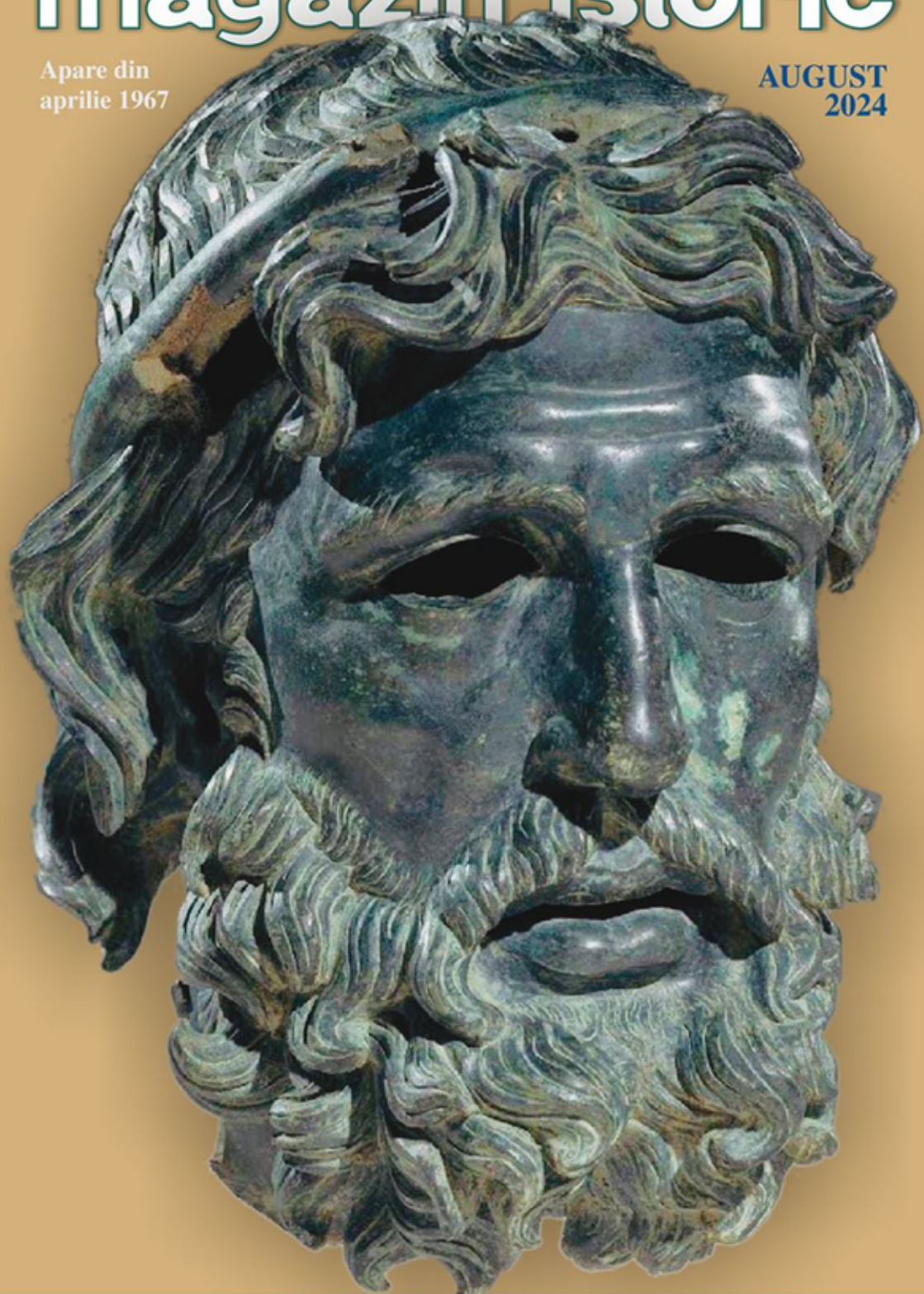

magazin istoric

Apare din
aprilie 1967

AUGUST
2024

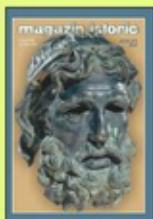
magazin istoric

Anul LVIII – serie nouă – nr. 8 (689)
august 2024

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

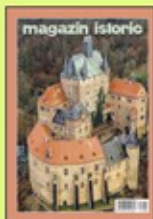
1 Antigonus III Doson a fost rege al Macedoniei între 229 și 221 î.H. Numit inițial regent, pe durata minoratului lui Filip V, a primit titlul de rege grație domniei sale înțelepte. Nu a domnit prea mult, căci un accident vascular, se pare, i-a pus capăt vieții. Pe monetele emise în timpul domniei apare sub chipul lui Poseidon, zeul mării; la fel îl reprezintă și acest bust, păstrat la Museum of Fine Arts, Houston, S.U.A.

2 20 august 1823, la Rio de Janeiro, împăratul Braziliei Pedro I acorda Ordinul Imperial al Crucii în grad de cavaler Mariei Quitéria de Jesus (desen realizat în 1824 de pictorul britanic Augustus Earle; 1793 – 1838), pentru curajul dovedit în războiul pentru independență al Braziliei

3 Ewelina Hanska a fost ultima iubire a lui Balzac. „Această căsătorie este, socotesc, recompensa pe care mi-o rezervă Dumnezeu pentru adversitățile, anii de muncă, dificultățile întâmpinate și biruite” – spunea prozatorul

4 Dacă mergeți în concediu în Germania anul acesta, vă recomandăm castelul Kriebstein, aflat în apropiere de orașul Waldheim, în Saxonia. Înălțat în urmă cu peste 600 de ani, adăpostește picturi murale din goticul târziu și, în tainita comorilor, piese de artă ce au stat ascunse în hornul castelului până în 1986. Se organizează festivaluri, banchete și concerte medievale. Castelul a apărut și în filme, precum „The Grand Budapest Hotel” sau „Albă ca Zăpada”

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,

IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR**august
2024****4** S-a schimbat ceva?
I.L. CARAGIALE**5** Un august solar,
acum 25 de ani
Amintiri despre eclipsă
M. STAVINSCHI**10** Ferește-mă,
Doamne, de prieteni...
*De ce nu datorăm
mulțumiri Rusiei
în Primul Război Mondial*
M. GRIBINCEA**14** Le sunt dragi
ca sarea în ochi
*1917. Un ofițer britanic
despre relațiile
dintre români și ruși*
AL. PIȚIGOI**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ****18** 1924.
Atac terorist eșuat
la Tatar BunarI. GIURCĂ,
L. CORCIU**23** Luminatul
principe
Gabriel Bethlen
Ș. SOLCAN**EXCLUSIVITATE****27** Cărți belgiene
„piratate“ pentru
„Belgia Orientului“
J. HELLEMANS**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI****31** Boierul
Dionisie Fotino
în două portrete
AL.-I. CRUCERU**33** America
redescoperă Europa
*După Al Doilea
Război Mondial*
ȘT. CIOCHINARU**38** A doua venire
în România
i-a fost fatală
*Generalul Friedrich Mieth,
căzut în cursul Operațiunii
Iași – Chișinău*
AL. PROFIRI**43** Salazar
și Mussolini, ca modele
Milan Stojadinovici
I.G. ANDREI**48** Fotograf
de front, în războiul
civil american...
după 160 ani
A.-S. IONESCU

53 Zeii panteonului
geto-dacic

C. BORANGIC

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

58 Pe când peștii
provocau cutremure

G. ROȘU

60 Băile uitate

M. SADOVEANU

62 „Lustru!
Lustru!”

J. TEODORESCU

65 O istorie pe lună

66 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare

Școli de gândire
în politica externă
a României

M.E. IONESCU

71 Afacerea
Nicole Marescot

T. STĂNESCU-
STANCIU

75 Personajul
principal
al „Comediei umane”
Frustrările lui Balzac

F. DOLGHIN

80 Agonie și extaz
Charlie Chaplin
în opt miniaturi

D. MIHALCEA

**POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI**

88 Când
calculatoarele
privesc cerul

A. ȘONKA

91 Carte frumoasă,
cinstei cui te-a scris!
*Premiile
Fundației Culturale
Magazin Istoric*

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Dimitrie
D. Dimăncescu pentru
Departamentul de Stat

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

85 În România,
acum 100 ani

90; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

CUM FUNCȚIONEAZĂ ROMÂNIA

I.L. CARAGIALE

Partidele politice, în înțelesul european al cuvântului, adică întemeiate pe tradițiune, pe interese vechi sau noue de clasă și prin urmare pe programe de principii și idei, nu există în România. Cele două așa-numite partide istorice care alternează la putere nu sunt, în realitate, decât două mari facțiuni, având fiecare, nu partizani, ci clientelă. Capii facțiunilor sunt mai mult sau mai puțin ambițioși politicieni. Firește că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intențiuni: „toți, toți, cum zice Antonius, sunt bărbați onorabili!” Iar clientela este plebea incapabilă de muncă și neavând ce munci, negustorași și precupeți de mahalale scăpătați, mici primejdioși agitatori ai satelor și împrejurimilor orașelor, agenți electorali bătauși; apoi produsul ibrid al școalelor de toate gradele, intelectualii semiculti, avocați și avocaței, profesori, dascăli și dascălași, popi liber-cugetători și răspopiți, învățători analfabeți – toți teoreticieni de berărie; după aceștia, mari funcționari și impiegați miutei, în imensa lor majoritate amovibili.

Administrația e compusă din două mari armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămânzind în opoziție. Când cei hrăniți au devenit impotenți prin nutriție excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la completă famină, încep tulburările de stradă... Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlari din licee, conduși uneori de profesori universitari, cer numaidecât răsturnarea guvernului. Facțiunea de la putere, supranutrită, este incapabilă a mai ține pept

torentului popular, adică facțiunii răsbite de foame; iar regele, gelos de reputația europeană de liniște și ordine a statului său, este silit să concedieze, *avec force compliments* [cu mulțumiri stăruitoare], Cabinetul, care avea aproape unanimități în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui nou Cabinet, cu disolvarea Parlamentului și a tuturor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament și unor noi consilii, care toate, după bunele obiceiuri consacrate, sunt firește aproape unanime partizane ale noului guvern.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentăției naționale, derivă unanimitatea acesteia de la guvern. Și asta se întâmplă, regulat, în cazul cel mai bun, din trei în trei ani; adică cu un an mai puțin decât o legislatură întreagă... A căzut un guvern și a venit altul, îndată, toată administrația țării, și cea de stat, și cea de județ, și cea comunală – de la prefecți și secretari generali de ministere, până la cel din urmă agent de poliție și până la moașa de mahala – se înlocuiește,.... pentru mai mare expeditivitate, chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine; flămânzii trec la masă, sătului la penitență. Și asta așa mereu și pe rând din trei în trei ani, ba și mai des uneori.

De la o administrație astfel recrutată și constituită pe termene provizorii, se înțelege că numai seriozitate și scrupuluri nu se pot pretinde. Toți oamenii de afaceri, începând de la arendașul care plătește milioane arendă și sfârșind cu micul precupeț, care învârtă în mizerie-i daraveri abia câțiva lei, sunt *rançonnés* [jumuliți], în proporție, de către acești baroni feudali mari și mici, cari se numesc agenții administrației statului român. Și oamenilor de afaceri asta trebuie să le convină; în așa stare de lucruri, numai astfel pot exploata fără nicio sfială – poate nedreptăți mare pe mic, poate înșela mic pe mare –, puțini reducând în mizerie pe mulți. Rar, din când în când, ca pentru paradă de lux, se aruncă un *homme à la mer* [om peste bord] –, cine știe ce nenorocit agent care, lipsit de cel mai elementar tact, a făcut prea brutal o flagrantă delapidare sau s-a lăsat prea stângăcește mituit. Încolo, sistemul lucrează fără supărare pe toată linia, afară de netăgăduite rare excepții onorabile.

(1907. Din primăvară până'n toamnă, Tipografia ziarului *Adevărul*, 1907, fragment)

UN SFERT DE SECOL PENTRU O ECLIPSĂ

MAGDA STAVINSCHI

*Astronomul
Nicolae Donici,
un împătimit
observator
al eclipselor...*

La 11 august 1999 a avut loc o eclipsă totală de Soare. Cu ce a fost aceasta deosebită față de altele?

Să ne amintim mai întâi că un astfel de fenomen are loc ori de câte ori Luna trece între Pământ și Soare, acoperind în întregime discul Soarelui.

Ceea ce se întâmplă foarte rar, dacă ne referim la același punct de pe suprafața Pământului: în medie, cam o dată la 370 de ani. Deși mai rare, eclipsele de Lună par a fi mai frecvente, fiind vizibile de oriunde de pe jumătatea globului terestru care are Luna deasupra orizontului.

Doar că în zilele noastre putem vedea în direct, prin internet, un fenomen care are loc în orice moment, în orice parte a globului, iar, dacă suntem chiar pasionați de astronomie, luăm avionul și plecăm departe de tot, acolo unde este anunțată următoarea eclipsă. De pildă, ultima abia a avut loc la 8 aprilie anul acesta și a putut fi văzută din America de Nord, America Centrală, iar următoarea va avea loc la 12 august 2026 și va fi vizibilă din nordul Americii de Nord, vestul Africii, Europa.

Dacă un astfel de fenomen poate dura cel mult 7 minute 40 de secunde, ceea ce se întâmplă extrem de rar, următoarea eclipsă spectaculoasă care va dura „numai” 7 minute și 29 de secunde se va produce abia la 16 iulie 2186!

Dacă aceste fenomene mult așteptate sunt astăzi la îndemâna oricui, nu același lucru se întâmplă cu ani în urmă. Așa se face că astronomul Nicolae Donici, de la a cărui naștere celebrăm în septembrie 150 de ani, era la vremea lui un adevărat recordman în observarea și studierea eclipselor.

Născut la 13/25 septembrie 1874 la Petricani (Chișinău), va construi un observator astronomic la Dubăsari Vechi, pe malul drept al Nistrului, în 1908, anul în care este fondat și la București Observatorul Astronomic din Parcul „Carol I”, nucleul actualului Institut Astronomic al Academiei Române. La Dubăsari va face observații astronomice, fiind curând recunoscut de comunitatea

... și documentul care ne-a dezlegat enigma:
când și unde a murit N. Donici

Curtea Observatorului, în așteptarea evenimentului

astronomică mondială. Pasiunea lui a fost însă Soarele.

A observat șapte eclipse de Soare și opt de Lună. Să le menționăm doar pe cele de Soare: 1900 – Elche (Spania), 1904 – Phnom-Penh (Cambodgia), 1905 – Alcalá de Chisvert (Spania), 1912 – Ovar (Portugalia), 1914 – Feodosiya (Crimeea), 1932 – Massachusetts (S.U.A.), 1936 – Ineboli (Turcia). Dintre acestea doar cea din 1904 a fost eclipsă inelară, adică diametrul aparent al Lunii a fost mai mic decât cel al Soarelui, blocând cea mai mare parte a luminii Soarelui și făcând ca Soarele să arate ca un inel; toate celelalte eclipse au fost totale.

PE URMELE LUI NICOLAE DONICI

Eforturile lui Donici nu au rămas nerăsplătite. A fost ales membru al Societății Astronomice a Franței în 1897, apoi al Academiei Imperiale din St. Petersburg, membru de onoare și Doctor honoris causa al Institutului de Științe din Coimbra (Portugalia), al Astronomische Gesellschaft,

al Uniunii Internaționale pentru Studii Solare și, nu în ultimul rând, membru fondator al Uniunii Astronomice Internaționale (U.A.I.) în 1919 și membru de onoare al Academiei Române în 1922. Datorită lui România a devenit membră a U.A.I. Acesta a fost și motivul pentru care, cu prilejul celebrării centenarului acestei Uniuni, i-am dedicat cartea *Nicolae Donitch, a pioneer of the International Astronomical Union* (Eikon, 2018). A fost, de altfel, singura monografie dedicată unui înaintaș al acestei Uniuni prezentată cu prilejul centenarului.

Destinul său a fost însă dramatic, așa cum a fost cel al locurilor unde s-a născut și a petrecut prima parte a vieții. Și-a părăsit laboratorul de la St. Petersburg imediat după Revoluția din februarie 1917, apoi pe cel de la Odesa în 1920, după invazia bolșevicilor, Observatorul de la Dubăsari în 1940, după pierderea Basarabiei, și definitiv România în 1945.

După aceea i-am pierdut orice urmă. La plecare a hotărât să nu mai trimită nicio depeșă

în țară ca să nu facă rău rudelor. Deși septuagenar, Observatorul de la Paris îl primește cu brațele deschise, iar Centrul Național de Cercetare Științifică al Franței (CNRS) semnează cu el anual contracte de cercetare. Câteodată și birocrația este bună. Așa se face că arhivele franceze au păstrat toate documentele legate de Nicolae Donici și am aflat astfel nu numai ce a lucrat în ultimii ani ai vieții, dar și data și locul unde a murit: într-o casă de bătrâni la Puget-Théniers, în sudul Franței, la 22 noiembrie 1960.

De altfel, despre Donici nu se mai știa absolut nimic în perioada comunismului, nici măcar cum arăta. După 1989 am prezentat pe coridorul principal al Observatorului galeria personalităților. La prima vizită a unui reprezentant al Academiei de Științe a Republicii Moldova ni se spune, cu oarecare jenă, că nu acela era portretul astronomului. Au urmat căutări prin arhive, prin biblioteci și așa l-am găsit pe cel adevărat. Cea mai mare surpriză am avut-o în 1994, când Uniunea Astronomică Internațională celebra 75 de ani de la înființare: pe coperta cărții se afla fotografia de grup a primilor ei membri. Chiar pe cotor, la mijlocul grupului, era Nicolae Donici. L-am rugat pe autorul monografiei, profesorul Adriaan Blaauw, fost președinte al U.A.I., să-mi dea o copie. A urmat nu una, ci multe alte fotografii în care l-am regăsit pe Donici la diverse reuniuni internaționale sau la observarea unor eclipse. Căutările au continuat. Așa am găsit-o pe d-na Zoe Donici, al cărei soț a fost văr primar cu astronomul. Ea a fost ultima care l-a găzduit la

București după bombardamentul din 1944, când Hotelul Capșa unde locuia fusese puternic avariat. Am dat și de nepoata sa, Mucka Roemich-Brunswig, tocmai la Buenos Aires, care acum, la cei 93 de ani pe care abia i-a împlinit, ne-a trimis un emoționant mesaj despre „oncle Nic”. Povestea tuturor căutărilor este redată cu emoție în monografia *Astronomul Nicolae Donici – Enigme descifrate* (Curtea Veche, 2015).

PENTRU UN AUGUST DE FOC

Anii au trecut și eclipsele de Soare continuă să fie în atenția tuturor: cercetarea coroanei în momentul totalității nu poate fi egalată de niciun instrument, iar spectacolul este impresionant. Deși în fiecare an se produc cel puțin două eclipse de Soare, puține sunt cele totale și extrem de puține vizibile din același loc de pe Pământ.

În secolul trecut, de la București au fost văzute două eclipse totale de Soare: la 15 februarie 1961 (prima după 145 de ani!) și la 11 august 1999. Următoarea va fi vizibilă de aici la 3 septembrie 2081.

Dacă cea din 1961 a fost iarna și destul de dimineată pentru ca Soarele să fi fost sus pe cer, cea din 1999 a fost cu totul specială: ultima din mileniul al II-lea și singura care a avut maximul în țara noastră și încă în plină zi: la Ocnele Mari, lângă Râmnicu Vâlcea. A avut cei mai mulți observatori de până atunci.

Ne revenea o misiune extrem de dificilă, mai ales că astronomia suferise modificări majore imediat după evenimentele din decembrie '89: la numai

câteva zile conducerea fusese schimbată, la 1 aprilie 1990 se înființa Institutul Astronomic al Academiei Române. Totul trebuia luat aproape de la capăt: personalul întinerit (și cum altfel decât așa cum se întâmplase cu peste un secol în urmă, când tinerii erau trimiși la studii de specialitate în străinătate?); reluarea revistei întrerupte din 1974 din „economie de hârtie”; achiziționarea de instrumente noi, tehnică de calcul modernă, un planetariu, clădirile restaurate, un nou observator departe de oraș, dotat desigur cu cele mai moderne instrumente.

Și toate astea realizând că în numai câțiva ani trebuia să facem față unei uriașe provocări: eclipsa totală de Soare de la 11 august 1999, care va atrage atenția întregii lumi asupra României.

Am început tot ce puteam face în funcție de bugetul alocat și de categoriile în care putea fi folosit. Mica sală meridiană, prima construcție stabilă de observații astronomice din țară (1892), trebuia să-și recapete pereții și plafonul, pavilionul solar din aceeași epocă (unde lucra colectivul de specialitate) să-și recapete turnul dărămat în urma cutremurului din 1940, casa Bosianu (construită înainte de 1859), unde este adăpostită Biblioteca, să fie restaurată din temelii, să fie proiectat și construit un pavilion special pentru planetariu.

Totul a început cu eforturi uriașe și în lipsa unei experiențe de manageriat, mai ales în condițiile noii ordini naționale și internaționale. Dar timpul trecea și marele eveniment se apropia.

Un articol scris în revista *Știință și Tehnică* în august 1994 avea ca titlu: *Mai sunt doar... cinci ani până la eclipsă.*

Tot atunci a fost trimis și un comunicat de presă: *Astronomii români au început numărătoarea inversă.*

Ca director al instituției (1990 –

O fotografie excepțională a eclipsei, făcută de grupul de lucru al lui Jay Pasachoff, lângă Râmnicu Vâlcea, și autoarea articolului, aici în calitate de director al Institutului Astronomic al Academiei Române, alături de președintele Emil Constantinescu

2005), am atenționat forurile interesate în a sprijini și profita de acest eveniment de excepție: de la Academia Română până la Ministerele Învățământului, Culturii, Sănătății, primării etc.

O MÂNĂ DE OAMENI

La nivel internațional am pregătit câteva reuniuni de importanță particulară: în 1994, prima reuniune organizată în lume pentru pregătirea unei eclipse, *Workshop Theoretical and Observational Problems Related to Solar Eclipses* (Sinaia, 4–8 iunie 1996); urmată de o alta, care a avut loc chiar în preajma eclipsei, *Advances in Solar Research at Eclipses from Ground and from Space* (București, 9–19 august 1999), ambele sub patronaj NATO; the 24th International School for Young Astronomers (ISYA), organizată de U.A.I., împreună cu Facultatea de Fizică a Universității din București (prof. Mircea Rusu), între 26 iulie și 14 august; a 10-a Adunare Generală a IUAA (International Union of Amateur Astronomers), în perioada 8–14 august; Congresul Exploratorilor Spațiului (10–13 august), toate cu o largă participare internațională, incluse și într-un proiect prioritar al Academiei Române.

A fost organizată o Asociație „Eclipsa '99”, transformată ulterior în „Astronomia 21”, menită inițial să sprijine toate activitățile legate de observarea eclipsei.

Au urmat petiții, audiențe la o mulțime de foruri, în speranța unor răspunsuri pozitive. Ministrului Educației Naționale i-am prezentat necesitatea pregătirii copiilor și

Daniel Goldin, administrator NASA, originar din România, Mircea Geoană și președintele Emil Constantinescu, sub emoția momentului

cadrelor didactice (nu în puține locuri spaima a fost atât de mare, încât profesorii s-au baricadat pur și simplu în clase de teama... apocalipsei!). Pe ministrul Turismului l-am rugat să pregătească personalul pentru o mediatizare din timp a evenimentului și o plafonare a prețurilor de cazare pentru ca persoanele venite cu acel prilej în țară să revină cât de curând.

Ministerul de Interne și primăriile au fost rugate să asigure ordinea și paza corespunzătoare afluenței fără precedent de vizitatori; să nu fie activat iluminatul public pe perioada totalității; să fie instalate ecrane în piețe pentru a facilita observarea și explicarea fenomenului.

A trebuit să răspundem solicitărilor astronomilor (profesioniști sau amatori), care veneau cu cantități impresionante de instrumente necesare observării eclipsei, de a fi scutiți de taxele vamale și de TVA.

Ministerul Sănătății a fost rugat să pregătească populația pentru protecția ochilor în timpul totalității cu filtre speciale (nu contrafăcute), iar în ziua eclipsei, aflată în plină vară, să asigure lichide și asistență medicală în punctele cele mai aglomerate.

Biserica a fost rugată să

ajute la informarea corectă a publicului, mai ales la sate.

Au fost pregătite timbre speciale, inscripționate tot felul de obiecte cu sigla E99, au fost emise bancnote (cea de 2.000 de lei a fost prima din polimeri produsă în Europa) și monede specifice de către B.N.R.

Pentru a face față zilei de 11 august am fost sponsorizați cu primul telefon mobil: cum puteam comunica între o cupolă și alta fără așa ceva?

Și toate acestea au fost rezolvate de o mână de oameni care se împărțeau între audiențe, mediatizare, o corespondență uriașă cu cei interesați de pe toate meridianele globului și, nu în ultimul rând, lucrări impuse de reparațiile și construcțiile la sediul Observatorului.

FINAL CU APLAUZE

Anul 1999 a început cu un eveniment cu adevărat istoric: la 7–9 mai a avut loc prima vizită a unui Suveran Pontif într-o țară majoritar ortodoxă, de la Marea Schismă din 1054: Papa Ioan-Paul al II-lea vizita România la invitația PF Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

La 10 august academicianul Eugen Simion, președintele Academiei Române, a întrunit

președinți ai altor academii la Sinaia, unde am prezentat evenimentul ce urma să aibă loc a doua zi. Printre personalități s-a numărat președintele Academiei din Japonia, astrofizicianul Yoshio Fujita (1908 – 2013).

Președintele României Emil Constantinescu a oferit în aceeași zi un prânz câtorva oaspeți de seamă: Daniel Goldin, al nouălea și cel mai longeviv administrator NASA (1992 – 2001) cu soția, originari din România, respectiv Basarabia, James Rosapepe, ambasadorul S.U.A. în România (1998 – 2001), Mircea Geoană, ambasadorul României în S.U.A. (1996 – 2000), Dumitru Dorin Prunariu, singurul român care a zburat în spațiul cosmic.

Chiar în ziua eclipsei, Luciano Pavarotti a concertat în Piața Constituției, din care nu putea să lipsească celebra cântoneta *O sole mio*.

Tot Observatorul trebuia să fie gata pentru a-și primi invitații. Cum restaurarea clădirilor începuse deja de câțiva ani, fără speranțe (bani) de a le încheia la timp, am obținut în februarie o audiență la prim-ministrul Radu Vasile, în urma căreia a fost aprobat în aprilie un fond din rezervele bugetare ale Guvernului (H.G. nr. 236 din 1.04.1999). Venit practic în ultima clipă, ne-a permis totuși să facem față misiunii uriașe: în zorii zilei de 11 august schelele erau demontate, iar pe terenul din

Cu președintele Societății Astronomice Europene, Jean-Paul Zahn, la prânzul festiv

fața pavilionului principal erau instalate mese și scaune pentru 100 de jurnaliști din toată lumea. Nu mai aveam însă timpul să mai comandăm telescopul atât de mult dorit și nici proiectorul pentru Planetariul de care Capitala duce și astăzi lipsă.

Eclipsa era anunțată să dureze 2 m 23 s, acoperirea de 1,0286 și să aibă maximum la ora 14:04:09.

La primul contact al umbrei pe discul Soarelui au apărut câțiva norișori care au dispărut însă repede, lăsându-ne bucuria și emoția unui eveniment unic. Când s-a lăsat întunericul în timpul totalității emoția a fost atât de mare, încât cei care transmiteau în direct evenimentul au amuțit. Șansa a fost ca Daniel Goldin să explice celor din ju-

rul său ce se întâmplă, astfel că vocea lui a fost auzită în limba engleză de toți cei care ne priveau de pe toate meridianele globului.

Printre oaspeții de seamă prezenți la Observator la acest eveniment au fost Emil Constantinescu, președintele României, ambasadorii S.U.A. în România, respectiv al României în S.U.A., administratorul NASA, președintele Societății Astronomice Europene Jean-Paul Zahn (1997 – 2001), Zadig Mouradian, astrofizician de origine română, specialist în observarea eclipselor. Celălalt specialist, președintele grupului de lucru al U.A.I. pentru eclipse, Jay Pasachoff, a fost cu un grup în apropiere de Râmnicu Vâlcea, adică chiar unde era maximum eclipsei și unde a obținut fotografii excepționale. Jay Pasachoff a fost veteran a 75 de eclipse de Soare, din care 36 totale!

Reîntoarcerea luminii Soarelui a fost întâmpinată în aplauzele tuturor celor de față. A fost poate și dovada că după întuneric poate veni din nou lumina.

Se pare că eclipsa a fost urmărită de cel puțin 350 de milioane de oameni. Fiecare știa că a trăit un eveniment unic, pe care l-ar mai putea vedea cine știe când și unde de pe suprafața globului. Oricum, urmașii noștri îl vor mai aștepta în 2081, adică peste numai... 57 de ani, doar că maximum ei va fi în Golful Persic, dar va dura 5 m 33 s și se va vedea de pe o bandă mai largă, de 247 km.

Chiar dacă rezultatele științifice vor fi deja depășite de tehnicile vremurilor ce vor veni, mai mult ca sigur emoția va fi aceeași. ■

Bancnota de 2.000 de lei (prima din polimeri în Europa), emisă de B.N.R.

RUSIA ȘI DEZASTRUL ROMÂNIEI DIN ANII 1916 – 1917

Dr. MIHAI GRIBINCEA

Decizia de evacuare a Tezaurului României la Moscova a avut loc în timp ce țara se afla într-o situație dezastruoasă. Capitala și partea de vest a țării până la Siret erau ocupate de inamic, armata era înfrântă și demoralizată, exista pericolul ocupării de către dușman a întregii țări, în timp ce aliatul de la răsărit – Rusia – nu inspira nicio încredere. Cum s-a ajuns la această situație doar după câteva luni de la intrarea țării în război, putem înțelege doar examinând evenimentele din țară și de pe front, precum și analizând rolul jucat de Rusia în evoluția ce a condus la dezastrul României din anii 1916 – 1917.

Este important să privim desfășurarea evenimentelor din țară într-un context mai larg, nu doar pentru a înțelege mai bine cum s-a luat nefericita decizie de evacuare a Tezaurului la Moscova, dar și pentru că mai sunt istorici care laudă rolul jucat de Rusia în soarta României în Primul Război Mondial. La 9 noiembrie anul trecut, la postul RFI, de exemplu, un cunoscut istoric le cerea românilor să fie recunoscători țarului Nicolae al II-lea pentru că a trimis în Moldova, în anii 1916 – 1917, un milion de ostași ruși și datorită acestui fapt „România nu a fost ștearsă de pe hartă“.

Verii Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei (în stânga, în uniformă a armatei ruse) și Nicolae al II-lea, țarul Rusiei (în uniformă germană), deveniți inamici pe câmpul de luptă

În opinia noastră, românii nu au pentru ce să-i fie recunoscători țarului rus, pentru că Rusia poartă principala vină că în anii 1916 – 1917 România a ajuns în situația în care ar fi „putut fi ștearsă de pe hartă“, că a fost nevoită să-și evacueze Tezaurul și o importantă parte a patrimoniului său cultural la Moscova. Și voi încerca să demonstrez acest lucru apelând doar la surse documentare și istoriografice rusești.

PROBLEMA STRĂMTORILOR

Până în prezent, istoricii s-au aplecat prea puțin asupra rolului Rusiei în dezastrul în care a ajuns România în anii Primului Război Mondial. Pentru a înțelege acest rol nu trebuie examinată doar politica externă rusă din ajunul și din timpul războiului, ci și rolul factorului militar în realizarea și implementarea politicii externe țariste. Or, în Rusia din ajunul și din timpul Primului Război Mondial, în special după primele eșecuri ale trupelor ruse pe front, pot

*Țarul Nicolae al II-lea (în centru)
și generalul Alekseev (dreapta),
reprezentanții celor două curente de gândire
privind Primul Război Mondial și scopurile Rusiei*

fi distinse, în opinia noastră, două „curente”/„școli de gândire” privind nu doar scopurile finale ale războiului, dar și la căile și mijloacele de atingere a obiectivelor finale.

Primul curent era reprezentat de țarul Nicolae al II-lea, reprezentanții Ministerului Afacerilor Străine, diverși politicieni și intelectuali, iar al doilea de elita militară rusă, în frunte cu generalul Mihail Vasilievici Alekseev, care în perioada 18 august 1915 – 1 aprilie 1917 a fost șef al Statului Major General al Comandamentului Suprem (STAVKA).

În general, putem spune că dacă țarul și diplomația rusă considerau războiul un prilej bun pentru „a rezolva problema istorică lăsată de înaintași a ocupării Strămtorilor și a Constantinopolului”, atunci generalul Alekseev și o parte dintre militari din STAVKA, pornind de la capacitățile militare, economice și resursele umane ale țării, considerau drept scop principal al războiului alungarea inamicului de pe teritoriul Rusiei și zdrobirea puterii

Țarul Nicolae al II-lea și membrii STAVKA

militare a Germaniei, ce era percepută ca o amenințare ce punea în pericol chiar existența Rusiei.

În continuare, vom vedea cum aceste două curente priveau și România, în special intrarea acesteia în război, și cum s-au manifestat ele în acțiune, dar nu înainte de a sublinia că existența în anii Primului Război Mondial a unor curente cu viziuni diferite în ce privește politica externă și de securitate a țării nu a fost un caz ieșit din comun în istoria Rusiei. Imediat după dezintegrarea U.R.S.S., cercetători ruși și occidentali au distins în gândirea politico-militară rusă două, trei și chiar cinci „curente”/„școli de gândire”.

Astfel, Serghei Stankevici, într-un articol publicat în *Nezavisimaya Gazeta* la 28 martie 1992, vorbea despre o polemică în cadrul elitelor rusești între un curent „atlantist” și unul „eurasianist”. La începutul anilor '90, elita militară rusă, încadrată în curentul „eurasianist”, vedea interesele de securitate ale Rusiei altfel decât „atlantiștii”. În timp ce „atlantistul” Kozîrev, ministrul de Externe, își propunea integrarea Rusiei în structurile de securitate europene, iar Elîin vorbea de un „sistem de securitate european”, în proiectul Doctrinei Militare Ruse, proiect elaborat în cadrul Ministerului Apărării al Rusiei și publicat în mai 1992, existau puternice sugestii că NATO și S.U.A. reprezintă principalul pericol pentru securitatea Rusiei.

*Serghei Sazonov,
ministrul de Externe al Rusiei
până în iulie 1916*

Dar revenind la anii Primului Război Mondial, vom sublinia că disputele dintre aceste două „curente” pot fi urmărite în corespondența dintre Marele Stat Major și Ministerul Afacerilor Străine și în documentele elaborate de cele două instituții, mai ales în legătură cu discuțiile privind scopurile războiului.

În legătură cu războaiele balcanice, la 23 noiembrie 1913, ministrul de Externe Sazonov a înaintat țarului un memoriu în care, „arătând necesitatea rezolvării în viitorul apropiat a chestiunii Constantinopolului și a Strămtorilor”, a solicitat permisiunea

P.N. Miliukov

pentru a convoca o Consfătuire specială de Stat. În memoriu el atenționa, printre altele, că Strămtorile, în mâinile unui stat străin, ar fi însemnat subordona-rea întregului sud al Rusiei față de acel stat.

În lunile următoare, memoriul lui Sazonov a declanșat elaborarea mai multor note și memorii cu privire la importanța economică și strategică a Strămtorilor pentru Rusia și necesitatea ocupării lor de către aceasta. O parte dintre aceste memorii au fost publicate imediat după revoluția bolșevică din octombrie 1917 și sunt de o importanță deosebită. Ele ne permit să urmărim „disputa” dintre cele două curente menționate mai sus, precum și să înțelegem mai bine cum priveau adepții celor două curente România și participarea acesteia la război.

GENERALUL ALEKSEEV EZITĂ SĂ SEMNEZE

În contextul celor prezentate mai sus voi sublinia că, dacă după intrarea Imperiului Otoman în război de partea Triplei Alianțe, țarul, diplomația rusă, opinia publică din țară vedeau drept scop final al războiului ocuparea Strămtorilor și a Istanbulului, generalii Mihail Alekseev, Iurii Danilov ș.a. erau în favoarea unei păci separate cu Imperiul Otoman. La 8 octombrie 1915, Directorul Cancelariei Diplomatice de pe lângă comandantul suprem, N.A. Kudașev, într-o scrisoare către ministrul Afacerilor Străine, S.D. Sazonov, scria: „Generalul Alekseev consideră situația

creată de decizia Bulgariei de a se alătura dușmanilor noștri ca fiind atât de gravă, încât mi-a spus categoric că nu vom ieși din ea decât dacă vom face pace cu Turcia. Ca răspuns la observația mea că o astfel de pace, chiar dacă ar putea fi încheiată,... ar însemna prăbușirea tuturor speranțelor noastre pentru rezolvarea dureroasei probleme a Constantinopolului, generalul Alekseev a răspuns: «Ce să facem? Trebuie să ne împăcăm cu ceea ce este necesar».”

N.A. Kudașev concluzionează opinia generalului cu privire la această problemă astfel: „Dacă Germania reușește să pătrundă prin Serbia și să dea o mână de ajutor Turciei, atunci aceasta o va răsplăti și îi va da Germaniei exact ceea ce se epuizează treptat: alimente, materii prime, resurse umane. Noi acum nu putem face față Germaniei, dar ce se va întâmpla când resursele acesteia vor crește? Dar dacă ne împăcăm cu Turcia, atunci nu numai că vom slăbi sursa acestor noi resurse ale inamicilor noștri, dar noi înșine vom primi resurse noi: va fi disponibilă armata noastră caucaziană (iar aliații noștri vor putea dispune de trupele debarcate în Gallipoli), se va deschide calea aprovizionării cu tehnică militară și posibilitatea de a ne exporta cerealele, adică situația noastră economică și financiară se va ameliora. Deci, se va crea o situație în care se va putea conta în mod rezonabil pe atingerea scopului războiului: alungarea inamicului de pe teritoriul nostru și zdrobirea puterii militare a Germaniei, putere care este periculoasă pentru existența noastră. A urmări alte obiective înseamnă a alerga după o iluzie...”

În continuare, Kudașev scrie că generalul Alekseev i-a cerut să-l informeze despre cele de mai sus pe ministrul Sazonov și să redacteze o scrisoare în acest sens.

După ce scrisoarea a fost redactată, Kudașev l-a abordat de trei ori pe generalul Alekseev să semneze scrisoarea, dar generalul, făcând trimitere la volumul imens de lucru, a ezitat să o facă. „Ținând cont că inițiativa de a vorbi despre pacea cu Turcia i-a aparținut lui, și deloc mie, că și-a exprimat convingerile cu mare fervoare – scrie în continuare Kudașev –, cred că întârzierea semnării scrisorii ar trebui să aibă o altă explicație: este posibil că generalul a avut ocazia să se convingă de lipsa de simpatie pentru ideile sale

Generalul Nikolai Iudenici

Mihail Tugan-Baranovski

chiar din partea suveranului.“

Este de înțeles reticența generalului Alekseev de a semna scrisoarea redactată de Kudașev. Generalul înțelegea că viziunea sa era în contradicție nu doar cu opiniile țarului despre scopurile războiului, dar și cu ale celei mai mari părți a opiniei publice din Rusia. Politicieni de toate culorile, istorici, economiști, filosofi etc., mai ales după intrarea Imperiului Otoman în război de partea Triplei Alianțe, se pronunțau deschis în favoarea ocupării Strâmtorilor. Iată ce declara, de exemplu, referitor la Strâmtori, P.N. Miliukov, șeful cadeților din Duma de Stat a Rusiei, care, după detronarea țarului, a devenit ministru de Externe în Guvernul Provizoriu: „Intrarea Turciei în rândurile inamicilor noștri a făcut posibilă punerea pe agendă a chestiunii cu privire la rezolvarea definitivă a problemelor vechii noastre politici orientale. Scopul ei în prezent ar trebui să fie de a dobândi Bosforul și Dardanelele în posesia completă a Rusiei, împreună cu Constantinopolul și o parte suficientă a coastelor adiacente pentru a asigura protecția Strâmtorilor.“

ABANDONAREA UNORA DINTRE SPERANȚE

Profesorul și cunoscutul economist rus de la acea vreme M. Tugan-Baranovski considera și el că războiul este o ocazie bună de a rezolva problema Strâmtorilor: „Aspirația istorică a Rusiei de a deschide o ieșire liberă din Marea Neagră promite să fie

încununată cu un succes complet de astă dată, iar aceasta va deschide perspective strălucite pentru dezvoltarea economică a întregului nostru sud. Anume în această direcție, Rusia poate primi o recompensă suficientă pentru toate marile sacrificii pe care le-a făcut în acest război incredibil de dificil.“

Din octombrie 1915 până în martie 1916, chestiunea încheierii unei păci separate cu Imperiul Otoman dispărea din corespondența dintre STAVKA și Ministerul Afacerilor Străine al Rusiei. Reapare, după cucerirea (în februarie 1916) orașului turc Erzurum, din nord-estul Turciei, de trupele ruse de sub comanda generalului Nikolai Iudenici.

La 5 martie 1916, Kudașev spune că a fost chemat de generalul Alekseev pentru a discuta situația creată după cucerirea Erzurumului și pentru a transmite concluziile reflecțiilor lor ministrului Sazonov. Scrisoarea scrisă de Kudașev are trei pagini. În ea se arată că Rusia ar trebui să profite de victoria de la Erzurum pentru a încheia o pace separată cu Imperiul Otoman.

Cel mai important lucru, considera Alekseev, era „o clarificare cât mai precisă a scopului războiului din punctul nostru de vedere – rus.“ Reflecțiile pe această temă, scrie Kudașev, au condus la următoarele concluzii: „Oricare ar fi speranțele și calculele noastre de a folosi intrarea Turciei în război pentru a ne recompensa pe seama ei la încheierea păcii, trebuie să recunoaștem că aceste calcule nu s-au adeverit și cu greu se pot adeveri în timpul acestui război. [...] Este important pentru noi să atingem scopul principal, iar scopul principal al războiului ar trebui să fie victoria asupra inamicului principal, asupra celui de care depinde restabilirea frontierei noastre de stat și înapoierea teritoriului pierdut. Principalul nostru dușman este Germania și, deoarece nu există nicio îndoială că este incomparabil mai important pentru noi să ne recuperăm, de exemplu, Curlanda, decât să dobândim Strâmtorile, atunci primul și principalul lucru ar trebui să fie distrugerea Germaniei. Această sarcină este atât de dificilă, încât necesită toate eforturile și toate sacrificiile pentru a o realiza. Unul dintre aceste sacrificii trebuie să fie abandonarea unora dintre speranțele noastre.“

Tun capturat de ruși în bătălia de la Erzurum

(Va urma)

Românii îi urau pe aliații ruși și acest lucru se reflectă în relațiile dintre armata rusă și cea română. Ce altceva a mai observat maiorul John Fraser Neilson, în continuarea articolului apărut în numărul trecut (Magazin istoric, nr. 7/2024).

COLABORAREA ROMÂNNO-RUSĂ ÎN VIZIUNEA UNUI OFIȚER BRITANIC

ALEXANDRU PIȚIGOI

Situația generală din România în primăvara anului 1917 era foarte dificilă. Maiorul John Fraser Neilson nota că trupele ruse din România luptau în cele mai grele condiții. După cum a menționat în mai multe rapoarte, căile ferate române erau incapabile să îi aprovizioneze, iar soldații ruși se bazau doar pe resursele locale din Moldova, care urma să se epuizeze până la 10 martie, estima el.

După 15 februarie, autoritățile române au interzis vânzarea de cereale către ruși, iar dacă nu se găseau alte surse de aprovizionare, ofițerul britanic se temea ca vor fi forțați să rechiziționeze direct. La data respectivă, carnea era deja o raritate, deoarece vitele mureau din lipsa fânului. Oile erau încă în număr mare.

Conducătorul Misiunii Militare franceze în România, generalul Berthelot, salută defilarea unor unități românești la Onești, 1917
(sursa: <https://mvu.ro>)

Hrana soldaților era constituită din ciorbă de carne, fasole și porumb (probabil mămăligă). Soldații ruși urau acest „terci și nu de puține ori, preferau să se lipsească de el, decât să îl mănânce“.

Sănătatea trupelor era precară. Dezghețul în anul 1917 nu a venit la momentul scontat, iar „iarna a fost mai grea, decât cele din ultimii zece ani [...] Holera se răspândea în Armata 4. Febra tifoidă făcea ravagii și creștea pe zi ce trece cu o frecvență alarmantă [...] și întreținea haosul“.

La Armata 6 situația era mai bună, nu erau cazuri de holeră, febra tifoidă era prezentă, dar într-un număr nesemnificativ, dar își făcea prezența scorbutul,

„din cauza lipsei legumelor și grăsimilor din alimentație“. Febra tifoidă care afecta trupele ruse „era rareori fatală, venea și trecea într-o perioadă de trei – patru luni“. Neilson estima că venirea primăverii o să aducă „cea mai serioasă epidemie de febră tifoidă și holeră“.

CONDIȚII FOARTE DIFICILE

Spitalele nu reușeau să trateze numărul mare de răniți și bolnavi. Dădea exemplu spitalul din Tecuci, unde lipseau pansamentele, vata, iar medicamentele, în general, erau foarte greu de găsit. „Rușii nu își iau nicio măsură de precauție sanitară,

iar soldații sunt incredibil de murdari în obiceiurile lor, deci nimic nu poate să prevină o epidemie, și când o să vină, nu o să fie niciun mijloc să o combată.”

Potrivit ofițerului britanic, între 25% și 75% dintre soldați erau desculți. Cizmele lor erau legate cu sfori sau cu fâșii de haine. Regimente întregi se aflau în această situație. Ofițerul britanic amintea de un regiment care a refuzat să plece din tranșee când au fost retrași în spatele frontului. „Au motivat că încălțăminte rezista doar dacă rămăneau în tranșee, dar dacă începeau să meargă, cizmele urma să se rupă în bucăți.”

Transporturile de cizme donate de comandanții ruși stăteau la granița dintre România și Rusia și nu puteau fi aduse. „În unele cazuri, cizmele stăteau acolo de peste șase săptămâni.” Rușii nu mai aveau lenjerie nouă să împartă trupelor, „iar în România nu exista săpunul necesar pentru a spăla lenjeria, aflată deja în posesia soldaților ruși”.

Armata 4 rusă se afla în România de peste două luni și jumătate și încă nu ajunseseră detașamentele sanitare, avioanele, batalioanele de geniu etc. Ele se aflau în zona centrală a Frontului de Est. Neilson concluzionează: „bineînțeles, aceasta este mai mult vina rușilor, decât a românilor”.

Localnicii, chiar și cei înstăriți, nu își pot procura cele necesare vieții. În zona Tecuciului, zahărul, săpunul, grânelor sau carnea erau de negăsit. Populația trăiește aproape numai dintr-o dietă pe bază de porumb. Ofițerul

O cameră de dezinfecție a trupelor ruse pe frontul din Munții Carpați, 22 ianuarie 1917

britanic scria: „Românii, ca și rușii, suferă din cauza oficialilor necinstiți. Nu pot să zic multe despre cât la sută din lipsuri erau cauzate de nevoile reale ale administrației sau din cauza faptului că populația își ascunde intenționat proviziile. Cu toate acestea, nimic nu scapă ochiului de vultur al oficialilor români. După ce nevoile autorităților aliate au fost satisfăcute, prea puțin mai rămâne pentru populația civilă”; și încheia: „urmează sezonul de înșămânțare în curând și nu văd posibilitatea să existe ceva înșămânțat”.

OASPEȚI NEDORIȚI

Relațiile dintre români și ruși erau foarte proaste și vor fi și mai rele, menționa el. Ar-

matele rusești se aflau pe teritoriul unui aliat, care nu avea nicio încredere în ruși, indiferent ce ar face ei. Neilson preciza: „rușii nu inspiră încredere nimănui pe care îl cunosc, iar România a avut mai multe experiențe în acest sens”. Pe de altă parte, rușii „au întâlnit un popor care are toate viciile și slăbiciunile lor, dar amplificate. O țară guvernată mai prost ca a

lor. Ei își disprețuiesc profund noul aliat și se simt superiori față de acesta.” După părerea lui, „au fost greșeli de ambele părți, dar lucrurile au ajuns atât de jos, încât era foarte greu de crezut că se pot îmbunătăți”.

Pe text apare subliniată următoarea frază: „Opinia românilor este aceea că rușii au venit să rămână. Își aduc aminte de 1877 și au în vedere și alte agresiuni rusești [de-a lungul istoriei]. Ostilitatea lor împotriva predării controlului țării [...] este chiar de înțeles.”

El continua: „Îi înțeleg pe români, în general, dar într-un sens concret nu am nici cea mai mică simpatie pentru ei. Îi cunosc pe ruși, iar oficialii lor sunt niște oaspeți dezagreabili. Este în natura lor să se incline în fața puterii și să-i intimideze pe cei slabi. Metodele lor incorecte nu trebuia să fie o noutate pentru români. Să ai ca oaspete armata rusă nu este cel mai de dorit lucru. În propria lor țară, ei jefuiesc, violcăză și distrug tot ce le iese în cale. Într-o țară străină soldații se simt și mai liberi. Disciplina a fost întotdeauna slabă, iar la momentul respectiv era chiar mai rău.”

Ofițeri ruși pe frontul românesc în 1917

Majoritatea ofițerilor erau foarte tineri și fără experiență și nu inspirau în actul de comandă respect și supunere. La toate acestea se adăuga aprovizionarea și echiparea proastă. Vremea era foarte dură, iar lemnele de foc și pentru construcția tranșelor erau foarte greu de găsit. În ciuda tuturor acestor lucruri, „sunt foarte uimit de ordinea care domină în toate satele“.

Maiorul Neilson considera că românii se plâneau de ruși pentru cele mai neînsemnate lucruri și continua: „Nu simt nicio simpatie pentru ei. Nu fac nimic pentru a-și apăra propria țară și așteaptă ca războiul să treacă pe lângă bordeiul lor, fără să rupă măcar o creangă.“ După el, armatele rusești din Moldova se confruntau cu înfometarea sau retragerea din România. Relațiile erau atât de proaste între cele două națiuni, încât orice concesie din partea Guvernului român putea fi obținută doar cu forța.

Generalul Aleksandr Ragoza,

Generalul Aleksandr Ragoza

După bătălie (sursa: <https://mvu.ro>)

comandantul Armatei 4 ruse, l-a abordat pe Neilson neoficial, într-o discuție între patru ochi, și a cerut ajutorul Guvernului britanic pentru o intervenție pe lângă români pentru a le ceda căile ferate. În niciun moment nu trebuia să li se spună românilor că „demersul britanic a fost ideea lui Ragoza“, încheia ofițerul britanic. Într-o altă întâlnire, Ragoza l-a „implorat“ pe Neilson să intervină pe lângă ambasadorul britanic de la Petersburg (Sir George Buchanan). Mesajul lui Ragoza era: „Suntem în fața celui mai mare dezastru al războiului. Am primit ordine să pregătesc o ofensivă [ordinea primită se află chiar pe masă în momentul întâlnirii celor doi]. O să trimit o armată la distrugere. Nu doar armata mea, ci și toate armatele rusești din România or să fie nimicite.“ Ofițerul britanic amintea că generalul deja își exprimase opinia despre modul cum era dus războiul pe acest front și a protestat oficial. Concluzia ofițerului britanic era că prin aceste avertismente încerca să se protejeze împotriva eventualelor consecințe negative. Când o să fie nevoie de un țap ispășitor, se simțea principalul vizat. Mai mult, el amenința

cu demisia, decât să vadă armata lui distrusă.

Maiorul John Fraser Neilson continua: „Românii refuză să facă orice pentru a ajuta. Când Ragoza a cerut locuri în spitale pentru cei bolnavi, ei au refuzat.“ Armata 4 avea nevoie de șase trenuri pe zi pentru aprovizionare, iar cel mai mare număr pe care l-a primit a fost două și de cele mai multe ori nu venea nici măcar unul. Nu avea trupe de geniu pentru a repara drumurile și nici materialele

Sir George Buchanan

necesare. Nu avea control asupra locuitorilor din zona ocupată de armata lui și nu îi era permis să evacueze satele prin care trecea linia tranșelor.

SENTIMENTE ȘI POLITICĂ

Cererile lui către generalul Saharov primeau același răspuns: „Trebuie să îți amintești că suntem mai mult sau mai puțin oaspeți aici, românii ne-au cerut să venim, trebuie să avem grijă cum ne compor-

*Un tun de campanie
al armatei ruse,
folosit pentru
trageri antiaeriene,
în Munții Carpați
(20 ianuarie 1917)*

tăm cu ei. Nu trebuie să le rănim sentimentele.“ Neilson conchidea că modul acesta de abordare al lui Saharov amenința existența armatelor ruse de pe frontul românesc, pe care le păștea dezastrul, și „nu știu în ce măsură mâinile generalului Saharov sunt legate de diplomația de la Petrograd sau lipsa lui de acțiune este rezultatul inerției și caracterului său slab [...] de aceea era incapabil să conducă armatele din România“. Ragoza era și mai supărat că frontul rusesc din România devenise „frontul românesc“ (pasaj subliniat în text). Neilson menționa: „cu alte cuvinte, rușii au permis să intre sub influența românilor, au acceptat conducerea lor și au intrat în derivă alături de ei“.

În fiecare român, rușii văd un spion, iar fiecare ofițer care nu era filo-german era anti-rus. Până la 20 ianuarie 1917, armata română nu folosea comunicații militare. Toate ordinele și instrucțiunile erau date prin intermediul telefonului și telegrafului civil. Neilson se întreba: „Ce poți să te aștepti în astfel de condiții? Sunt ferm convins că inamicul cunoaște fiecare ordin. În afară de ofițerii români, în

România sigur sunt foarte mulți spioni.“ El propunea un set de măsuri pentru ca situația să nu mai continue în felul acesta: Guvernul român trebuia să părăsească România; cartierele generale ale trupelor să fie mutate la Iași sau (subliniat) cel mai bine la Chișinău; căile ferate, poșta și telegraful trebuia predate rușilor; generalul Saharov trebuia înlocuit cu un om mai puternic.

Despre politica din România, Neilson afirma că nu știe nimic, „dar Guvernul se arată incapabil sau refractar să acorde asistența necesară rușilor pentru a pregăti o ofensivă sau să mențină armatele pe teatrul de operațiuni din România“. Pentru ofițerul britanic, aceasta nu era o chestiune care să îi privească pe români și ruși, era o problemă care afecta Aliații.

Cei din urmă nu au reușit să îi facă pe români „să joace jocul“ și erau capabili la rândul lor „să se așeze și să aștepte prăbușirea“. Unele acțiuni trebuia luate

imediat, deoarece „caracterul rușilor era slab. În circumstanțele din prezent își pierd puțină lor personalitate și

se dau după forțele care îi înconjoară, în cazul de față s-au aruncat în brațele românilor“.

El credea că autoritățile militare rusești din România erau legate de mâini și picioare de diplomația de la Petrograd, iar românii erau legați de relațiile Iași – Berlin. Ambele curente duc în același loc, amândouă

vor obține distrugerea armatelor rusești din România. În raport apare un paragraf subliniat cu verde: „Sunt absolut convins că Guvernul român întârzie intenționat pregătirile pentru o ofensivă și ar fi încântați să vadă ultimul soldat rus trecând Prutul înapoi.“ Rușii comparau situația din România cu cea din Grecia. Neilson le dădea dreptate și menționa: „Dacă intrarea României în război a fost o greșeală, de ce să o agravăm?“

Concluzia lui era: „Dacă Guvernul britanic reușea să convingă Guvernul român că rușii nu o să le ia nicio parte din țară și că influența rusească nu o să fie instalată în România, cred că aceasta va ajuta mult cauza comună.“ Și continua: „Germanii nu vor renunța de bunăvoie la România și mă tem că rușii o să facă din frontul din Moldova un teatru de operațiuni secundar [...] Imaginați-vă Germania în situația noastră. Oare sentimentele și politica ar fi mai presus decât necesitățile militare? Armatele ar fi înfometate? Căile ferate nu ar funcționa? [...] Haideți să forțăm România să se comporte ca un aliat, acum că a devenit unul [...] Nu putem să îi forțăm pe ruși să facă un efort și pe România să fie un aliat?“ ■

*Generalul
Saharov*

Editura Militară are în pregătire volumul intitulat Tatar Bunar 1924. Documente. I-am rugat pe cei doi coordonatori ai volumului să prezinte pentru cititorii revistei ce s-a întâmplat atunci, cu ajutorul documentelor din Arhivele Militare Naționale Române (A.M.N.R.).

RĂZBOI HIBRID ÎN 1924

Dr. ION GIURCĂ,
Dr. LIVIU CORCIU

Tatar Bunar era în anul 1924 reședința plasei (unitate administrativă; mai multe plase formau un județ) cu aceeași denumire, din județul Cetatea Albă. În septembrie 1924, localitatea a devenit epicentrul unei acțiuni organizate de bolșevici contra autorităților statului român. În sudul teritoriului dintre Prut și Nistru exista – ca și astăzi – o numeroasă populație alogenă, în mare parte bolșevizată, nemulțumită de noul statut de cetățeni ai României, al cărei regim politic era considerat ca fiind în dezacord cu principiile politice și ideologice care îi călăuzeau. Prin urmare, autorităților sovietice nu le-a fost dificil să organizeze activități și acțiuni de propagandă cu caracter ostil, atacuri armate asupra structurilor administrative și militare românești.

La 27 ianuarie 1924 la Moscova se exprima direct ideea: „Noi ne aflăm acum, formal, în stare de război cu România. Noi considerăm că trupele române ocupă teritoriul nostru și, formal, putem, în orice moment, să trecem Nistrul fără declarație de război.”

Pe baza documentelor păstrate la A.M.N.R. putem reconstitui principalele momente ale acțiunii teroriste bolșevice. „Registrul Istoric, Jurnal de Operații al Corpului 3 Armată” consemna pentru data de 11 septembrie: „[...] Ora 12, o bandă bolșevică compusă din

Rebeli arestați după evenimentele din zona Tatar Bunar (și în p. 19)

24 – 27 indivizi ce aparțineau organizației bolșevice active, venite cu bărci dinspre Odesa, purtând uniforma militară rusească și înarmată cu puști cu baionete rusești și grenade, a atacat comuna Nicolaevca (64 km de la Nistru și 14 km de la coasta Mării Negre). Banda a împușcat pe primar și pe soția lui, un locuitor și a omorât cu grenada doi jandarmi ce se găseau în localitate, au prădat pe mai mulți negustori de bani și mărfuri, le-au încărcat în trei căruțe țărănești, s-au reîntors apoi la primărie, căreia i-au dat foc, și s-au retras spre Friedrichsdorf. Banda a tăiat și firele telegrafice și telefonice, izolând Nicolaevca. Cum bărcile cu care veniseră au fost capturate de grăniceri, nemaivând cu ce se retrage pe mare, agresorii s-au împărțit în două grupe, una pornind spre Nerușai, alta spre Jibreni.

Peste mai bine de un an, Gheorghe Tătărescu, secretar de Stat în Ministerul de Interne, având în coordonare Poliția și Jandarmeria, prezenta, la 9 decembrie, în Parlament, un raport asupra evenimentelor. „În ziua de 11 septembrie 1924, o bandă înarmată cu puști, revolvare și granade, compusă din mai bine de 20 de indivizi, toți din comitetele revoluționare sub comanda agentului bolșevic Ivan Bejan zis Pugaciov, zis Colțov, la care au luat parte și dezertorii din armata română Feodor Coroski din Nerușai, județul Ismail, și Ivan Grigorenko, din Galilești, județul Ismail, împreună și cu alți indivizi din organizațiile revoluționare din Nerușai și Vâlcov au atacat târgul Nicolaevca; tăind firele

telefonice și telegrafice, au izolat complet târgul Nicolaevca de celelalte comune și, punând stăpânire pe acest târg, au mers la primărie, unde au omorât pe primarul comunei Iancovski Tanislav, cu focuri de revolver, străpungându-l și cu baioneta. Glonte, trecând prin corpul primarului, a omorât și pe un țăran care se afla în spatele acestuia. După ce au omorât pe primar și au jefuit primăria furând sume de bani, bandele au dat foc localului primăriei, astfel că a ars întreaga arhivă. Cadavrele victimelor au fost carbonizate. După aceasta bandiții s-au îndreptat spre locuința primarului, pe care au jefuit-o și au asasinat și pe soția acestuia. Mergând în târg, au început a trage focuri și, ivindu-se doi jandarmi care se aflau în patrulare, a început lupta între bandiți și jandarmi. Bandiții, fiind mulți la număr, au omorât pe jandarmi. Bandle, jefuind pe comercianții aflați în târg de mărfuri, bani, alimente etc., încărcară toată această pradă a lor în mai multe căruțe rechiziționate de la țăranii aflați în târg. Înainte de a părăsi târgul, bandiții au adunat toată populația și agentul bolșevic

Pugaciev, zis Colțov, a ținut un înflăcărat discurs, spunând populației că este trimis din Rusia pentru a face revoluție în Basarabia și îndemnând pe locuitorii pașnici la revoluție, citindu-le manifeste revoluționare. Iată preludiul mișcării.”

Gruparea care a pornit spre Jibreni a angajat lupta cu grănicerii. O parte au reușit să fugă pe mare, altă parte s-au retras în balta din apropiere.

Tot din prezentarea lui Gheorghe Tătărescu aflăm că după atacul de la Nicolaevca, „comisarul bolșevic Nenin, urmând a da atacul general, în tot cuprinsul Basarabiei, a adunat, în ziua de 14 septembrie 1924, la Justin Batiscev din Tatar-Bunar, ajutorul său și organizatorul comitetului revoluționar din acea comună, pe capii comitetelor revoluționare, între care a luat parte și Leonte Turean, președintele comitetului revoluționar din comuna Nerușai, județul Ismail. Acesta a adus la cunoștința comisarului Nenin că în Nerușai, cu ocazia atacului dat la Nicolaevca, s-au făcut mai multe arestări [...] La această adunare, Nenin a spus celor de față că Rusia este gata de război și că atacul în

Basarabia să înceapă. S-au mai sfătuit asupra însărcinărilor ce urma să i se dea fiecărui comitet revoluționar. Au fost anunțați imediat toți capii comitetelor revoluționare să fie gata și să aștepte ordine pentru începerea atacului.

În ziua de 15 septembrie 1924, în ajunul atacului ce a avut loc la Tatar-Bunar, s-a ținut iarăși o adunare, sub președinția lui Nenin, în casă la Chirilă Nazarenko, din Tatar-Bunar. Aici Nenin a întocmit planul atacului ce urma să fie dat asupra comunei Tatar-Bunar și planul pentru toate celelalte comitete din sudul Basarabiei, ca în noaptea de 15 – 16 septembrie 1924, revoluția să izbucnească în tot sudul Basarabiei.“

In telegramă trimisă de comandantul trupelor române din Galilești, la 16 septembrie, ne informează că în noaptea de 15 – 16 septembrie, „după plecarea detașamentului căpitan Moțoc din Tatar Bunar spre Nerușai la orele 2, satul a fost atacat și înconjurat de bandiți. Asemenea, postul de jandarmi și primăria. Un detașament de jandarmi de la sud, auzind focuri, s-a îndreptat spre T.[atar] Bunar, unde au fost primiți cu focuri. Precis nu se știe ce s-a întâmplat, comuna fiind complet izolată, tăindu-se legăturile telefonice și telegrafice. Maiorul Iliescu din Regimentul 5 Jandarmi a format o poteră de 50 coloniști germani din Sărata, înarmați cu arme, care au pornit spre Tatar Bunar.“ La 17 septembrie, în

Gheorghe Tătărescu îi însoțește pe regele Carol al II-lea și Marele Voievod Mihai într-o vizită în Basarabia

„Registrul Istoric, Jurnal de Operații al Corpului 3 Armată“ se consemna: „Din informațiile primite, dar necontrolate, se crede că în Tatar-Bunar s-ar găsi una mie oameni și bandiți care ar fi proclamat rebeliunea bolșevică și ar fi numit un comitet.“

La 23 septembrie, același „Registrul Istoric, Jurnal de Operații al Corpului 3 Armată“ oferea o imagine mai clară a celor petrecute la Tatar Bunar. „După începerea atacurilor din

Tatar Bunar și comunele învecinate, Nenin a rămas în această localitate pentru organizarea republicii, iar Colțov, însoțit de teroriști și răsculați, a pornit spre nord, cu obiectiv gara Sărata, ocupând comunele Acmanghit și Mihailovca. [...] În această localitate [Tatar Bunar], după ce s-au omorât jandarmii și-au izolat legăturile telefonice, Nenin a procedat la arestarea

capilor de autorități și a luat măsuri pentru concentrarea contingentelor 1918 – 1922 inclusiv, precizând să se prezinte oameni din artilerie, cavalerie, infanterie și vânători. [...] A obligat populația să depună armele, adunând astfel puști și revolvare, care s-au distribuit voluntarilor. În cuvântarea ținută timp de două ore la primărie, în fața populației în număr de peste 1.000 oameni aduși forțat, Nenin a spus că întreaga Basarabie s-a scuturat

Nenin (primul din stânga)

de jugul român, că trupele sunt gonite și că s-a proclamat Republică Moldovenească, care face parte actualmente din Uniunea S.S.R. A recomandat liniștirea spiritelor, a asigurat că armatele sovietelor ruse, cari se află gata la frontieră, vor trece imediat Nistru și a mai anunțat că revoluția s-a întins și în Vechiul Regat și că familia regală a fost gonită. S-a obligat populația să arboreze drapele roșii. În timp ce Colțov înainta spre Sărata, Nenin a procedat la confiscarea banilor de la Percepție și Poștă și a trimis bandele de atac spre sud de Tatar Bunar.“

O altă localitate atacată de bandele venite de peste Nistru a fost Mihailovca. Notarul comunei, Nicolai Saranov, descria într-o declarație cele întâmplate. „[În ziua de 16 septembrie] la ora 2 – 2½, dl. agent fiscal Pârvu, împreună cu jandarmul Murzac Gheorghe a[u] venit de la patrulă spre Acmanghit și a raportat prin telefon secției Sărata că banda de bolșevici a ieșit din comuna Acmanghit și venea spre Mihailovca, întâi

două căruțe, care căruțe cu bandiți apropiindu-se de marginea comunei Mihailovca, și ei, jandarmul caporal Murzac Gh., agentul fiscal Pârvu C-tin împreună cu locuitorii care li s-au dat arme de către jandarm caporal Murzac, sunând cu focuri de armă și atunci bandiții scoborându-se din căruțe răspândindu-se, începând a trage focuri de arme spre Mihailovca și preintrând veni la Mihailovca s-a întors îndărăt la Acmanghit. [...] La ora 4 – 4½ d.m. patrurile împreună cu jandarmii, neputând a ține cuvântul, venind la Primărie și a spus că bandiții înconjoară din prejuri [...] În acest moment am auzit aproape de Primărie focuri de arme, imediat am închis arhiva Primăriei și am ieșit afară, unde a fost numai vâtaful Primăriei Mihail Jubra, bandiții văzându-ne pe noi, deodată au dat trei – patru focuri de arme, strigând «nu fugi, culcă-te» și imediat s-a strâns din toate părțile la Primărie mulți indivizi bandiți cu armele, revolvere și săbiile goale, strigând

«ura»; câteva bandiste m-au înconjurat cu armele și săbiile cu întrebările cine sunt eu și de unde? Când am răspuns că sunt notar comunal din Basarabia, născut în comuna Col. Chitai, jud. Cetatea Albă, în acest moment a sosit încă mulți bolșevici bandiți împreună cu un bandist călări, care a dat comanda «intră în Primărie», m-a înnevoit a intra înaintea lor și când bandiștii au intrat în Primărie cel mai întâi a[u] rupt sârmele telefonului și pe urmă au început a rupe toate tablouri-portrete și ordonanțele date de autoritățile administrative și militare, steagul național și firma primăriei, strigând «ura, de acum nu este România Mare».

Nacealnicul lor ținea în mână revolver, în direcția frunții mele, dând următoarele ordine: ca eu, subsemnatul, împreună cu primarul, sunt obligați în un moment a strânge toată populația la Primărie și în acest moment și să anunțăm populația că bărbații contingent pentru infanterie 1917, 1918, 1919, 1920, 1921 și 1922 și pentru artileria și cavaleria contingent 1919, 1920 și 1921 e mobilizați și cine vrea pot să meargă cu ei amuș. [...] În acest moment au venit altul care a cerut ajutor de la nacealnicul bandiștilor, întrucât [în] comuna Camcic se trage cu multe focuri de arme. Imediat toată banda s-a încărcat la căruțele cu care au venit din Acmanghit și a plecat spre Camcic. Asta a fost la ora aproximativ 5 d.m.“

Potrivit documentelor militare, la 18 septembrie teroriștii fuseseră alungați din Tatar Bunar și administrația românească restabilită. Ei se

Militari români dintr-o baterie de artilerie care au participat la prinderea elementelor teroriste

refugiaseră spre Nerușai. Au dormit în sat în noaptea de 18 spre 19 septembrie, iar dimineața, sub presiunea trupelor române, s-au refugiat spre Jibieni, cu speranța că vor ajunge la mare ca să scape. Au atacat pichetul de grăniceri Domnița Bălașa. Copleșiți numeric, grănicerii s-au retras. Doi soldați, aflați în post de santinelă la 600 m în fața pichetului,

au fost capturați și torturați de inamic, „cerându-le ca să spună tăria inamicului – trupa noastră – cu care inamicul avea să lupte. Soldații pricepând importanța destăinuirilor, l-a informat greșit, declarându-i că sunt înconjurați“, se consemnează în „Registrul Istoric și Jurnal de Operații Regimentul 2 Grăniceri“. În final, teroriștii s-au predat. Cu aceasta, tentativa forțelor bolșevice lua practic sfârșit. Să mai adăugăm doar un paragraf din menționatul discurs al lui Gheorghe Tătărescu din Parlament: „Este util apoi de menționat, pentru stabilirea unor anumite complicități, că în tot acest interval în zilele de 15, 16 și 17 septembrie, în decursul cărora au avut loc evenimentele de la Tatar-Bunar, artileria rusă de la Ovidiopol făcea exerciții de tragere pe malul Nistrului, astfel încât conducătorii bandelor puteau spune populației că artileria sovietică a și intrat în acțiune pe teritoriul Basarabiei.“

Din documentele militare transpar și o serie de deficiențe

În localitatea Tatar Bunar, din Ucraina, se înalță și azi monumentul care glorifică acțiunea teroristă din 1924

ale autorităților române. În primul rând, lipsa informațiilor despre ceea ce se pregătea. „În urma cercetărilor întreprinse s-a aflat că mișcarea din sudul Basarabiei era organizată de doi ani, de către indivizii Nenin și Colțov. Pe timpul celor doi ani se aduseseră continuu arme și munițiuni în Basarabia.“ Ancheta a stabilit că „armele au fost trimise de la Odesa pe mare prin agenții activi ai organizației teroriste și anume în două transmisiuni prin bălțile de la Jibieni. Un prim transport a fost făcut prin luna iulie, iar al doilea acum trei săptămâni. Din balta Jibieni armele au fost duse și depozitate în diferite localități la membrii activi, cele mai mari depozite au fost la Tatar Bunar și Nerușai. Armele sunt model rusești noi, unii declară că ar fi și arme Löbel.“ („Registrul Istoric, Jurnal de Operații al Corpului 3 Armată“). Nici despre întrunirile pentru pregătirea acțiunilor, semnalate mai sus, nu au obținut informații la timp autoritățile statului român.

Apoi modul în care s-a răspuns acțiunilor teroriste, cel puțin în prima fază, a fost deficitar. A contribuit și lipsa mijloacelor moderne de transmisiuni și faptul că atacatorii au distrus firele de telefon și telegraf. Astfel, Divizia 12 Infanterie afla despre atacul de la Nicolaevca, din 11 septembrie, produs la ora 12.00, abia la 17.25. Au mai trecut câteva

ore până s-au pus în mișcare trupele de intervenție, care s-au deplasat cel mai adesea în marș, pe jos. Unele au sosit la locul intervenției și după nouă ore. Tot în „Registrul Istoric, Jurnal de Operații al Corpului 3 Armată“ se consemna: „Sunt extrem de surprins că până la ora 8.30, 17/9/1924, nici trupele, nici comandamentul diviziei nu sunt pornite spre Sărata. [...] Nu este nevoie ca comandamentul superior să aștepte înlocuirea trupelor pentru ca să se ducă să-și ia în primire postul de comandă ce am ordonat, precum și conducerea operațiunilor. Din cauza lipsei de comandament unic, trupele operează pe un mal și celălalt al lacului Sasic fără coordonare.“ La 18 septembrie 1924, Divizia 12 înștiința Corpul 3 Armată, Statul Major, Biroul 3, că personalul de la căile ferate „au pus la dispoziție vagoanele pentru îmbarcarea trupelor după 9 ore 30 minute de la primirea ordinului ce le-a fost dat.“

(Continuare în p. 47)

*Gabriel Bethlen
și Bastionul Roșu,
casa natală de la Ilia,
județul Hunedoara*

PREOCUPAREA LUI GABRIEL BETHLEN PENTRU ÎNVĂȚĂTURĂ

ȘAROLTA SOLCAN

În 1624, principele Gabriel Bethlen (1613 – 1629) a acordat drept la învățătură copiilor iobagilor, măsură care deschidea drumul multor tineri spre educație. Dacă pe moment consecințele nu au fost spectaculoase, pe termen lung a fost, poate, cea mai importantă decizie luată de principele transilvănean. Înainte a de aborda problema dreptului la învățătură al copiilor din familiile aservite, se impune creionarea portretului principelui. Unele aspecte din viața sa explică atenția acordată problemei educației pe tot timpul domniei sale și în ceea ce privește toate categoriile sociale.

Gabriel Bethlen s-a născut pe la 1580, pe domeniul Ilia din Hunedoara, fiind fiul unei vechi familii nobiliare ai cărei membri s-au distins prin cariera militară și au deținut importante demnități la Curțile regilor Ungariei și principilor Transilvaniei. A avut un frate, Ștefan Bethlen, născut în 1582. Frații Bethlen au petrecut primii ani în castelul de pe domeniul Ilia, despre care teologul iezuit italian Antonio Possevino scria: „într-un loc foarte frumos și rotunjit în formă de amfiteatru, se află un castel, care se numește Ilia, al nobilului Wolfgang Bethlen care îl întărește cât poate el mai bine.” Castelul avea să fie transformat în cetate de graniță de Gabriel Bethlen pentru a preîntâmpina atacurile otomane. În 1590 a murit tatăl fraților Bethlen, iar în mai puțin de trei ani a murit și mama lor. Când au rămas orfani, Gabriel Bethlen avea 13 ani. Cei doi frați au fost încredințați unchiului lor matern, judele regal Andrei Lázár, care deținea domeniul de la Lăzarea, din Harghita.

LIPSIT DE EDUCAȚIE ÎNALTĂ

Moartea tatălui a adus schimbări dramatice în viața lui Gabriel Bethlen. Principele Sigismund

Báthory (1588 – 1594; 1598 – 1599; 1601 – 1602) a confiscat moșia părintească și, în același timp, tânărului i s-au năruit toate speranțele de a beneficia de o educație aleasă. Tatăl său, deși era calvin și se remarcase ca un bun militar, ar fi dorit, după mărturisirea lui Possevino, să-și trimită fiul la Colegiul iezuit din Cluj, care fusese ridicat la rang de academie. Era un colegiu prestigios, căutat de fiii elitelor din zonă. Se pare că și Mihai Viteazul a avut intenția de a-l trimite acolo, la studii, pe fiul său, Nicolae Pătrașcu. Ajuns sub tutela unchiului, Andrei Lázár, prioritățile în educația

Antonio Possevino

lui Gabriel Bethlen s-au schimbat, fiind orientat spre carieră militară. Judele regal Andrei Lázár era descris ca „un om sever și curajos”, care pune puțin preț pe educație și, fiind calvin, refuza frecventarea altor școli în afara celor confesionale și învățarea altei limbi în afara celei materne. În același timp, Lázár s-a preocupat de cariera militară a lui Gabriel Bethlen. Tânărul a ajuns la Curtea lui Sigismund Báthory și l-a însoțit pe acesta în expediția în Țara Românească din 1595 și apoi, în 1596, a participat la lupta de la Timișoara, împotriva otomanilor. Ulterior, a fost în slujba principilor Sigismund Báthory, Ștefan Bocskai și Gabriel Báthory.

Așa cum rezultă din scrisoarea din 19 august 1593, Gabriel Bethlen s-a acomodat greu la tutorele său. Sublinia că mai învață, dar cerea ajutorul unui alt unchi să poată pleca la acesta, cu toate că Lázár era, după spusele lui, un mare nobil, respectat de ceilalți nobili, inclusiv de principe, și un om bun. Gabriel Bethlen nu exagera. Antonio Possevino spunea despre Andrei Lázár: „e foarte puternic”, iar „familia Lázár este de mare însemnătate”.

Cu toate că s-a remarcat ca un bun militar, Gabriel Bethlen a suferit pentru că a fost lipsit de educația înaltă promisă de tatăl său. Deși nu și-a putut continua studiile, și-a perfecționat cunoștințele dobândite în casa părintească și a învățat singur latina, limba de comunicare în lumea intelectuală și diplomatică a vremii. Era un mare iubitor de corespondență; de la el ne-au rămas sute de scrisori, surse valoroase

pentru istoria Transilvaniei și a relațiilor acesteia cu Țara Românească și Moldova. De asemenea, pe tot parcursul domniei, una dintre preocupări a fost refacerea și dezvoltarea unităților de învățământ și a intelectualității grav afectate de războaiele desfășurate pe teritoriul Transilvaniei.

VOIA SĂ FORMEZE O ELITĂ CULTĂ

A urcat pe tronul Transilvaniei după o perioadă extrem de zbuciumată. De la începutul secolului și până în 1613 s-au succedat războaie, domniile pline de lipsuri și abuzuri ale lui Gheorghe Basta (1601 – 1604) sau Gabriel Báthory (1608 –

1613). Calamitățile naturale, foametea, epidemiile, dintre care ciuma a fost cea mai înspăimântătoare, au agravat starea locuitorilor, aflați sub un asediu continuu.

Odată înscăunat, Gabriel Bethlen, martor al acestor realități, și-a propus să scoată țara din criză. A consolidat autoritatea princiară, a impus ca armata să fie întreținută de nobili și orășeni, a reorganizat economia pe principii mercantiliste, a făcut o reformă monetară, a restructurat armata cu care va obține victoriile din Războiul de 30 de ani.

Principele era conștient de faptul că războaiele îndelungate pe teritoriul Transilvaniei au lăsat țara fără școli și fără intelectualitate, inclusiv cea de rând, atât de necesară administrațiilor locale. De exemplu, în timpul luptelor dintre Basta și Moise Secuul au fost distruse prestigiosul colegiu de la Cluj și școala de la Alba Iulia, iar școlile satești au fost mistuite împreună cu așezările în care funcționau.

La 28 aprilie 1617 Gabriel Bethlen scria: „După cum vedem, țara noastră dragă, Transilvania, de câțiva ani în mii de chipuri lovită și pustuită de valurile distrugătoare ale oștilor, este lipsită nu numai de bărbații savanți, ci și de oamenii cu o pregătire medie”. Astfel se

Ștefan Bocskai

*Biserica
piariștilor
și Colegiul
iezuit
din Cluj,
într-o
imagine
de la 1859*

explică preocuparea permanentă a principelui pentru reorganizarea rețelei de școli distruse de războaie și pentru reformarea învățământului. La Dieta din februarie 1614, imediat după alegerea ca principe, Bethlen a hotărât reconstruirea școlilor care au fost distruse în timpul războiului de 15 ani și al luptelor ulterioare.

Scopul lui Gabriel Bethlen era să formeze o elită cultă. Vedea cum pe fondul crizelor din ultimii ani a scăzut nivelul colegiilor și școlilor din țară. Dintre colegii, doar cele de la Alba Iulia și Târgu Mureș se ridicau la nivelul dorit, în timp ce în celelalte centre activitatea se limita la formarea clericilor.

Bethlen voia să creeze o rețea de mici colegii care să pregătească tinerii, dintre care majoritatea aparțineau populației de rând, pentru universitățile europene și pentru a fi profesori la școlile transilvănene. Așa cum reiese dintr-una dintre scrisorile sale către Petru Alvinczi, scriitor născut în Transilvania, dorea ca școlile să nu se limiteze la studiul după modelul școlilor maghiare, care pregăteau doar clerici, ci să fie organizate după modelul celor iezuite, pentru ca absolvenții lor să fie buni profesori și oratori la nevoie. Modelul pentru Bethlen era Universitatea din Heidelberg.

AMENZI PENTRU STĂPÂNII DE IOBAGI

Principele a înființat în 1622 Colegiul de la Alba Iulia, în scopul formării unei elite

Sigismund Báthory în anul 1595

culte și a cadrelor necesare pentru micile colegii din orașele transilvănene și pentru școlile din țară. Colegiul a fost mutat la Aiud, după distrugerea lui în 1658 de armata otomano-tătară. Bethlen a adus profesori prestigioși, mai ales din Germania. După descrierea din 8 martie 1628 a lui Bethlen, colegiul era frecventat de copiii tuturor categoriilor: „Școala noastră din Alba Iulia a început să înflorească frumos... Cresc studiind științele tineri de bune speranțe... sunt și studenți mari, sperăm 75 sau 80. Și copiii oamenilor de frunte au început să vină”. Alături de Colegiul de la Alba Iulia au funcționat colegii și școli prestigioase în majoritatea orașelor transilvănene.

Pasul următor în acțiunea de sporire a numărului intelectualilor din Transilvania a fost făcut în 1624 când, la Dieta de la Alba Iulia, la 23 iunie, principele a acordat dreptul fiilor de iobagi de a urma școli. Cu același prilej s-a oferit protecție acelor tineri care, contrar voinței stăpânilor,

doreau să studieze. Nobilii care îi retrăgeau din școală pe copiii iobagilor erau amendați cu 1.000 de forinți. Și cu siguranță au fost asemenea cazuri, deoarece odată ce terminau studiile tinerii erau eliberați de servitute.

Listele studenților de la Colegiul din Aiud, fără a menționa statutul social al elevilor, arată că mulți au provenit din satele și târgurile transilvănene, printre ei fiind tineri români din Țara Făgărașului și Alba, precum Nicolaus Bethleni „Valachus” (1675), Johannes Ferentzi din Lopadea Română (1822).

Documentele demonstrează că majoritatea bursierilor trimiși de principe la studii în străinătate nu provenea din rândurile nobililor. Unii dintre ei au devenit profesori prestigioși la colegiile din

*Gabriel Báthory
într-o reprezentare de la 1729,
bazată pe un desen în acuarelă
din 1692,
realizat de un artist din Graz*

„Gabriel Bethlen printre învățații săi”,
un tablou de pictorul Géza Dosa (1846 – 1871)

Transilvania, alții s-au ocupat de educația copiilor în școlile din târgurile și orașele principatului.

Colegiile și școlile erau frecventate de copii din toate categoriile sociale. După cum se preciza în *Statutul Școlii românești din Făgăraș* din 1657, copiii oamenilor avuți, inclusiv ai „țărănilor avuți”, plăteau „ca în toate școlile”, iar „copiii oamenilor săraci învățau gratuit”. Au fost mulți tineri care au beneficiat de burse și pentru a studia în străinătate, printre ei a fost și savantul și pedagogul Apáczai Csere János (1625 – 1659), care provenea dintr-o familie iobăgească.

Urbaniile (registru funciar) satelor Lăpuș și Sărata din Țara Făgărașului consemnează numele a doi tineri care „erau la școală” în 1648, respectiv în 1676. Datele referitoare la ei sunt sumare, arătând că tânărul din Lăpuș era la Făgăraș (1648). Despre cel din Sărata nu știm unde a studiat, dar cunoaștem că a devenit preot. Cu siguranță, nu au fost singurii iobagi făgărașeni, iobagi români, care au urmat școala, deoarece urbariile mai menționează printre fii de iobagi un diac la Cârța (1648), un preot la Veneția de Sus (1648).

Cu tot sprijinul de care se bucurau, elevii aveau o viață grea, plină de lipsuri. În deceniul șapte al secolului al XVII-lea, C.I. Hildebrandt, diplomat suedez de origine germană, relatând discuțiile cu un profesor de la Colegiul din Aiud, arăta „că studenții nu pot ajunge acolo la niciun grad de perfecțiune, deoarece trebuie să părăsească prea de timpuriu academia din cauza sărăciei, acceptând vreo parohie sau orice fel de serviciu școlar sau pastoral la sate.” Hildebrandt spunea

că în momentul respectiv, la Colegiul din Aiud, „din dărmicia principelui se întrețin 40 de persoane gratuit”.

ACCES LA ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI PENTRU FETE

Politica lui Bethlen de sprijinire a învățământului din Transilvania a fost continuată și de urmașii săi. Prevederile din 1624 au fost întărite de Dieta din 13 mai 1635, din timpul lui Gheorghe Rákóczi I (1630 – 1648), și în 1653 de *Constituțiile Aprobate*.

În paralel cu preocuparea pentru educarea băieților din toate categoriile sociale, s-a pus și problema accesului fetelor la învățătură în timpul lui Gheorghe Rákóczi I. Era o reînviere a acestei idei, care a apărut, sub influența Reformei, din secolul al XVI-lea în Transilvania, dar care a fost înăbușită de criza complexă de la începutul secolului al XVII-lea. Gheorghe Rákóczi I considera o necesitate predarea catehismului calvinesc tradus în limba română, deopotrivă băieților și fetelor.

Anii tulburi care au urmat și în care au fost distruse așezări, arhive, școli și colegii ne împiedică să cunoaștem evoluția problemei. După restabilirea păcii în 1662, în timpul lui Mihai Apafi I (1661 – 1690), a fost asigurat și accesul fetelor la nivelul școlilor sătești.

Nu doar principii se implicau în educarea copiilor, ci și marii nobili. De exemplu, Nicolae Bethlen, pe domeniul său de la Sânmiclăuș, a înființat, după propria mărturisire, o școală, „pentru băieți, cât și pentru fete”.

Din păcate, eforturile autorităților laice și ecleziastice care susțineau necesitatea educării fetelor s-a izbit de indiferența, chiar opoziția familiilor și a fetelor, așa cum arată rapoartele „vizitațiunilor” canonice din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Măsurile lui Gabriel Bethlen prietenoase la educație au avut o însemnată deosebită. Au fost înființate colegii prestigioase și numeroase școli elementare în toată Transilvania, unde elevii, copii din toate categoriile sociale, au beneficiat de o educație într-un spirit nou, care le-a asigurat accesul la școlile superioare europene. ■

Principele Gabriel Bethlen,
gravură școală germană,
secolul XVII

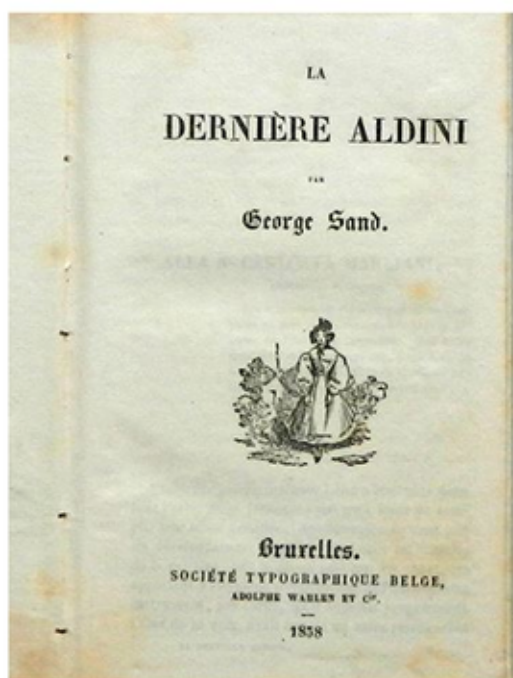
Traducere de
Dorin MATEI

L-am cunoscut pe autor la Bruxelles, cu prilejul dezbaterii cu tema „Tezaurul Băncii Naționale a României de la Moscova – un drept de creanță mai vechi de un secol“, organizată în luna martie de Banca Națională a României în colaborare cu Universitatea Liberă din Bruxelles, prin intermedierea Institutului Cultural Român din Bruxelles. Domnia sa a avut amabilitatea să încredințeze revistei noastre textul a cărui publicare o începem în acest număr.

1830 – 1865 CARTEA TIPĂRITĂ LA BRUXELLES ȘI „BELGIA ORIENTULUI“

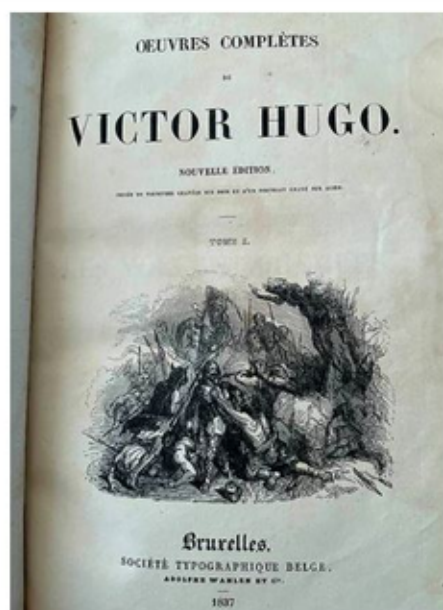
JACQUES HELLEMANS
(Université Libre de Bruxelles, Belgia)

Nu mică mi-a fost surpriza când am zărit în urmă cu câțiva ani, la Biblioteca Județeană „George Barițiu“, din Brașov, un proiect al unei Constituții a României tipărit, se pare, la Bruxelles, în limba română. Tot acolo am găsit retipăriri belgiene, între care Călătoria domnului mareșal duce de Ragusa, în Ungaria, în Transilvania, în sudul Rusiei, în Crimeea și pe malul Mării Azov; la Constantinopol și în unele părți ale Asiei Mici; în Siria, Palestina și Egipt, apărută la compania belgiană de tipografie Adolphe Wahlen & Cie, în 1837. Această descoperire m-a îndemnat la noi cercetări privind difuzarea în această parte a Europei a tipăriturilor piratate în Belgia, după cele dedicate altor zone geografice (Italia și Canada).

George Sand...

Activitatea principală a industriei tipografice belgiene în prima jumătate a secolului al XIX-lea – de îndată ce țara și-a câștigat independența – s-a caracterizat prin retipărirea operelor literare, cărților și colecțiilor periodice franceze. Tipăriturile realizate la Bruxelles reprezentau aproape 80% din producția de carte belgiană, ceea ce l-a făcut pe Stendhal să spună,

... și Victor Hugo, doi autori francezi
piratați de tipografia belgieni în secolul XIX, ...

într-o scrisoare pe care i-a adresat-o criticului și prozatorului Sainte-Beuve, la 21 decembrie 1834: „Roma și cu mine cunoaștem literatura franceză doar după edițiile de la Bruxelles.“

Cum putem explica importanța orașului Bruxelles și a Belgiei în comerțul internațional al vânzării de cărți franceze? Vitalitatea uluitoare a acestei ramuri a industriei își găsește originea în fenomenul editorial descris de unii drept „contrafacere“ și de alții drept „retipărire“, astăzi fenomen numit „piratizare“. Mi se pare esențial să clarific cât mai mult contextul „piratării“ belgiene și să subliniez că în absența oricărui acord internațional privind protecția operei intelectuale, această întreprindere a prosperat. În plus, prețurile mici practicate nu au putut decât să contribuie la succesul ei. Dincolo de ambițiile lor comerciale evidente, editurile care practicau contrafacerea au contribuit foarte mult la difuzarea literaturii franceze. Pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, lumea a avut acces la operele scriitorilor francezi în principal datorită edițiilor belgiene.

Dacă francezii, și nu dintre cei mai puțin importanți, Honoré de Balzac și Jules Janin, ca să numim doar câțiva, văd edițiile belgiene drept „contrafaceri“ vulgare și dacă îi echivalează pe

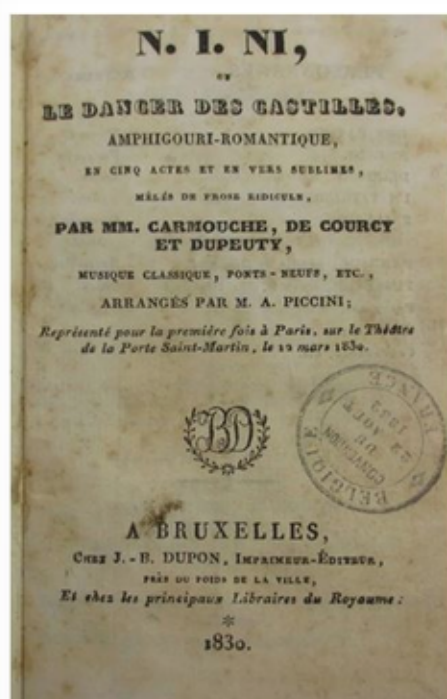
tipografii belgieni cu falsificatorii, altfel socotesc cei din urmă, care mai degrabă folosesc termenul „retipărire“. Tipografii belgieni își afișează în mod deschis furtul, deoarece nu caută să imite formatul, hârtia sau tipul de caractere ale ediției originale. În plus, făcând cartea accesibilă tuturor bugetelor, retipărirea promovează schimbul de idei între popoare, opinie susținută deja în 1770 de Felice, tipograf din Yverdon.

Privați de drepturile de autor, autorii și editorii francezi caracterizează producția de carte din Belgia drept „contrafacere“ și emit o judecată extrem de dură asupra acestei practici. Stă mărturie această descriere prea puțin măgulitoare a poporului belgian făcută de criticul literar Jules Janin, în 1834: „Acest popor, aflat în căutarea tuturor noutăților pariziene, pe care le imprimă ieftin pe hârtie de proastă calitate, cu nenumărate greșeli, acest popor este ruina materială a literaturii noastre.“

Deși se întâmplă ca cele două ediții să apară uneori în același an, caracteristica tiparului belgian constă în formatul compact al producțiilor sale. Edițiile belgiene sunt reduse ca format și lipsite de sofisticarea pariziană. Librăriile din Bruxelles pot oferi astfel reduceri de 50, 60 sau chiar 70% față de prețurile din Franța: cărți broșate *avant*

... faptă care stârnea mânia lui Jules Janin

În dreapta se vede celebra ștampilă aplicată în 1852

la lettre! Diferențele de format explică adesea diferența de preț dintre cele două ediții și deci interesul publicului pentru acest tip de publicație, la îndemâna tuturor bugetelor. Pentru a contracara retipărirea, editorii parizieni găsesc uneori soluția prin copublicare, sau chiar prin export prin canale sau rețele de distribuție mai adecvate, în special prin deschiderea de ghișee în străinătate, așa cum au făcut în special Martin Bossange (1766 – 1865), Pierre-François Ladvoat (1791 – 1854) și Librăria Treuttel et Würtz.

Contrafacerea a fost, fără îndoială, o practică editorială larg răspândită în secolul al XIX-lea. În absența legislației internaționale privind drepturile de autor, lucrările sunt, de asemenea, retipărite nu numai în Belgia. Editorii francezi înșiși sunt „falsificatori”. La Paris, editorii Jean-Pierre Aillaud (1787 – 1852), Louis-Claude Baudry (1793 – 1853) și Librairie Galignani au reprodus cărți englezești, italiene și germane. În ceea ce privește Statele Unite, acestea devin o piață importantă pentru cărțile contrafăcute ale autorilor englezi. La New York și Philadelphia sunt retipărite lucrări franțuzești.

Prejudiciul cauzat de contrafacere comerțului

din Franța a fost minim, indiferent ce au spus primii editori francezi. Într-adevăr, sub privirea atentă a inspectorilor stabiliți la punctele de frontieră, baloții cu cărți care vin din Belgia sunt atent cercetați. Puține contrafaceri pot fi vândute pe teritoriul francez.

Anul 1836 marchează o nouă eră în existența tipografiilor, care trec în mâinile societăților în comandită, patronate în special de Banca Belgiei, și care numără printre acționari diverse personalități ale vieții publice. Prin centralizarea producției mai multor tipografii, aceste firme pot exploata domeniul contrafacerii, atât al cărților, cât și al periodicelor, pe o scară mai largă. Editorii parizieni au decis curând să-și imite falsificatorii. Cea mai bună soluție fiind să lupte în condiții egale, ei tipăresc cărți la același preț ca ei. Primul care a adoptat formate mai compacte și prețuri mai potrivite a fost Gervais Charpentier (1805 – 1871), care a lansat ideea ca argument publicitar: „Mai ieftin decât contrafacerile belgiene.”

Editorii francezi le reproșează în principal falsificatorilor belgieni amploarea relațiilor lor cu țările străine. Să nu ne lăsăm păcăliți. Contrafacerea belgiană nu a împiedicat niciodată creșterea comerțului francez, chiar și la apogeul concurenței. I-a deschis uneori piețe, unde, din cauza apatiei sale comerciale, librăria franceză nu a îndrăznit să se aventureze. De asemenea, nu trebuie să uităm că, deși Belgia vinde mai multe exemplare, o face la un preț semnificativ mai mic decât Franța. Cele două librării funcționează în paralel. Ele vizează două clase distincte de cumpărători: cartea belgiană pentru oamenii care vor sau pot citi doar ieftin, cea franceză pentru oamenii bogați care, după gust sau chef, vor cărți franceze publicate la Paris. Departe de a încânta clienții obișnuiți ai librăriei franceze, contrafacerea belgiană a ajutat-o să se dezvolte, deoarece a dat naștere unui gust pentru literatura franceză oriunde și-a înființat ghișee. Pentru oportunități mai mari și a combate contrafacerea, editorii parizieni au urmat încetul cu încetul calea trasată de falsificatorii belgieni.

Declarația din 12 aprilie 1854, referitoare la Convenția literară și artistică pentru garantarea reciprocă a dreptului de proprietate asupra operelor intelectuale și artistice din 22 august 1852, permite editorilor belgieni

Tipografie de secol XIX

să retipărească operele franceze în acord cu autorii lor, interzicându-le în același timp să le vândă pe piața franceză. Așa putem citi pe volumele Colecției Hetzel: „Ediție autorizată pentru Belgia și străinătate, interzisă pentru Franța. Notă importantă: multe dintre lucrările publicate în colecția Hetzel sunt mai complete decât lucrările publicate în Franța. Ele sunt tipărite după manuscrisele originale în Belgia și nu sunt supuse cenzurărilor pe care legislația franceză le cere adesea.”

Convenția a intrat în vigoare la 12 mai 1854. Semnată de plenipotențarii Franței și Belgiei, a pus oficial capăt industriei contrafacerii. În conformitate cu articolul 13 din acord, lucrările contrafăcute existente în magazine la momentul încheierii acordului sunt șampilate. Această șampilă aplicată pe pagina de titlu permite librarilor să continue vânzarea cărților publicate și tipografilor să finalizeze lucrările în curs. Dacă contrafacerea este de acum interzisă în Belgia, tipografiile germane, în alianță cu librăriile belgiene preciau ștabela, ceea ce explică o nouă convenție, de data aceasta cu statul Saxonia, în 1856, pentru a lovi în acest nou focar al pirateriei literare. Ca și în Belgia, se procedează la șampilare și multe dintre aceste cărți șampilate sunt aruncate pe piețele terților.

Că România este francofilă nu mai trebuie demonstrat și, în mod curios, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, această țară a fost numită o vreme „Belgia Orientului”. S-a scris mult despre importanța – mai ales în timpul celui de-al treilea sfert al secolului al XIX-lea – rela-

țiilor economice dintre Belgia și România. Ne vom ocupa în continuare mai ales de relațiile intelectuale dintre cele două țări ale noastre, de la scrierile românilor exilați în Belgia până la inspirația belgiană pentru prima constituție românească. La Bruxelles au fost publicate în anii 1850 revistele revoluționare *La République Roumaine* și *L'Étoile du Danube*.

În primul rând, să ne concentrăm pe Constituția română, influența ei belgiană... și presupusa influență masonică. După spusele lui Radu Comănescu, istoric al masoneriei românești, aceasta din urmă, care încă poartă în sine un aspect al tradiției masonice a secolului al XVIII-lea, și anume respingerea imperiilor, îmbrățișează pe deplin naționalismul etnic și politic. Anumite valori masonice stau așadar la baza statului român modern. În lumina arhivelor, el menționează în special faptul că ritul scoțian primitiv de Namur a existat în secolul al XIX-lea în cadrul Consiliului Suprem al României. Se pare că acest rit a fost practicat doar în România și Belgia, ceea ce ar constitui într-un fel puntea constituțională masonică între cele două țări. Mai mult, din punct de vedere istoric, cea mai cunoscută dintre lojile românești este a șaptea: „Steaua Dunării” sau „Étoile du Danube”, creată la Bruxelles în 1850 de frații Farmazon, care s-au refugiat acolo după eșecul Revoluției din 1848. Înainte de plecarea lor, această lojă a funcționat clandestin. Refugiații au publicat un ziar omonim la Bruxelles.

(Va urma)

PORTRETELE LUI DIONISIE FOTINO

ALEXANDRU-IONUȚ CRUCERU

Dionisie Fotino (1777 – 1821) este socotit, pe drept cuvând, una dintre cele mai luminate și remarcabile personalități implicate în dezvoltarea culturii române la începutul secolului al XIX-lea. Fire polivalentă, dovedind înclinații atât în domeniul artelor frumoase, cât și al științelor, Dionisie Fotino a lăsat în urmă o zestre spirituală bogată, ca pictor miniaturist, om de litere, muzician și, nu în ultimul rând, ca istoric al trecutului nostru.

*Medalionul cu bustul lui Dionisie
în straie boierești*

Este vrednic de menționat că tipăriturile care i-au adus acestuia faima de scriitor și chiar o parte dintre obiectele sale personale se găsesc astăzi la Biblioteca Academiei Române. Cu toate acestea, nu asupra tipăriturilor semnate de Fotino vom zăbovi în rândurile următoare – ele fiind mai bine documentate și cunoscute –, ci asupra obiectelor unice care îmbogățesc patrimoniul național.

Dionisie Fotino avea să plece prematur din această lume, în toamna anului 1821, fără să fi avut urmași. În aceste împrejurări, casa de pe Calea Moșilor, amplasată în fața bisericii cu Sibile, împreună cu toate bunurile din interior au rămas de „clironomic” (moștenire) nepoților săi, Ilie și Eftimie Fotino. Se pare că fiii unicei sale surori, Pascalița, devenită Canavos după căsătorie, i-au fost ca proprii copii marelui istoric, deoarece

aceștia și-au însușit numele Fotino spre a-l duce mai departe. Nu putem preciza când sau cum au fost împărțite bunurile între cei doi moștenitori. Anton Pann menționează în *Bazul teoretic și practic al Muzicii Bisericești* (1847) că volumul al IV-lea din *Istoria Daciei*, rămas în manuscris, se afla la data respectivă în posesia nepoților.

În cele din urmă, având probabil mai mult din talentul scriitoricesc și simțul muzical al unchiului său, Ilie va primi în grijă notițele istorice și alcătuirile muzicale ale lui Dionisie Fotino. Ele vor constitui o prețioasă moștenire de familie până la Androcle Fotino (1834 – 1907), strănepotul lui Dionisie, care se hotărăște să încredințeze unele dintre bunuri Academiei Române, ca semn de prețuire față de înalta instituție de cultură și pentru folosul obștesc. Dintr-o scrisoare adresată noului președinte al Academiei, Ion Kalinderu,

Tabloul executat după natură, care îl prezintă pe Dionisie din semiprofil, pe peretele de miazănoapte al Sălii de Expoziții a Academiei Române

În data de 22 aprilie 1904, aflăm informația extrem de importantă că Androcle Fotino a oferit instituției două portrete înfățișându-l pe Dionisie Fotino. Primul dintre ele se păstrează astăzi la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române și constituie un medalion în mijlocul căruia se află bustul lui Dionisie în straie boierești, cu nuanțe de roșu, negru și verde. Din însemnările existente pe rama obiectului rezultă că desenul fusese executat în anul 1811, de cunoscutul miniaturist Henri de Mondonville.

Al doilea portret donat de Androcle Fotino este mai puțin cunoscut decât cel precedent. Este vorba de un frumos tablou executat după natură, în tehnica ulei pe pânză, care îl prezintă pe Dionisie din semiprofil, scrutând cu privirea inteligentă subiectul aflat dinaintea sa. Din indicațiile date de Ioan C. Băcilă (bibliotecar la Biblioteca Academiei), valoroasa operă

Androcle Fotino

de artă decora peretele de miazănoapte al Sălii de Expoziții a Academiei Române, în anii '30 ai secolului trecut. Judecând după tinerețea personajului înclinăm a crede că portretul a fost executat curând după venirea și stabilirea acestuia în capitala Valahiei, la finele secolului al XVIII-lea.

Fotino s-a aflat la început în anturajul marelui ban Dimitrie Ghica, beneficiind pe această cale de multă prețuire în societatea bucureșteană și primind diferite roluri în administrația de stat. Gugiumanul de pe cap și veșmintele orientale ni-l prezintă pe Dionisie în ipostaza de boier, posibil pe vremea când intrase deja în slujba țării ca vătaf de Divan și începuse să „paradosească” (predea) cântările bisericești. Personajul poartă mustață, după moda vremii, care-i dă acestuia o alură exotică. Așa era „dascălul Dionisache”, despre care Anton Pann, cel mai vrednic ucenic și fidel imitator într-ale muzicii și literaturii, vorbește la superlativ.

Nu putem încheia succinta noastră expunere fără a semnală similitudinile dintre tabloul lui Dionisie Fotino și cel al lui Lambru Fotiadi – directorul Academiei Domnești de la București între anii 1795 – 1805 –, păstrat la Muzeul Național de Artă al României. Analiza celor două opere de artă atrage după sine o întrebare firească: de vreme ce Lambru Fotiadi se învrednicise de un asemenea portret pe când se afla dascăl la Academia Domnească din București, ca urmare a funcției sale importante, oare nu același lucru s-a întâmplat și cu Dionisie Fotino? Supoziția ni se pare plauzibilă, existând indicii în această direcție. Prezența lui Dionisie Fotino la Academia Domnească, chiar în vremea directoratului lui Lambru Fotiadi, este adevărată de Zenobie Pop, elev pentru o vreme la faimoasa instituție de învățământ. Acesta îl numește pe Dionisie „mousikos”, ceea ce ar putea fi tradus atât prin muzician, în sens larg, cât și prin dascăl de muzică (bisericească), în sens restrâns. Iată deci, că cele două portrete autentice ale lui Dionisie Fotino, ajunse prin bunăvoința medicului militar Androcle Fotino la Biblioteca Academiei Române și Academia Română, au o valoare culturală și științifică incontestabilă, nici pe departe epuizată. ■

ALBUM ISTORIC

Știință și emoții, multe emoții! Ele au însoțit eclipsa totală de Soare din urmă cu 25 de ani (11 august 1999), prilej să evocăm, și în imagini, personalitatea unui remarcabil astronom român, Nicolae Donici (1874 – 1960), care a studiat cu pasiune eclipsele (șapte de Soare și opt de Lună). Îi mulțumim doamnei Magda Stavinschi pentru fotografiile cu care ilustrăm acest Album istoric.

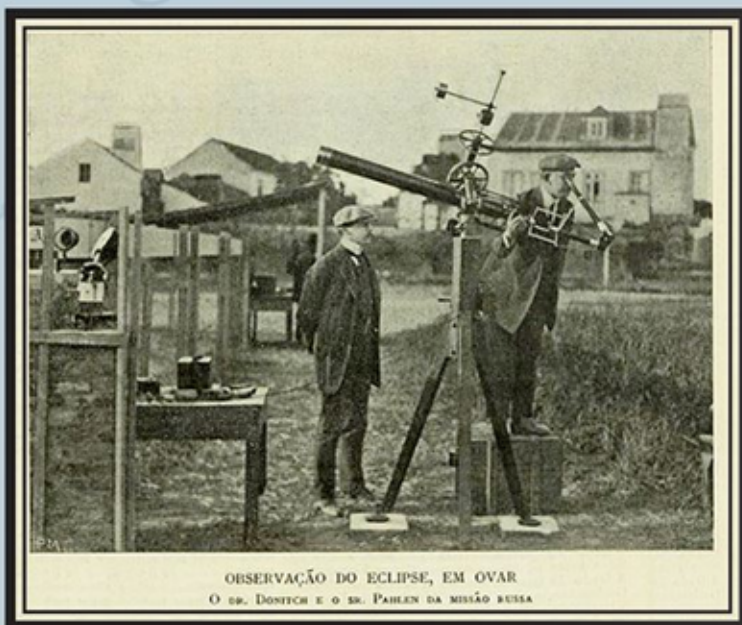
*Familia
Donici,
pe treptele
conacului
de la
Dubăsarii
Vechi*

*Soției astronomului, Mary Donici,
îi plăcea să facă plimbări cu trăsură pe domeniul lor*

*Septembrie 1910. Participanții
la o reuniune astronomică internațională,
între care Nicolae Donici, în S.U.A.*

*Aprilie 1912,
Ovar (Portugalia).
Astronomii
Nicolae Donici
și Emanuel
von der Pahlen
urmăresc
eclipsa totală
de Soare*

*Câteva reuniuni internaționale
la care a luat parte astronomul român (marcat grafic):
1913, Bonn, Uniunea Internațională pentru Studii Solare,...*

... 1925, Cambridge, Congresul al II-lea al U.A.I.,...

...1932,
tot Cambridge,
Congresul
al IV-lea
al U.A.I....

... și 1955, reuniune U.A.I. la Dublin, în Irlanda

Am văzut în episodul din numărul trecut cum curentul izolaționist a obligat Statele Unite ale Americii să stea, în perioada interbelică, departe de marile jocuri ale politicii internaționale.

DE LA IZOLAȚIONISM LA IMPLICARE

ȘTEFAN CIOCHINARU

Capitularea totală și necondiționată a Germaniei a fost semnată la 7 mai 1945 și a intrat în vigoare înaintea sfârșitului zilei de 8 mai. Aliații au cerut capitularea necondiționată a Japoniei în Declarația de la Potsdam, din 27 iulie, dar Guvernul japonez a respins apelul. La începutul lunii august, bombele atomice au căzut asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki. Astăzi este mai greu de înțeles, probabil, dar atunci a fost o necesitate militară pentru a se evita invadarea la sol a insulelor japoneze, operațiune care ar fi costat viețile a peste 500.000 de militari aliați și a milioane de soldați și civili japonezi. Între cele două bombardamente, în conformitate cu Acordul de la Ialta, sovieticii au invadat Manciuria în nordul Chinei, ocupată de japonezi, apoi au capturat și Insula Sahalin, și Insulele Kurile. În sfârșit, la 15 august 1945, Japonia a cedat, actul capitulării fiind semnat în cele din urmă pe puntea USS Missouri, la 2 septembrie 1945.

Într-un efort de a menține pacea, Aliații au pus în practică decizia luată la Conferința de la Teheran, din 1943 (*Magazin istoric*, nr. 7/2024), și au fondat Organizația Națiunilor Unite, care a luat ființă oficial la 24 octombrie 1945, adoptând Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948 ca un standard comun pentru toate țările membre. Marile puteri învingătoare în război – Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică, China, Regatul Unit și Franța – au devenit membri permanenți ai Consiliului de Securitate al O.N.U. Cei cinci membri permanenți rămân aceiași și în prezent, deși au fost

două schimbări de locuri, între Republica China (Taiwan) și Republica Populară Chineză, în 1971, și între Uniunea Sovietică și statul ei succesor, Federația Rusă, după destrămarea celei dintâi. Ordinea internațională creată atunci a rămas valabilă până în ziua de astăzi, în pofida contestărilor și încercărilor repetate de revizuire.

SE SCHIMBĂ LUMEA

Alianța de conjunctură împotriva Axei Berlin – Roma – Tokio dintre Aliații occidentali și Uniunea Sovietică a început să se deterioreze chiar înainte de terminarea războiului. Ca urmare, Germania a fost împărțită *de facto* și apoi au apărut

*La 10 mai 1948,
în portul francez
Bordeaux
sosea
prima navă
americană
cu 8.800 t grâu,
în cadrul
Planului Marshall*

două state independente, Republica Federală Germania și Republica Democrată Germană, în granițele zonelor de ocupație aliată și, respectiv, sovietică. Restul Europei a împărțit aceeași soartă fiind, de asemenea, divizat în sfere de influență occidentală și sovietică. Premierul britanic Winston Churchill anunța, la 5 martie 1946, într-un discurs care va intra în istorie

(*Magazin istoric*, 3/2016): „De la Stettin, la Marea Baltică, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier s-a coborât de-a curmezișul continentului european.” Majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est au căzut astfel sub dominația U.R.S.S., ceea ce a condus la instaurarea de regimuri comuniste, cu sprijinul nemijlocit al autorităților sovietice de ocupație. Ca urmare, Polonia, Ungaria, Germania de Est, Cehoslovacia, România, Bulgaria și Albania au devenit state satelit ale U.R.S.S. Iugoslavia comunistă a dus o politică independentă, provocând tensiuni cu U.R.S.S. și acționând pentru crearea unei a treia lumi, nealiniate. Era epoca de aur a sferelor de influență pe scena lumii.

Diviziunea politică a lumii a fost formalizată de două alianțe militare, NATO (în frunte cu Statele Unite) și Pactul de la Varșovia (controlat de U.R.S.S.). Până la sfârșitul secolului XX, a urmat o lungă perioadă de tensiuni politice și de competiție militară între acestea, cunoscută sub numele de Războ-

Semnarea Cartei O.N.U.

iu Rece, însoțită de o cursă a înarmărilor și războaie prin intermediari (proxi).

În Asia, Statele Unite au ocupat Japonia și au administrat fostele insule japoneze din Pacificul de Vest, în timp ce sovieticii au anexat Sahalin și Insulele Kurile. Coreea, fostă sub dominație japoneză, a fost divizată și ocupată de Uniunea Sovietică, în Nord, și de S.U.A., în Sud, între 1945 și 1948. S-au proclamat republici separate de cele două părți ale paralelei 38 în 1948, fiecare pretinzând a fi guvernul legitim pentru toată Coreea, ceea ce a condus în cele din urmă, în 1950, la Războiul din Coreea. Războiul nu s-a încheiat oficial nici astăzi. În China, naționaliștii și comuniștii au reluat războiul civil în iunie 1946. Forțele co-

muniste au fost victorioase și au proclamat Republica Populară Chineză în China continentală (*Mainland*), în timp ce forțele naționaliste s-au retras în Taiwan, în 1949, unde au asigurat continuitatea Republicii Chineze. Conflictul dintre cele două republici continuă și astăzi. În Orientul Mijlociu, respingerea de către statele arabe a Planului O.N.U. de împărțire a Palestinei și înființarea a

două state – unul arab, celălalt Israel (14 mai 1948), a marcat escaladarea conflictului arabo-israelian. A urmat o serie de războaie și conflicte care nu s-a încheiat nici astăzi. Puterile europene au încercat să-și păstreze, parțial sau total, imperiile coloniale, dar lumea se schimbase. În 1960, O.N.U. a adoptat o Rezoluție prin care colonialismul era declarat ca o încălcare a Drepturilor Omului. A fost începutul sfârșitului epocii coloniale și, rând pe rând, țările din lumea a treia își vor dobândi independența.

CREȘTE ÎNTR-UN AN CÂT ALȚII ÎN ZECE!

Economia întregii lumi suferise puternic de pe urma războiului, dar nu toate țările participante au fost afectate la fel. S.U.A. au ieșit din război mult mai prospere decât orice altă națiune, industria și economia americane erau turate la maximum în 1945 și, în 1950, produsul intern brut pe cap de locuitor era mult mai mare decât al oricărei alte puteri, ea dominând economia mondială. Immediat

Paralela 38 separă și astăzi poporul coreean în două state

după război, S.U.A. și Regatul Unit al Marii Britanii au urmărit dezafectarea industrială a Germaniei ocupate, ceea ce a dus la stagnarea economică și la întârzierea redresării economice a Europei occidentale. Pe fondul marasmului economic și social exista pericolul ca la putere să ajungă comuniștii, prin alegeri libere. Europa trebuia reconstruită rapid.

Refacerea a început odată cu reforma monetară din Germania de Vest, de la jumătatea anului 1948, și a fost accelerată de liberalizarea politicii economice europene cauzată, direct și in-

**Abandonarea
izolaționismului
a făcut din America
cea mai mare
putere a lumii**

direct, de Planul Marshall (1948 – 1951). Așa s-a născut relansarea economică vest-germană de după 1948, cunoscută drept „miracolul economic german”. Italia reușește și ea o explozie economică, iar economia franceză se redresează, la rândul ei. În 1957, la Roma, Franța, Germania Federală, Italia, Olanda, Belgia și Luxemburg înființează Comunitatea Economică Europeană (CEE), organizație mai cunoscută și sub numele de Piața Comună. Era începutul unui lung drum către ceea ce va deveni, în 1993, Uniunea Europeană. Dar pentru asta era nevoie ca Lumea Liberă, condusă de Statele Unite, să mai câștige o confruntare, Războiul Rece.

*Semnarea la Roma, la 25 martie 1957,
a Tratatului de instituire
a Comunității Economice Europene*

Războiul Rece (12 martie 1947 – 25 decembrie 1991) a fost o perioadă de mare confruntare geopolitică între Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, respectiv între aliații lor din Blocul Vestic și Blocul Estic. Conflictul a fost în principal economic și ideologic (între capitalism și comunism), pentru supremația globală. Dincolo de cursa înarmării nucleare și de manevrele militare convenționale, conflictul s-a purtat și pe cale psihologică, pe cale economică, culturală, prin campanii de propagandă, spionaj, embargo, diplomatie sportivă și competiție tehnologică pe pământ și în spațiul cosmic.

Dispariția Cortinei de Fier prin Revoluțiile anticomuniste din 1989 a remodelat harta Europei: Germania a fost reunificată și au rezultat noi state independente, după ce Cehoslovacia și Uniunea Sovietică s-au destrămat pe cale pașnică, iar Iugoslavia a fost spulberată după un război civil în următorul deceniu.

Odată cu dispariția U.R.S.S., în 1991 un nou val de decolonizare va duce la independența unor foste republici sovietice din Europa, Caucaz și Asia Centrală.

După toate aceste evoluții, Statele Unite rămân singura superputere, menținând securitatea aliaților din lumea democratică și supremația sa militară prin războaiele duse împotriva terorismului în lumea islamică, din 1991 până în 2021. NATO, condusă de S.U.A., s-a extins prin aderarea statelor din fostul bloc comunist, iar securizarea acestora și extinderea umbrelei de securitate americane în fostele țări eliberate din imperiul sovietic, cazul balticilor, al

*Afiș de propagandă pentru ceea ce s-a numit
„miracolul economic german”*

Modele diferite de propagandă în perioada Războiului Rece: cel occidental (stânga) și cel sovietic

Moldovei și al Ucrainei, au diminuat major influența Federației Ruse în Europa de Est.

În 2023, secretarul american de Stat Antony Blinken a declarat: „Epoca post-Război Rece s-a încheiat odată cu invaziile ruse în Ucraina” (2014 și 2022). Astăzi, Vladimir Putin, președintele Rusiei, și prietenul său „fără limite” Xi Jinping, președintele Chinei, acționează alături de alte state revizioniste, precum Iranul și Coreea de Nord, pentru înlocuirea actualei ordini mondiale cu un sistem internațional multipolar. Dar până acolo mai sunt multe ciorbe și boluri de orez de mâncat, așa că să mai zăbovim puțin asupra celor întâmplate după ce „Imperiul Răului”, cum a denumit

U.R.S.S. președintele Ronald Reagan, în 1981, a pierdut cel de-al treilea război mondial, Războiul Rece.

CURSA CONTRA-CRONOMETRU PENTRU RESURSE ȘI DEZVOLTARE

După prăbușirea comunismului în Europa de Est, procesul european de integrare a intrat într-o etapă accelerată de dezvoltare. În 1993, prin Tratatul de la Maastricht (Olanda), ia naștere Uniunea Europeană care, cu 15 state membre și peste 370 milioane de locuitori, devine deja cea mai

mare piață unică din lume. Trei decenii mai târziu, Uniunea Europeană are 27 de state membre și aproape jumătate de miliard de locuitori. Alte nouă state – Albania, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Macedonia de Nord, Serbia, Moldova, Ucraina, Georgia și Turcia – doresc de asemenea să adere la procesul european de integrare. Doar Marea Britanie continuă să creadă că ceața izolează Continentul și scrutează către țărmurile verișorilor din America.

Acolo, în fostele colonii engleze de pe continentul nord-american, s-a declanșat la sfârșitul Războiului Rece un alt mare proces de integrare, odată cu Acordul NAFTA (Acordul Nord-American pentru Comerț Liber), semnat, la 7 oc-

Tratatul de la Maastricht

tombrie 1992, la San Antonio, în Texas, de cei trei lideri ai țărilor membre: George Bush (S.U.A.), Carlos Salinas de Gortari (Mexic) și Brian Mulroney (Canada). Documentul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994. Crearea acestei veritabile Piețe Comune americane, ce reunește deocamdată numai trei țări – S.U.A., Canada și Mexic –, reprezintă fără îndoială unul dintre evenimentele ce vor marca profund viitorul. Procesul, având o semnificație particulară, necesită unele nuanțări.

Pe Kremlin se coboară, la 25 decembrie 1991, steagul U.R.S.S. și se ridică cel al Federației Ruse

NAFTA acoperă o piață de aproape 500 de milioane de consumatori, cu perspectiva extinderii spre sudul continentului american, și o suprafață de 21,3 milioane km². Scopul acestui acord este liberalizarea comerțului cu produse și servicii, prin eliminarea barierei tarifare și netarifare între părți și prin liberalizarea investițiilor intra-zonale. Fără îndoială că „motorul” integraționismului nord-american sunt Statele Unite ale Americii. Acestea sunt însă o „țară ciudată”, în orice caz un fenomen unic în istoria omenirii. Cei 334 de milioane de cetățeni ai săi formează, așa cum spunea Newt Gingrich, fostul speaker al Camerei Reprezentanților, „singura națiune universală și multiethnică”, o națiune coagulată nu în jurul unei solidarități etnice, ci a unei idei: libertatea individuală. O națiune care este răspândită pe o imensitate de spațiu trăit, mai bine de nouă milioane km². Cu alte cuvinte, o națiune pândită mereu de capcana autosuficienței. Ceea ce și face recurentă ideea izolaționismului, seducătoare nu doar pentru clasa mijlocie, ci chiar pentru o întreagă pleiadă de politicieni, democrați și republicani deopotrivă. Aceștia sunt, de altfel, și partizanii unui proces panamerican limitat doar la in-

Semnarea Acordului NAFTA

tegrarea cu Mexicul și Canada. Dar Statele Unite, clădite pe asemenea paradoxuri, nu pot și nici nu au doar o singură voce. Cu atât mai mult cu cât statutul dobândit în urma câștigării Războiului Rece, de cea mai mare putere a lumii, obligă nu doar la o anumită conduită pe scena internațională, ci se răfrânge asupra națiunii americane înseși pentru a-i modela în chip hotărâtor propriile interese. Această veritabilă matrice a întregii politici americane se află de fapt la originile marilor întrebări cu care se confruntă S.U.A. atunci când scrutează viitorul. Căci S.U.A., ca putere globală, sunt condamnate a avea interese globale și a nu putea trăi

decât împreună cu lumea întreagă. Iată de ce implicarea sa la nivel planetar este o necesitate vitală, mai presus de orice discuții sau speculații.

Deci, ce sunt Statele Unite ale Americii? Poate răspunsul cel mai simplu ar fi: țara tuturor superlativelor – cea mai bogată, cea mai puternică,

cea mai diversă; dar probabil cel mai corect este tot „țara tuturor posibilităților”. Tocmai de aceea, S.U.A. a fost și este ținta emigranților de toate semințiile și de pe toate continentele. „The American Dream” (o viață mai bună ca rezultat al efortului personal) a fost posibil datorită sistemului economic liberal și expansiunii economice a S.U.A. Statutul său de mare putere a început să se nască la cumpăna dintre secolele XIX – XX, când doi mari președinți au elaborat doctrinele economice și politice ce urma să definească relațiile S.U.A. cu restul lumii. Președintele Taft a lansat „Diplomația Dolarului”, potrivit căreia interesele americane sunt economice și se

manifestă la nivel mondial, iar președintele Roosevelt a impus „Diplomația Big Stick”, potrivit căreia S.U.A. sunt capabile să își proiecteze forța și să își apere interesele economice oriunde în lume, dacă este nevoie.

(Va urma)

O națiune coagulată în jurul ideii de libertate

GENERALUL FRIEDRICH MIETH ȘI OPERAȚIUNEA IAȘI - CHIȘINĂU

ALEXANDRU PROFIRI

Generalul Friedrich Mieth a fost un personaj deosebit din Wehrmacht, atât prin traseul profesional, cât și prin acțiunile sale militare și politice. Și-a început cariera militară de foarte tânăr, fiind obligat de împrejurări să se înroleze în armata germană. Era un cunoscător de latină și de greacă veche, un foarte mare pasionat de muzică clasică, cânta la vioară, dorind să ajungă un profesionist. Aceste pasiuni ale tânărului soldat nu promiteau un viitor strălucit în cariera militară. Însă avea să demonstreze că era un militar foarte capabil, un lider înnăscut. A luptat în ambele războaie mondiale pe frontul din România, țară în care și-a găsit sfârșitul în luna august, anul 1944.

Friedrich Mieth s-a născut la Eberswalde, Germania, la 4 iunie 1888, dar ambii părinți proveneau din orașul polonez Torun. Tatăl său a fost un ofițer sârb, cu un destin tragic în urma deceselor din familie, a fost un părinte violent, iar familia era extrem de săracă. Fiind un mare iubitor de cai, Friedrich a dorit să fie cavalerist, dar din rațiuni financiare a intrat în corpul infanteriei. S-a alăturat, cadet, Batalionului 2 de Infanterie (Jäger) la 26 martie 1906, fiind promovat locotenent la 16 august 1907.

În Primul Război Mondial, a luptat în România, unde a fost rănit grav la coapsă, același tip de rană care avea să-i aducă moartea în bătălia de la Vutcani, din august 1944. În timpul petrecut în România a ajuns să aprecieze foarte mult frumusețea peisajelor și în special mâncarea. La sfârșitul războiului, a fost acceptat în Reichswehr (Apărarea Națională, armata germană după Tratatul de la Versailles). S-a căsătorit în 1928 cu femeia pe care a cunoscut-o într-o vacanță la mare, în Polonia.

LAGĂRUL „PĂTEAZĂ ONOAREA“

A avut un parcurs strălucit în armată, ajungând general-maior la 1 aprilie 1938, iar la începutul războiului a fost numit șef al statului major al Armatei 1. La începutul anului 1944, era comandant al Corpului de armată IV „Mieth“, decorat cu „Crucea Germană“ de aur în grad de cavaler și cu „Crucea de Fier“ în grad de cavaler cu frunze de stejar.

Cariera militară a generalului s-a

Generalul împreună cu ofițerii din statul major, la Iași

aflat într-o ascensiune continuă, chiar dacă acesta manifesta opinii diferite față de regimul nazist. După campania din Polonia, s-a pronunțat împotriva acțiunilor de exterminare comise de trupele Einsatzgruppen și împotriva SS-ului și a SD-ului. Aceste trupe s-au ocupat în mare parte cu exterminarea evreilor și reprimarea populației civile din Polonia. Mieth a fost deranjat de aceste acțiuni, ca mulți alți generali, însă spre deosebire de marea majoritate a acestora, s-a pronunțat deschis împotriva lor. Friedrich Mieth a fost unul dintre primii ofițeri care s-a aflat într-o stare de conflict cu Hitler.

Când a aflat de înființarea lagărului de exterminare de la Soldau, Mieth a comunicat ofițerilor Armatei I într-o ședință: „SS-ul a efectuat execuții în masă fără procese adecvate [...] SS-ul a pătat onoarea Wehrmachtului.“ Hitler a intervenit pentru stingerea conflictului dintre SS și Wehrmacht, demitându-l pe Mieth la 22 ianuarie 1940.

Carierea militară a lui Friedrich Mieth părea încheiată. Însă, la trei

săptămâni de la demitere, a fost numit șef al Departamentului de Operațiuni al OKH (Înaltul Comandament al Armatei) și avansat la gradul de general-locotenent, la 1 martie 1940.

S-a ocupat cu planificarea și executarea campaniei din vest, din 1940, în special în operațiunile de pe Rinul superior. În timpul ultimei faze a bătăliei de la Dunkerque (*Magazin istoric*, nr. 9 – 12/1983), a servit ca ofițer de legătură OKH cu Armata 18. Datorită eforturilor sale, elemente ale Armatei 18 au cucerit Parisul la 14 iunie. A fost numit șef de cabinet al Comisiei de Armistițiu la 25 iunie 1940. După capitularea Franței și anularea operațiunii „Leul de mare“, Friedrich Mieth a cerut

Friedrich Mieth (în față, stânga) la Berchtesgaden, reședința de vară a lui Hitler

comanda unei divizii de infanterie, iar la 10 decembrie 1940 a preluat Divizia 112 Infanterie.

Divizia a fost trimisă în iulie 1941 pe frontul de est, unde a dus lupte grele la Bobruisk, Kiev și Briansk, iar în iarna 1941 – 1942 a suferit pierderi grele în retragerea din zona Moscovei. Până în toamna anului 1942, a ocupat un sector de front relativ liniștit în cadrul Grupului de Armate „Centru“.

ÎN CÂTEVA ZILE, SURVINE DEZASTRUL

Odată cu declanșarea operațiunii „Uranus“ de către sovietici și încercuirea Stalingradului (*Magazin istoric*, nr. 12/2012, 1 – 2/2013, 11 – 12/2022, 1/2023), Hitler l-a însărcinat pe mareșalul Erich von Manstein să salveze Armata 6 din încercuire. Manstein l-a numit pe Friedrich Mieth comandant al securității și al trupelor din spate pentru noul grup de armate format. Și-a demonstrat abilitățile de comandant, reușind să-și adapteze acțiunile în funcție de unitățile pe care le primea. La 20 aprilie 1943, a primit comanda Corpului IV de armată, denumit Corpul „Mieth“.

Când armatele germano-române au fost împinse în Moldova (*Magazin istoric*, nr. 6/2006, 8/2008), Corpul „Mieth“ a ocupat poziții la nord de Iași, pe Prut, în august 1944. Era compus din Divizia 376 Infanterie, Divizia 11 Infanterie română, Divizia 79 Infanterie și Brigada 228 de Asalt.

Linia frontului din

*Soldați germani
în Moldova*

Moldova s-a destabilizat încă din 20 august, prima zi a atacului sovietic. În zorii zilei a doua, sovieticii au atacat Iașiul, pe care l-au ocupat spre seară. Mieth a fost însărcinat de generalul Friessner, comandantul frontului, să stabilizeze flancul stâng al frontului și să oprească înaintarea inamicului spre sud. Mieth și-a retras trupele peste râul Bahlui, în încercarea de a opri înaintarea sovietică, dar fără succes.

Situația a devenit critică atunci când Divizia 11 Infanterie s-a dizolvat, Mieth rămânând cu Diviziile 79 și 376. Acestea au primit misiunea de a asigura podurile de la Costuleni și Sbiroja de pe Prut, pentru trecerea diviziilor Armatei 6 încercuite în Basarabia. Până la sfârșitul zilei de 22 august, capetele de pod au fost pierdute, iar Mieth s-a retras spre sud.

La 23 august, situația întregului front era un dezastru, tancurile sovietice reușind o dublă încercuire în zona orașului Huși. Corpul „Mieth” nu a primit noi ordine; din cauza avansului rapid al inamicului, liniile de comunicare nu mai funcționau. În situația dată, Mieth se putea salva împreună cu trupele

din subordine printr-o retragere forțată spre vest, însă acesta nu era conștient de situația imposibilă în care se aflau. A decis să urmeze misiunea inițială de a menține podurile de peste Prut, la Sbiroja și Scopșeni. Însă la o zi distanță, acestea au fost pierdute, iar Corpul „Mieth” s-a retras spre sud, paralel cu râul.

Ploile torențiale din nopțile de 24 – 25 august au forțat trupele germane să renunțe la multe piese de artilerie, ce au rămas blocate în drumurile desfundate de ploi. Diviziile au ajuns în apropierea orașului Huși, care era ocupat de trupe sovietice. Mieth a lansat un prim atac asupra orașului, însă trupele sale erau epuizate; de la începutul ofensivei sovietice nu avuseseră ocazia să se odihnească. Primul

atac a eșuat. S-a încercat un al doilea atac disperat, care a fost respins din nou. Generalul hotărî să ocolească orașul și să se adăpostească în pădurea de la sud de Huși.

DORMEAU ÎN ȘANȚURI

Întrucât Mieth primise ordinul să mențină un cap de pod la est de Huși, diviziile sale au ocolit orașul prin vest și au încercat să avanseze spre podurile de pe Prut. Însă Armata 52 sovietică era deja poziționată pe o linie de apărare.

Corpul IV a așteptat până în seara zilei de 27 august marile divizii din Basarabia; Mieth nu era conștient în ce situație se aflau acestea. Grupul „Mieth” s-a deplasat apoi spre sud, pentru cucerirea localității Vutcani, astăzi în județul Vaslui, care avea să le deschidă retragerea spre vest. Pentru a doua oară, s-a abandonat majoritatea artileriei, utilajelor și tancurilor rămase fără combustibil.

Satul a fost cucerit relativ ușor. Dar, total epuizați, soldații și ofițerii cedară în fața oboselii. Dormeau în șanțuri, pe drumuri, în curți. Ofițerii nu mai puteau controla trupele extenuate.

În seara zilei de 28 august, trupele germane trebuia să se pregătească pentru străpungerea liniilor sovietice ce apărau un pod peste râul Bârlad, singurul punct prin care putea fi trecută apa. Străpungerea trebuia să se facă în aceea noapte, pentru a nu oferi sovieticilor ocazia să încercuiască satul.

*Generalul Friedrich Mieth
(în față, la mijloc, cu o mână în spate)
și statul major al Corpului IV
la 30 decembrie 1943, în Nikopol, astăzi în Ucraina*

Seara însă, un atac puternic dinspre nord a lovit flancul drept al Diviziei 79, care ocupa poziții defensive. Au urmat alte atacuri în valuri. S-au purtat lupte grele în zona satului Bărboși, la nord-est de Vutcani. Situația devenea critică. Un grup de peste 20 de ofițeri a început să strângă grupuri de soldați cu care să pornească un prim atac spre vest. Colonelul Ringenberg, care avea responsabilitatea de a apăra satul la est, a raportat telefonic că avea nevoie urgent de întăriri, însă nu existau trupe disponibile.

Generalul-locotenent Weinknecht, comandantul Diviziei 79, a decis să preia inițiativa pentru a putea scăpa dintr-o încercuire completă. Trupele germane se aflau într-un haos total, regimentele și unitățile s-au împrăștiat. Ofițerii au primit ordin ca la ora 22.00 să pornească un prim atac. Brigada 228 avea să deschidă atacul, împreună cu infanteria, și să cucerească podul de peste râu, aflat la circa 10 km spre vest, iar în spate aveau să meargă vehiculele cu răniți.

PREA OBOSIȚI CA SĂ ATACE

Comandantul Diviziei 79 s-a întâlnit cu comandantul Diviziei 376 în casa unui țăran pentru a-l informa despre planul său. Generalul Mieth intră în curte singur și neanunțat, fiind la rândul său informat despre situație. În timpul convorbirii, un ofițer sosi în grabă și raportă că soldații nu puteau fi adunați din cauza som-

nului profund în care căzuseră, atacul fiind amânat pentru ora 24.00.

Atacul a fost amânat încă o dată, din același motiv. Pentru a se evita o catastrofă, comandantul de divizie și ofițerii lor de stat major i-au trezit personal pe soldații adormiți și i-au condus la capătul vestic al satului. S-a irosit prea mult timp; primul val al atacului porni în zorii zilei de 29 august. Corpul IV „Mieth” ratase ocazia de a străpunge linia de apărare. Atacurile au fost slab pregătite, dezorganizate și împrăștiate de artileria sovietică. Trupele germane s-au răsfiră în cei 10 km până la podul de peste râul Bârlad. Comanda la nivel de divizie nu mai era posibilă, dezastrul era în desfășurare.

În acest context haotic, în care sovieticii atacau cu toate forțele din toate părțile, iar diviziile germane erau împrăștiate și secerate, și-a pierdut viața generalul Friedrich Mieth. La orele 10.00 dimineața, tancurile rusești au rupt apărarea la est a satului Vutcani și au pătruns în mijlocul trupelor germane.

Sergentul Menda, care a servit în statul major al Corpului „Mieth”, a raportat ulterior

următoarele: „În dimineața zilei de 28 august, Mieth a mers la sud de Hoceni și, după ce a discutat situația cu subordonații, a decis să-și îndrepte forțele spre pădurea de pe drumul de la Vutcani la Dolheni. În timpul deplasării, unitățile au intrat sub tirul artileriei sovietice [...] și au fost forțate să se retragă spre Vutcani, în timp ce drumurile din jurul satului au fost înfundate cu vehicule și căruțe distruse. A fost făcută o încercare de deplasare pe drumul de pe dealul de la vest de Vutcani, dar a fost împiedicată de infanteria, tancurile și artileria sovietică, care dețineau partea de vest. Vutcani a fost de asemenea bombardat continuu, iar personalul lui Mieth s-a refugiat în biserica din sat. Același lucru s-a întâmplat și când majoritatea unităților au încercat să pătrundă spre vest în dimineața zilei de 29 august, în timp ce Vutcani a rămas sub un foc intens de artilerie.”

Sergentul Menda a reușit apoi să străpungă liniile sovietice la nord-vest de sat. El a susținut că a văzut mașina lui Mieth într-un lan de porumb, pe dealurile de dinaintea Văii Bârladului. Mieth nu se afla înăuntru, iar șoferul l-a informat

pe Menda că, din cauza bombardamentelor, Mieth a fost nevoit să coboare din mașină, să se întoarcă la biserică și i-a ordonat șoferului să o parcheze pe uliță. Șoferul a spus că, din cauza focului haotic de artilerie, a fost nevoit să lase satul (și pe general) în urmă. Ulterior, mașina cu șoferul, Menda, un locotenent și un căpitan au reușit să treacă podul

Înaintarea sovieticilor în Basarabia

peste râul Bârlad și să ajungă la Pătrășcani, la sud. Acolo au început să circule primele zvonuri că Mieth ar fi murit de infarct în biserica din Vutcani, versiune care a fost reluată în cel puțin un alt raport, cel al locotenentului-major Ruth, care a spus că l-a văzut ultima dată pe Mieth în viață în dimineața zilei de 29 august.

*Trupele sovietice iau cu asalt
Palatul Culturii din Iași*

212 de Grenadierii al Diviziei 79, susține: „Generalul Mieth, comandantul general al Armatei 6 [Mieth fiind promovat fără știrea sa cu câteva zile înainte să piară], a murit din cauza unui atac de cord după ce a fost lovit de o *Stalinorgel* [rachetă Katiusa] sau în timp ce încerca să își pornească vehiculul.”

DOAR ZVONURI DESPRE MOARTEA SA

Nu se cunosc exact împrejurările morții generalului. Nimeni dintre cei care au reușit să ajungă în Transilvania nu au fost martori direcți ai faptelor, ci au oferit rapoarte bazate pe informații culese din mai multe surse.

În cartea *Jassy – Schicksal einer deutschen Division oder einer Armee?* (Iași – Soarta unei divizii germane sau a unei armate?), autorul, Walther Rehm, a susținut că a auzit de la adjutantul lui Mieth că „generalul Mieth a murit de un atac de cord în dimineața zilei de 29 august, în timpul unei lupte corp la corp”.

Informațiile pe care le-am primit de la nepoata generalului provin din discuțiile pe care familia le-a avut cu adjutantul lui Mieth, pe nume Büger, dar au menționat că acesta „nu a vorbit niciodată în mod clar pe această temă”. Büger a spus că se afla alături de el la poalele unui deal cultivat cu viță de vie, încercând să fugă spre vest, când Mieth a fost lovit în coapsă de un glonț.

Büger i-a dat dextroză din ranița unui soldat, dar Mieth a murit la scurt timp după aceea, se pare că a fost lovit un vas mare de sânge și a murit din cauza unui șoc hipovolemic. Büger nu a putut îngropa cadavrul din cauza prezenței inamicului și, la scurt timp, a fost capturat, reușind să se întoarcă în Germania abia în 1955. Alte surse susțin că există rapoarte ale martorilor oculari care spun că Mieth a fost rănit de un fragment de obuz de artilerie.

Raportul locotenentului Herschmann, din Regimentul

*Friedrich Mieth,
fotografiat
când era general-locotenent*

Fiecare raport are detalii diferite, probabil pentru că toate sunt zvonuri. Dacă au existat martori prezenți în momentul morții lui Mieth, niciunul nu a supraviețuit. Este posibil ca nici măcar Büger să nu fi fost prezent. În orice caz, se știe că Mieth era în viață în dimineața zilei de 29 august, când a început în mod serios încercarea de a străpunge liniile sovietice la vest de Vutcani, dar nu a ajuns niciodată în Valea Bârladului. Cu siguranță a murit în ziua de 29 august, în timp ce încerca să scape din satul Vutcani; lovitură primită în coapsă (prin împușcare sau fragment de schijă) i-a provocat moartea ce a survenit printr-un atac de cord în biserica din satul Vutcani.

Bătrânii satului Vutcani susțin că în curtea bisericii este îngropat un ofițer de rang înalt, care, după spusele lor, a murit în biserică. Familia generalului a aflat despre moartea acestuia de la postul de radio sovietic. Nepoata lui mi-a povestit: „În aceeași zi, radioul sovietic a raportat într-un comunicat că printre morți se afla și cadavrul generalului Mieth, care a murit în apropierea satului Vutcani; a fost pus într-o groapă comună.” ■

MILAN STOJADINOVICI

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Rostind un discurs în Adunarea Națională, 1926

Admirația lui Milan Stojadinovici față de stilurile dictatoriale de conducere ale lui Benito Mussolini și Adolf Hitler s-a concretizat și în constituirea unei formațiuni paramilitare intitulată „Cămășile verzi”, copiată după „Cămășile negre” mussoliniene și SA hitlerist. S-a autointitulat „Conducător” și a promovat lozinca „Un rege, un popor, un stat”, copiată după lozinca nazistă „Un popor, un Reich, un Führer”.

Atunci când a deținut funcția de premier, Milan Stojadinovici a dovedit certe abilități pentru a-și atrage atât sprijinul țăranilor și al salariaților, cât și pe cel al industriașilor. În 1936, datoriile agricultorilor au fost reduse la jumătate, iar taxele pentru agricultori au fost de asemenea reduse. În 1937, Milan Stojadinovici a instituit prin legislație venitul minim și asigurarea pentru dizabilități. Concomitent, proiectele sale de dezvoltare economico-industrială i-au adus cointeresarea cercurilor de afaceri iugoslave. Populismul său mergea însă mână în mână cu

● Populism mână în mână cu autoritarism ● Predat armatei britanice, care l-a internat în Mauritius ● Malversațiuni cu plata despăgubirilor de război datorate de Germania după Primul Război Mondial ● Fiul premierului Pașici, „regele scandalurilor din Iugoslavia” ● Acuzat de colaborare cu Securitatea lui Tito ● Un agitator electoral fidel ● Așa nu se mai poate! Contrabanda cu România trebuie reglementată! ● Un om cu calități și defecte

autoritarismul. Pentru a consolida statul corporatist, Milan Stojadinovici a desființat sindicatele independente și le-a comasat în Sindicatul Muncitorilor Iugoslavi, promovând doctrina cooperării între clasele sociale.

Popularitatea sa reală îl deranja însă pe prințul regent Pavle Karadjordjević, care se simțea pus în umbră de carismatica personalitate a lui Milan Stojadinovici. Frustrările prințului Pavle Karadjordjević au erupt sub forma reproșului făcut lui Milan Stojadinovici că s-a îmbogățit în mod exagerat, trecând astfel sub tăcere faptul că și familia regală iugoslavă, începând cu răposatul rege Aleksandar Karadjordjević, se îmbogățise în mod necuvenit.

Victoria la limită, cu 54,09% versus 44,90%, obținută de Milan Stojadinovici la alegerile parlamentare din 11 decembrie 1938 împotriva Opoziției Unite conduse de Vladko Macek, liderul Partidului Țărănesc Croat, i-a oferit prințului regent Pavle Karadjordjević ocazia de a nu-l mai

Cu Ante Pavelić

numi premier și ministru de Externe, funcția de șef al Guvernului fiind acordată etnicului sârb Draghișă Cvetkovici.

În avanpremiera semnării de către premierul Draghișă Cvetkovici a aderării Iugoslaviei la Pactul Tripartit, Milan Stojadinović a fost predat armatei britanice la 17 martie 1941, care, via Grecia, l-a internat, într-un adevărat exil politic, în Mauritius, pe tot restul celui de Al Doilea Război Mondial.

Dacă gestul prințului regent Pavle Karadjordjević din februarie 1939 de a nu-l mai desemna premier fusese dictat din teama față de setea de putere a „Conducătorului“, decizia de a-l preda britanicilor în martie 1941 fusese cauzată de teama că Berlinul ar fi fost tentat să-l readucă la putere pe filo-germanul Stojadinović.

După încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, Milan Stojadinović s-a stabilit în America Latină, în Argentina, la Buenos Aires,

*Prințul regent Pavle Karadjordjević
și prințesa Olga,
salutați cordial de Adolf Hitler*

după un intermezzo în Brazilia. La Buenos Aires, grație certelor sale abilități în domeniul economico-financiar, a devenit consilier economic al președintelui Juan Peron și a fondat publicația *El Economista*. A beneficiat, până la decesul survenit din cauze naturale, de un nivel de trai confortabil, Milan Stojadinović având o viață activă, inclusiv la redacția *El Economista*.

Dar dincolo de aspectele general cunoscute, rămân elemente mai puțin știute care pot ajuta la definirea personalității și a motivațiilor gesturilor lui Milan Stojadinović.

Lista gesturilor controversate a început prin evitarea mobilizării pe front, în Primul Război Mondial, sub pretextul că este un funcționar deosebit de necesar în Ministerul de Finanțe al Serbiei.

După preluarea portofoliului de ministru de Finanțe în 1922, în Guvernul premierului Nikola Pašić, Milan Stojadinović a fost ținta unor critici pentru că s-ar fi dedat la malversațiuni cu obligațiuni pentru despăgubirea pagubelor de război, obligațiuni care ar fi trebuit răscumpărate de stat cu banii ce urma a fi plătiți de Germania în contul despăgubirilor de război. Respectivele obligațiuni au fost cumpărate de la cetățeni pe un preț de nimic de interpuși ai membrilor puterii, sub pretextul că Germania ar fi încetat plata despăgubirilor de război. Apoi valoarea acțiunilor a crescut exponențial, după ce Guvernul iugoslav, din care făcea parte ministrul Milan Stojadinović, a anunțat că va efectua plățile pentru obligațiunile deja cumpărate pe nimic de interpușii puterii.

La capitolul corupție trebuie menționată și afacerea „Adamstal“, de prejudiciere a bugetului iugoslav cu suma actualizată de aproximativ 50 milioane euro. Concret, compania cehoslovacă „Adamstal“ a primit contractul de reabilitare a căilor ferate iugoslave, dar la finalul lucrărilor ministrul de Finanțe Milan Stojadinović a amânat plățile. La sugestia lui Radomir „Rade“ Pašić, „regele scandalurilor din Iugoslavia“, fiul atât de corupt al premierului Nikola Pašić, conducerea „Adamstal“ a oferit o mită pentru „soluționarea“ problemei, mită care a fost împărțită frățeste între Pašić junior și Milan Stojadinović, iar plățile au fost în sfârșit efectuate. Doar că întârzierea plăților a costat bugetul Iugoslaviei aproximativ 50 milioane euro în valoare actualizată, întrucât în perioada de timp scursă valoarea

Radomir „Rade“ Pašići

coroanei cehoslovace crescuse semnificativ comparativ cu cea a dinarului iugoslav.

Aceste scandaluri de corupție au survenit pe fondul alegațiilor că Milan Stojadinovici s-ar fi lăudat, în ziua primei preluări a portofoliului

ministerial al finanțelor, că va deveni milionar în 6 ani, în caz contrar putând fi scuipat în față.

În calitate de șef al guvernului, Milan Stojadinovici a pretins fondurilor de investiții și companiilor de asigurări să investească procente ridicate din capitalurile proprii în obligațiuni ale Guvernului iugoslav.

În perioada când Milan Stojadinovici a fost premier și ministru de Externe, Germania nazistă a devenit principalul partener comercial al Iugoslaviei. Cu ocazia vizitei efectuate la uzina Mercedes din Germania, lui Milan Stojadinovici i-a fost oferit cadou un autoturism. Întrucât Stojadinovici a refuzat cadoul, care îi era interzis conform legislației iugoslave, partea germană i-a propus să-i vândă un autoturism Mercedes la un preț simbolic, fapt acceptat de Milan Stojadinovici.

Controversele privind-l pe Milan Stojadinovici au ajuns până la a fi acuzat că, în 1952, când se mutase în Argentina, ar fi fost recrutat de serviciul secret al Iugoslaviei titoiste UDB,

Milan Stojadinovici a oferit detalii picate despre partenerii săi de dialog de peste hotare.

Astfel, cu prilejul dineului ocazionat de semnarea acordului iugoslavo-italian de la Belgrad, din 25 martie 1937, în cadrul unei discuții în doi la Ambasada Italiei, Ciano l-a apucat de mână și, privind discret spre două doamne foarte frumoase și adânc decoltate, i-a spus: „Noi doi iubim femeile.“ „Așa se pare“, i-a răspuns Milan Stojadinovici.

„Ce fel de om este acest Mussolini?, l-am întrebat într-o zi pe prințul Pavle. Îl cunoașteți personal, sau nu?“ „Da, îl cunosc, răspunse sec prințul... Mussolini mi-a făcut impresia unui obișnuit tâlhar la drumul mare.“

Milan Stojadinovici ci-

tează din *Jurnalul* lui Galeazzo Ciano momentul vizitei pe care premierul iugoslav a efectuat-o la Roma, începând cu 5 decembrie 1937: „După semnarea pactului cu Iugoslavia, regele mi-a spus că el percepe acest eveniment ca pe cel mai mare succes al Guvernului. Inclusiv datorită simpatiei personale față de Stojadinovici. Puternic, consistent, cu un râs în hohote și cu o strângere de mână fermă, acesta este un bărbat care inspiră încredere. Este plin de încredere în sine și are dreptate să fie așa. Dintre politicienii cu care m-am întâlnit până acum în călătoriile mele europene, el mă interesează cel mai mult. Francezii și englezii au înghițit pastile amare datorită acestei vizite. Pe baza unei convorbiri telefonice

interceptate între atașatul de presă britanic și un jurnalist, s-a confirmat știrea că Ambasada britanică a răspândit vestea că ne pregătim să ne folosim de slăbiciunea lui Stojadinovici față de femeile frumoase ca să îl legăm și mai mult de noi. Acest fapt este în parte adevărat. Ducele a râs când i-am spus că, pe lângă recepțiile oficiale, am pregătit și câteva baluri la care vor fi prezente cele mai frumoase femei din societatea romană.“

Despre președintele Mustafa Kemal Atatürk, Milan Stojadinovici spunea că „trăiește noaptea, bea mult, iubește femeile“, iar premierul Ismet İnönü „este, din contră, retras, ordonat în toate, tată de familie, are trei copii, pe care îi iubește în mod deosebit.“ ■

În exilul din Mauritius

șantajat prin faptul că fratele și sora sa rămăseseră în țara natală.

Astfel, există versiunea că Acordul „Sporazum” Stojadinovici – Pavelici, încheiat în august 1954 de Milan Stojadinovici cu *poglavnik*-ul ustaș Ante Pavelici, aflat la rândul său în emigrație în Argentina, acord prin care cei doi conveneau asupra dezmembrării Iugoslaviei titoiste și constituirii Croației Mari, Serbiei Mari și Sloveniei ca state independente, ar fi fost inspirat de UDB pentru a decredibiliza și diviza emigrația sârbă și emigrația croată.

Indiferent de motivația reală, „Sporazum”-ul Stojadinovici – Pavelici a dovedit faptul că Milan Stojadinovici nu a fost vreun ultra-naționalist pan-sârbist, nu a manifestat ură față de popoarele ne-sârbe din Iugoslavia și a reușit să treacă peste rivalități politice tradiționale pentru atingerea obiectivului comun: răsturnarea de la putere a regimului comunist titoist și alinierea Serbiei, Croației și Sloveniei de partea puterilor occidentale.

Tot pe linia atitudinii sale deschise în chestiunile inter-etnice se circumscriu și însemnările sale din lucrarea auto-biografică *Nici război, nici pact* (intitulată astfel pentru a defini cât mai exact esența politicii externe sinuoase, controversate, dar realiste, pe care a promovat-o cu multă abilitate – nici război contra Axei, dar nici aderarea la Pactul Tripartit). Milan Stojadinovici sesiza cu finețe esența necesității ca politicienii croați, nemulțumiți de centralismul și unitarismul impuse de liderii sârbi de la

Belgrad, să obțină sprijin pe plan extern pentru revendicările lor federaliste.

Nu în ultimul rând, Milan Stojadinovici a fost o personalitate carismatică, simțindu-se bine în rândul oamenilor din popor cu care putea socializa fără vreo reținere. „Nu mi-a fost greu să ies în rândurile poporului, căci circumscripția mea electorală se afla în imediata vecinătate a Belgradului, de cealaltă parte a Dunării... Toată această zonă, mai ales districtul Biserica Albă, mustea de un mare patriotism. În fiecare casă sârbească se găseau imagini ale țarului Dușan, cneazului Lazăr și ale lui Miloș Obilici... Unul dintre agitatorii mei electorali din district era un țăran tupeist din Uljma, Svetozar Toza Vișacki. Mi-a

rămas credincios toată viața lui și când am fost la putere și când am fost în opoziție. În Al Doilea Război Mondial, în timpul ocupației germane și al lipsei de hrană din Belgrad, a fost în stare să aducă o găscă îndopată familiei mele, la marile sărbători... În zonele de frontieră, unde

Cu soția, la Buenos Aires

contrabanda pe relația cu România era deosebit de dezvoltată, postura mea de ministru al Finanțelor avea o deosebit de mare influență. Într-un sat m-a abordat un om, plângându-se că viața a devenit grea și că se câștigă greu. Pe mine m-a mirat la început această atitudine, mai ales că economia progresa, în special în Banat, datorită prețurilor bune ale produselor agricole și în al doilea rând pentru că de obicei un ministru nu vorbește lucruri neprietenoase când este oaspete într-un loc. De aceea cazul m-a interesat și, ca un candidat amabil la funcția de parlamentar, gata să iasă în întâmpinarea oricărei doleanțe a alegătorilor săi, l-am întrebat pe viitorul meu alegător cu ce se ocupă și de ce câștigă puțin. El mi-a răspuns: «Domnule ministru, se face multă contrabandă în ținutul nostru! Asta nu se mai poate, oricine a devenit astăzi contrabandist!». «Da, sunt de acord că așa nu se mai poate», i-am răspuns. «Și ce ar trebui să facem ca să oprim această stare rea de lucruri?» «Domnule ministru, ar trebui să-mi dați un înscris prin care doar eu să pot face contrabandă în districtul nostru!».

Milan Stojadinovici a fost un om și un politi-

cian cu lumini și umbre. Deși a fost etichetat ca un afemeiat, nu a divorțat niciodată și a rămas până la capăt alături de soție, Augusta Stojadinovici, pe care o cunoscuse din tinerețe, în perioada refugului din Primul Război Mondial. Deși a fost etichetat ca un filo-hitlerist și un filo-musolinian, nu doar Milan Stojadinovici a efectuat vizite oficiale în al Treilea Reich pentru a se întâlni cu Adolf Hitler, ci și prințul regent Pavle Karadjordjević cu soția sa, prințesa Olga. Prințul regent Pavle Karadjordjević și prințesa Olga au fost salutați cordial de Adolf Hitler, îmbrăcat fie în redingotă civilă, fie în uniformă militară.

Modelul politic și economic al lui Milan Stojadinovici a fost duplicat, conștient sau nu, în mare parte sau doar secvențial, peste ani, de politicieni marcanți din spațiul ex-iugoslav.

În concluzie, Milan Stojadinovici a fost, cu calitățile și cu defectele sale, un exemplu al complexității mediului politic, economic și inter-etnic din spațiul ex-iugoslav, dar și o victimă a ciocnirii sferelor de interese din Balcanii de Vest ale Marilor Puteri, sfere de interese care și în prezent sunt la fel de actuale și de concurente. ■

RĂZBOI HIBRID ÎN 1924

(Urmare din p. 22)

Acțiunea de la Tatar Bunar era pusă de autoritățile române în legătură cu „formarea Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești” (*Magazin istoric*, nr. 3 – 4/2007), al cărei comitet a început lupta în mod activ și agitații contra administrației și trupelor române din Basarabia. Pentru atingerea scopului se aleg prin comitet conducătorii mișcării care, aprovizionați de Guvernul sovietic din Moscova cu arme, munițiuni și bani, aprovizionează în Basarabia detașamente de răsculați. Aceste detașamente, împreună cu bandele teroriste trimise de soviete, produc teroare în populație, în scopul de a se

compromite autoritățile române, a produce anarhia și a provoca un război civil. Cu această ocazie, speră, sub motiv că restabilesc ordinea în Basarabia, să intervină la momentul oportun cu trupele regulate bolșevice din Rusia, puse sub drapelul Republicii Moldovenești. Guvernul sovietic intenționează să dovedească astfel că pe teritoriul Ucrainei trăesc moldoveni, doritori a se alipi la Rusia Sovietică; creând cu modul acesta o evidență, vor să justifice că lupta pentru eliberarea Basarabiei nu este pornită de la Moscova, ci de către Republica Moldovenească de peste Nistru, a cărei populație are aceeași limbă și aceleași obiceiuri ca și populația din Basarabia.“

Semnificația victoriei obținute de armata română în septembrie 1924 era astfel subliniată de Gheorghe Tătărescu: „Să punem în lumină situația noastră: Nistrul nu este numai o frontieră care separă două popoare, nu este numai linia de demarcare a două state; Nistrul este hotarul care separă și două lumi și două concepțiuni de viață. [...] Posturile noastre de veghe de la Nistru nu sunt numai propriile noastre posturi de apărare, ci sunt și posturile de apărare ale formei de civilizație în care trăesc popoarele Apusului, ele constituiesc redanul înaintat de care se izbește năvala comunistă revoluționară.” ■

BĂTĂLIA DIN „SĂLBĂTICIE“

● Trei urale pentru cei avansați în grad ● 1 kg de pulbere neagră pentru cartușe ● Coadă la capse ● Gâfâind, în marș forțat ● O cină frugală, ca un dineu de gală ● Aglomerație mare la tavernă ● Fotograf de război, cu aparat... digital ● Atac vijelios, la baionetă

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Primăvara este perioada potrivită pentru începerea campaniilor. În prima decadă a lunii mai am pornit și noi spre Germania, landul Baden-Württemberg unde, la Walldürn, se organizează anual o reconstituire de bătălie din Războiul Civil american.

Parafrazându-l pe nemuritorul Vasile Alecsandri din poezia Peneș Curcanul, glosam și noi, în conformitate cu postura în care ne aflăm: „Plecat-am trei din București,/ Cu încă doi recruți.“ Abia așteptam să ajungem la destinație și să ne revedem camarazii, iar recruții puneau mii de întrebări și erau surescitați de perspectiva de a intra în linia de foc.

Bătălia din „Sălbăticie“,
litografie, Biblioteca Congresului S.U.A.

Am ajuns pe înserate și, după ce ne-am prezentat sergentului Gideon F. Blenkinsop (pe numele din viața civilă Martin Dietl) – care tocmai făcea apelul de seară pentru cei sosiți mai devreme decât noi –, ne-am ridicat corturile în zona ce ne fusese desemnată. Căpitanul Albi a venit la mine, ca veteran al micului contingent valah din trupele Confederației, să îmi spună că putem găsi paie din belșug pentru a ne umple sacii ce urmau a ne sluji de saltele pentru culcuș, dar, la plecare să le strângem și

să le depunem în același loc, nu cum făcusem cu doi ani în urmă, când le lăsasem acolo unde fuseseră corturile din cauza unei ploi torențiale care ne surprinsese

exact în momentul plecării. Am înghițit critica și am promis că nu vom mai repeta greșeala.

Se întunecase, eram rupți de foame și de oboseală. Am aprins felinarele și am mâncat ce adusesem de pe acasă, care o bucată de drob, care o halcă de miel fript sau o felie de pâine – fiindcă eram la trei zile după Paștele ortodox. Efectul de luminare ne transformase în personaje din compozițiile cu tematică sacră ale lui Georges de la Tour. În depărtare, la tavernă, se auzeau râsete voioase și glasuri dogite de

Cină la lumina felinarelor

*Delicata
operațiune
de pregătire
a cartuşelor*

soldați petrecăreți. Dar nu mai aveam puterea să ne alăturăm lor. Avea să urmeze o dimineață de instrucție, de eforturi fizice și, poate, chiar de luptă. Așa că am decis să ne culcăm. Doar că, înainte de a ne retrage în corturi, am descoperit, cu groază, că unul dintre recruți – o fată plină de abnegație, dar fără experiență în viața de tabără –, deși complet echipat în ceea ce privea ținuta, nu adusese niciun articol de campament, nici pătură, nici sac de dormit, nici ciorapi de lână sau haine mai groase de pus pe sub uniformă. Se lăsase frigul, ne ieșeau aburi din gură. Am sfătuit-o să se culce îmbrăcată și i-am dat o manta de-a noastră să se învelească după ce s-a întins pe sacii umpluți cu paie, care măcar îi asigurau o protecție la spate, de răceala pământului. Cerul era perfect curat, înstelat și cu lună nouă. O noapte de vis!

Am dormit bine și, la ora 05.00, am fost trezit de ciripitul zglobiu al păsărelelor. Acesta era cadoul vieții duse în natură! Iar foaia cortului meu nu se închise prea bine la intrare și pe acolo pătrundeau sunetele și eclerajul zorilor. Încă nu răsărise soarele, dar la orizont se vedea o geană de lumină. Iarba era plină de rouă și bocancii mi s-au udat de la primii pași. Am dus ceainicul

*Primul sergent
și a lui muzicuță*

la focul de la capul alciei companiei noastre, întreținut întreaga noapte de o santinelă. Purtam mantaua cu capă, dar tot simțeam răcoarea dimineții. M-am mai încălzit la foc, așteptând să fiarbă apa pentru ceai sau cafea. Între timp,

tabăra s-a animat. Soldații ieșeau din corturi, cu ochii cârpiți și rebegiți, frecându-și mâinile.

La ora 07.00 s-a făcut apelul de dimineață. Sergentul ne-a întrebat sub ce nume să fim trecuți în evidența sa și ne-a notat, cu un ciot de creion, în carnetul scos de la piept: soldații valahi erau Long John, Little Mike, McMurtry, Murphy și Johnson. Așa aveam să fim identificați în următoarele două zile și trebuia să ne reținem numele spre a răspunde la apel.

Căpitanul a primit raportul de la primul sergent, apoi ni s-a adresat, anunțând programul zilei: până la 08.30 ne puteam face toaleta, puteam lua micul dejun, iar după aceea urma să facem instrucție. Sergentul ne-a repartizat cele patru muschete Enfield ce ne fuseseră promise. Pe tânăra „soldată” McMurtry nu o pusesem la socoteală, căci era prea crudă, doar 15 ani, și nu se cădea a trage cu arma. Așa că ea avea să folosească o pușcă de panoplie, fără sistem funcțional de dare a focului. Trebuie spus că, în timpul acestui război fratricid, multe femei și-au tăiat părul și au îmbrăcat uniforma, dându-și o identitate falsă, bărbătească, fie din considerente patriotice, fie pentru a se afla în preajma alesului inimii...

*„Mai
lungă-mi pare
calea acum
la-ntors acasă...”*

Simpaticul camarad Bruno

Între 08.30 și 09.00 am fost încolonați și scoși pe câmp pentru a fi instruiți în felul de constituire a diverselor formații și manevre din timpul luptei, spre a deprinde ordinele și executarea lor. Am avut din nou liber până la 11.00, când am fost din nou scoși pe câmp la adunarea întregului batalion. A venit și comandantul unității, locotenent-colonelul Markus Leckebusch, om înalt și arătos, cu voce puternică și prestanță. Ne-au fost prezentați ofițerii care fuseseră recent avansați, între care căpitanul Albi și sublocotenentul Wallace, care ne comandau pe noi, cei din 7th Georgia. Ni s-a ordonat să dăm onorul și colonelul ne-a cerut să înălțăm trei urale pentru militariii promovați.

Apoi am fost înțorși în tabără și ni s-a dat timp liber pentru a pregăti muniția. Am primit 1 kg de pulbere neagră, pe care trebuia să o turnăm în tuburi de hârtie spre a face cartușe. Camarazii s-au apucat

de treabă, așezați pe scăunele în jurul unei măsuțe improvizate pe care fixaseră un dispozitiv cu care să măsoare cantitatea potrivită de încărcătură pentru fiecare cartuș. Eu am plecat să cumpăr capse de la un negustor venit special pentru această treabă. Se făcuse coadă la el, căci mulți doreau să își reîmprospăteze muniția pentru zilele de luptă ce urmau. Nu aveam chef să aștept, așa că am dat o raită și pe la ceilalți furnizori ai armatei care-și aduseseră corturile și tarabele, plasate în zona de recreere a taberei, în preajma tavernei. Se comercializau articole de îmbrăcăminte civilă și militară și tot ce-i este necesar soldatului în campanie: ață și ac, tacâmuri, gamele și câni de tablă, ibrice și ceainice, tigăi și vase de gătit, felinare și lumânări, brice și pământuri pentru spuma de ras, nasturi de schimb, curele, catarama etc. Existau și prăvălii cu articole de lux: o doamnă oferea o mare varietate de cravate și legături de gât elegante, de mătase sau de bumbac; un croitor își etalase pe stendere o selecție de veste și sacouri, iar pe o masă erau expuse cămăși de diverse texturi și cu diverse nuanțe și ornamente. Trupeții se adunaseră în jurul mărfii și

își alegeau articolele preferate.

Tabăra părea liniștită pentru că fiecare, în fața cortului, se ocupa cu umplerea cartușelor, fie cu lingurița, fie cu o pâlnie. O femeie cu rochie înflorată și bonetă ce-i apăra fața de soare turna plumb în niște forme spre a produce gloanțe care, evident, nu aveau să fie folosite pe front...

La ora 14.00, pe o căldură lăcopleșitoare, am pornit la luptă. Am parcurs în marș forțat un drum foarte accidentat, cu bolovani, pietriș și în pantă lină. Dar a trebuit să îl parcurgem în pas gimnastic. Abia mai respiram de efort. Mă simțeam gătit! Alături, camaradul Murphy, deși avea doar 31 de ani (nu 72, ca mine!), găfăia la fel de avan. Ne-am mai tras suflul după ce am intrat într-un desiș, unde am fost ținuți, o vreme, în rezervă. De cealaltă parte a pădurii vedeam trupele Uniunii, în uniforme lor albastre, curate și complete, nu jerpelitate ca ale noastre, confederații. Ei erau angajați cu altă unitate de-a noastră, cu care schimbau focuri răzlețe. Am stat ascunși până ce ni s-a ordonat să deschidem focul de la poala pădurii și i-am surprins, din flanc, pe inamici. Apoi am ieșit în câmp deschis și am continuat tirul contra lor. Am executat multe manevre, încol-

țindu-i de mai multe ori pe nordiști. Când vântul își schimba direcția, fumul de la salvele noastre și de la cele ale oponentilor noștri ne acoperea și ne sufoca pur și simplu. Prin norii albi și deși abia mai puteam distinge linia albastră a soldaților inamici, ei înșiși învăluți în fum; noi continuam să tragem, cu furie, în direcția unde știam că se află ei.

Salvă de la poala pădurii

*Artileria
federalilor*

Pe la ora 16.00, comandantul batalionului confederat, locotenent-colonelul Leckebusch, a oprit fusilada și, ieșind din liniile noastre cu sabia ținută de lamă și garda ridicată deasupra capului, s-a apropiat de un ofițer federal, care înainta spre el tot cu sabia ridicată în același fel, spre a parlamenta și a stabili o încetare a focului. Apoi am fost încolonați și ne-am întors în tabără. Știind cât suntem de osteniți, ni s-a ordonat să ne purtăm armele fiecare după dorință, care pe umăr, care în mână, care pe braț.

Ni s-a dat o oră pentru curățarea puștilor, urmând a fi făcută apoi inspecția. Dar, ulterior, s-a renunțat la aceasta. Totuși, armele trebuia curățate, pentru a nu se oxida. Toți eram extenuați și asudați. În fața corturilor, goi până la brâu și expunându-și umerii, brațele și spinările tatuate, camarazii turnau apă caldă pe țeava puștii și apoi introduceau vergeaua pe care fusese înfășurată o bucată de pânză moale. Procedul se repeta până ce acea cârpă ieșea perfect curată.

Mă simțeam epuizat. Foamea începuse să se simtă, acut. Little Mike, care se însărcinase cu aprovizionarea noastră, se codea a pregăti ceva cald de mâncare de teamă să nu vină ofițerii să

inspcteze armele sau corturile. Dar simpaticul camarad Bruno, mereu surâzător și glumeț, sub pălăria sa cu pene de gâscă și bandă cu ținte de argint, a venit să ne anunțe că inspecția a fost anulată și suntem liberi să facem orice dorim. Așa că Little Mike a dat fuga la focul companiei cu mai multe frigări în care înfipse-se mai mulți cârnați și s-a întors cu ei bine fripiți și suculenți. După această cină frugală – care la foamea noastră părea un dineu de gală –, am mers la tavernă,

*Locotenent-colonel
Markus Leckebusch,
comandantul
batalionului confederat*

unde inamicii de dimineață se înfrățiseră în fața halbelor de bere. De aglomerație, nu se putea găsi niciun loc pe băncile și la mesele locantei de sub umbrar, așa că ne-am adus scaunele de la corturi. Dar nu am stat prea mult, căci somnul își cerea drepturile după marile eforturi ale zilei.

La ora 06.55, primul sergent, complet echipat, a trecut pe alea companiei noastre (compania 4), bătând cu un topor într-o tigiă pentru a trezi trupa. Iar la ora 07.00 am auzit comanda „Seventh Georgia... fall in!” (Al șaptelea Georgia... adunarea!) și toți ne-am repezit în formație, așa cum eram, desculți, în cămăși, cu bonete de noapte pe cap și cu mantaua aruncată pe umeri, spre a fi prezenți la apel. Căpitanul ne-a anunțat că vom avea o zi grea și ne-a sfătuit să ne umplem ploștile, să luăm merinde în traistă, să avem suficientă muniție și să fim gata echipați și pregătiți de drum până la orele 08.00. Sublocotenentul Wallace a venit să ne întrebe dacă avem destulă muniție și s-a oferit să ne mai dea el, pe front, dacă este nevoie. I-am raportat că nu sunt un „coffee cooler” (soldați care se fofilau din linia de foc, pretinzând că trebuie să răcească ibricul de cafea al comandantului), dar efortul din ziua precedentă a fost prea mult pentru mine și, din cauza vârstei, nu consider oportun să mai intru în linia de trăgători, dar aveam să urmez compania de la distanță pentru a face fotografii. A fost de acord.

La ora 09.00, coloana s-a pus în mișcare, cu drapelul în frunte. Am urmat-o, în ritmul meu, de la distanță. Îmi păstrasem uniforma ostășească, dar nu aveam pușcă și cartușieră, ci doar plosca,

*Încleștarea
corp la corp
te înfiora*

traista de merinde și un mare „Bowie knife” la centură, în caz de nevoie. Eram doar fotograf de front, chiar dacă nu purtam în spătar greul trepied și uriașa cameră din lemn, iar în mână caseta pentru clișee pe sticlă, ci aveam doar un mic aparat digital în buzunar. Mă pusesem în pielea lui Alma A. Pelot sau a lui A.D. Lytle, fotografii activi în Confederația Sudistă, chiar dacă ei nu urmăseră trupele, așa cum făcuseră nordiștii Mathew B. Brady, Alexander Gardner, Timothy O’Sullivan sau George Barnard.

Compania noastră a fost lăsată în rezervă, într-un desiș de pădure. Era bine acolo, era răcoare și ne puteam odihni. Mulți se aruncaseră pe jos, pe frunzele uscate. Alții stăteau într-un genunchi. Primul sergent a scos o muzicuță și, încetșor, a început să interpreteze melodii cunoscute în epocă. Am stat

ascuși de la 09.35 la 12.00. În afara pădurii, la vreo 500 m, era ceva agitație: nordiștii își puneau tunurile în baterie, dar nu îndreptate spre noi, ci în cu totul altă direcție, căci nu bănuiau prezența noastră acolo. Un cavalerist a venit să discute cu căpitanul și să-i transmită noi ordine.

S-a ieșit la câmp deschis și s-a atacat la baionetă. Atacul era vijelios! Camarazii confederați, când porneau la asalt, scoteau înfiorătorul lor strigăt de luptă asemănător urlutului coyotilor. Au fost constante atacuri și contraatacuri, retrageri și reveniri pe vechile poziții. Încleștarea corp la corp te înfiora... până când combatanții ajungeau la jumătate de metru, față în față, apleau țevele armelor, iar chipurile, până atunci, încruntate, marcate de ură, se destindeau în zâmbete și râsete prietenești: uniforme albastre și uniforme

gri se contopeau în îmbrățișări frățești, afectuoase.

Abia după sălbatica încleștare am aflat că aceasta fusese Bătălia din „Sălbăticie” (The Battle of the Wilderness) din 5 – 7 mai 1864 – înscenată de noi după 160 de ani, aproape în același interval, cu doar câteva zile diferență, între 9 și 11 mai. Numele fusese bine ales spre a desemna desimea pădurilor, dealurile și văile abrupte și puținele drumuri accidentate. A fost și prima confruntare directă dintre generalii Ulysses Simpson Grant și Robert E. Lee. Conform estimărilor lui Mark Mayo Boatner III din *The Civil War Dictionary* (New York, 1959), cel dintâi dispunea de o forță de 101.895 oameni, în vreme ce al doilea nu avea decât 61.000. Pierderile au fost grele de ambele părți: nordiștii au avut 2.246 morți, 12.073 răniți și circa 3.380 prizonieri, în vreme ce sudiștii, care nu au consemnat numărul exact al efectivelor pierdute, au avut circa 7.750 oameni care nu au mai răspuns la apel. Bătălia s-a încheiat indecisă. Niciunul dintre cei doi bavi comandanți nu s-a retras, iar, peste câteva zile, aveau să se confrunte din nou, la Spotsylvania, în Virginia (7 – 20 mai 1864), bătălie care s-a încheiat tot indecis, Grant nereușind să-și deschidă drumul spre Richmond, capitala Confederației Sudiste, așa cum plănuise.

Cumplita bătălie din „Sălbăticie” a luat sfârșit la orele 16.30. La ora 19.00 a avut loc parada finală, în mare ținută.

Campania se terminase și fiecare era liber să se bucure de viață, de bucate și de băutură. ■

*Bravul
contingent
valah*

ZEUL RĂZBOIULUI

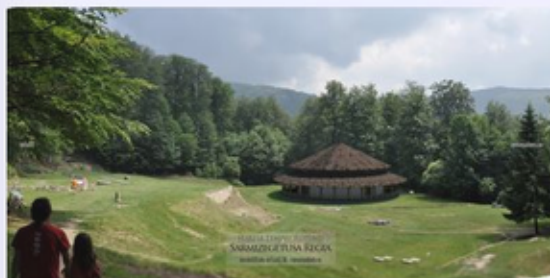
CĂTĂLIN BORANGIC

Reconstituirea fenomenului religios din Dacia preromană a fost și a rămas o întreprindere complexă, complicată și riscantă. Discreția interioară a societății geto-dacice în privința credințelor religioase este și astăzi caracterizată de o tăcere aproape obsesivă în ce privește aspectele care includ sacrul. Dacă în arta

epocii getice transpar episodic scene complicate conținând reprezentări de sacrificii, libații, hierogamii, bestiar sau probabile divinități, în perioada Regatului Dac iconografia se rarefiază în tandem cu posibilitățile de interpretare a puținelor imagini existente. Polisemantismul iconografiei a generat frecvent diverse direcții de interpretare, poziționând irevocabil orice ipoteză în zona presupunerilor adesea tributare viziunii schimbătoare a istoricilor sau paradigmatelor sociale și politice emise, la fel de nestatornice.

Informarea din sursele literare antice este la fel de riscantă, căci textele oferă date fragmentare, imprecise, ambigue și, de regulă, extrem de confuze, atât în exprimare, cât și în esență. Este evident că grecii și latinii puteau scrie doar din perspectiva propriilor culturi, aplicând natural filtrul alterității. Ar fi eronat să admitem că acești autori ar fi putut înțelege în detaliu resorturile intime ale unei civilizații de care majoritatea doar auziseră, nu interacționaseră direct cu ea. Informațiile oferite sunt incerte și fragile. În plus, textele antice au rămas supărător de stabile ca număr. În schimb, au proliferat interpretările pe baza lor, începute chiar de antici și continuate viguros în epoca modernă și contemporană.

*Reconstrucție virtuală a sanctuarului mare circular
(sursa: www.romaniadevis.ro)*

*Sanctuarul circular de la Sarmizegetusa Regia
(fotografie realizată de Grigore Roibu)*

Dincolo de fluiditatea acestor surse de informare despre viața religioasă a dacilor rămâne componenta materială a acesteia, constituită din temple, sanctuare, altare, gropi de cult, „câmpuri de gropi“, morminte și mobilier sepulcral.

În acest peisaj nesigur pare că recompunerea panteonului dacic este un exercițiu greu, dar, la fel de important, el este necesar, în ciuda faptului că până astăzi nu s-a ajuns la un anume consens. În fond, societatea dacică era dominată de un puternic sentiment religios, poate chiar mai acut decât alte societăți ale timpului. Expresiilor enumerate li se adaugă calitatea de centru religios pandacic a zonei sacre de la Sarmizegetusa, existența, organizarea și influența clerului, forța și religiozitatea autorității regale și intensitatea sentimentului religios pe care elitele războinice îl proiectau în teritoriu. Toate acestea califică viața spirituală, cel puțin a elitelor, drept una evoluată, organizată, influentă și o aliniază în rândul religiilor Antichității.

Foarte probabil nu vom afla niciodată detaliile riturilor practice, nici pachetul de valori ale sacrului care coagula societatea dacică, nici căror zei le-au fost ridicate maieostoase temple din munți, dar unele întrebări pot fi formulate.

CE ZEI AVEAU GEȚII ȘI DACII?

Cel mai ilustru nume din sfera spiritualității este, fără îndoială, Zalmoxe/Zamolxe/Salmoxis. Că acest personaj a fost un rege, erou, profet, vizionar, șaman, *daimon* sau zeu este mai puțin relevant astăzi. A contat și contează amprenta lui, rămasă durabilă datorită doctrinei promovate de el și de adepții lui și mai ales faptului că dogmele sale au dus cultura getică, de care aparținea, către instituirea unui puternic cult inițiativ. Forța acesteia, până la urmă, divinități

„Mars Gradivus”,
statuie realizată
de Bartolomeo Ammannati
în anul 1559
(Galeriile Uffizi din Florența)

a construit ipoteza unui *topos* literar. Fără a nega categoric analiza subiectului, trebuie spus că locul în panteonul geto-dacic nu putea rămâne gol și nici nu este credibil că istoriografia antică s-a mulțumit permanent cu refolosirea unor istorii legendare despre geți sau daci, cu atât mai mult cu cât religiozitatea acestora transpare permanent

în sursele greco-romane.

În afara charismaticului personaj, zeificat în cele din urmă, consemnările altor divinități, fie că este vorba despre Gebeleizis/Nebeleizis, Hermes, Dionysos, Pleistoros, Bendis sau Hestia, aparțin epocii getice și ele sunt rezultatul unor interpretări grecești și latine. Pentru epoca dacică, exceptând reluarea în diverse contexte și unghiuri a lui Zamolxe, singurul zeu amintit explicit este un zeu al războiului, notat de autori printr-o *interpretatio romana* drept Marte. Incidental, transpar uneori aluziv și numele lui Ares sau al lui Apollo.

Nu poate fi o simplă coincidență între abundența acestor note și faptul că războiul era ocupația de bază a aristocrației geto-dacice. Dar să vedem textele: „plâng vârfulurile munților Rodope și culmea Pangeului și țara lui Rhesus (Tracia), lăcașul zeului Marte” (Vergiliu, *Georgicele*, IV, 460 – 463); „cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpenești și bătrânului Mars Gradivus, care ocrotește ogoarele geților” (Vergiliu, *Eneida*, III, 34 – 35); „Tu n-ai rămas în patrie, ci ai

Războinic get
reprezentat
pe o piesă
din tezaurul
descoperit
la Letnița
(Bulgaria;
muzeul
din Loveci)

Coiful de aur de la Cotofenești,
pe care este reprezentat
un războinic get
făcând un sacrificiu
(Muzeul Național de Istorie
a României)

venit până la Strimonul plin de zăpadă și la getul care se închină lui Marte“ (Ovidiu, *Tristele*, V, 3, 21 – 22); „Sarmații și geții sunt mai numeroși/ Îi vezi călări, venind și ducându-se prin mijlocul drumurilor/ Între ei nu-i niciunul care să nu poarte tolbă, arc/ Și săgeți îngălbenite de veninul viperei/ Au glas aspru, chip sălbatic și sunt cea mai adevărată întruchipare a lui Marte“ (Ovidiu, *Tristele*, IV, 6, 47); „Geții, adevărate imagini ale lui Marte, zeul războiului“ (Ovidiu, *Tristele*, V, 7, 17); „Dar iată că Gradivus (Marte), venind din peșterile getice, traversează, în mijlocul unui nor imens de pulbere, întinsurile Sciției“ (Valerius Flaccus, *Argonautica*, 5, 618 – 619); „Într-o zi, în seninătatea cerească a Căii Lactee binefăcătoarea Venus era întinsă în patul său, pe când noaptea se sfârșea, eliberată de strângerile aspre ale soțului său getic“ (Statius, *Silvae*, 1, 2, 51 – 53); „Scutul getic al lui Marte“ (Marțial, *Epigrame*, VII, 2, 1 – 2); „centurionul aspru de sub

bruma getică, lângă stindardele lui Marte“ (Marțial, *Epigrame*, XI, 3, 3 – 4); „Augustus, stăpân al luptelor și al cuvântării, merită cinstirea de două ori și titluri îndoite, el care tempează războiul prin Muze și-l moderează prin Apollo pe Mars al geților“ (Ausonius, *Epigrammata*, 26, 5 – 7); „Astfel, după ce a adus gelonilor măcelul mortal și devastarea, Gradivus, întotdeauna redutabil, se odihnește în câmpia getică“ (Claudianus, *Carmina*, 1, 119 – 120); „Iar dacii, moesii și tracii este neîndoielnic că au fost întotdeauna atât de războinici, încât istoria legendară susține că însuși Mars s-a născut la ei“ (Vegetius, *Epitoma rei militaris*, 1, 28); „Pe de altă parte, Mars este numit de tracii Gradivus, de aceea fiindcă cei care luptă pornesc la război pe poziție sau fiindcă pășesc neobosit“ (Isidorus, *Etymologiae*, 8, 11, 52); „și într-atât au fost lăudați goții [geții], încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care înșelăciunea poezilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea spune și Vergilius «Neobositul părinte care stăpânește câmpiile geților». Pe acest Marte goții [geții] l-au adorat întotdeauna cu un cult sângeros (căci prizonierii uciși erau jertfe ale lui), socotindu-l zeul războiului, care nu poate fi înlănat decât cu sânge omenesc. Lui i se dedicau primele prăzi, lui i se atârnavă de trunchiuri de copaci hainele luate de la dușman și i se acorda mai multă pietate religioasă decât celorlalți zei, fiindcă li se părea că divinizându-l pe el își divinizează propriul strămoș“ (Iordanes, *Getica*, 40 – 41).

Parcurgând textele antice, prima concluzie relevă frecvența

acestui Marte în consemnări, ritmicitate care trebuie obligatoriu conectată cu intensitatea fenomenului militar din zona dunăreană. Legătura puternică dintre zeul războiului și traci a fost o consecință firească a realităților politico-militare din teren, evenimente care oricum au dinamizat apariția geto-dacilor în atenția Antichității. Evident, în aceste consemnări, preeminența lui Marte nu înseamnă că acesta era numele getic sau dacic al zeului războiului, ci el este un clișeu onomastic, o proiecție, în strânsă relație cu alte numeroase pasaje care fac referire la caracterul războinic al populațiilor de la Dunăre. Excelența războinică a geților și a dacilor trebuia așezată sub o dominantă divină, care să explice sau măcar să expedieze parțial răspunderea insecurității din regiune.

Dincolo de numele real al zeului care patrona războiul, trebuie notată următoarea constantă. Amintirea sistematică a acestui Marte războinic ridică întrebarea firească privind locul zeului, oricare ar fi fost numele lui, în panteonul geto-dacic. Analiza surselor scrise deosebește faptul că multe dintre consemnări sunt de fapt tradiții literare și fragilizază subiectul, dar nu le pot anula pe toate. O atare poziție dominantă nu putea să se ivească de nicăieri, motiv pentru care respingerea tuturor surselor scrise, indiferent de motiv, nu poate fi acceptată. Semnificativ pare și faptul că această zeitate nu este asociată niciodată cu un trib anume sau cu vreunul dintre micile regate, pre sau post Burebista, ci referința este întotdeauna aplicată întregului *ethnos* getic sau dacic.

În contrasens cu caracterul

adesea ambiguu al textelor antice, parcurgerea lor relevă o realitate de altfel firească în epocă. Și la geți și apoi și la daci războiul era patronat de un zeu puternic.

ROLUL FUNDAMENTAL AL DIVINITĂȚILOR

Într-o lume puternic reliefată de conflicte și războaie, se desprind două caracteristici generale. Prima este de natură psihologică și este dependentă de depășirea pragului psihologic impus de instinctul de conservare. Frica, panica, nesiguranța, teroarea sunt sentimente indubitabil legate de starea de risc, potențând anxietăți profunde. Iminența morții, în solidar cu incapacitatea individului de a desluși dincolo de limitele vieții, avea nevoie de un garant care să modereze spaima, or doar o instanță superioară, de sorginte divină, putea oferi suportul psihologic necesar depășirii momentului critic. Un fenomen atât de prezent și riscant precum războiul clama imperativ această autoritate divină, care să îl gestioneze în profunzime, atât din perspectiva justificării, cât și, nu mai puțin important, prin cea a recompensei. Nu este nimic mai apăsător pe câmpul de luptă decât iminența morții și nimic mai prezent și mai uman decât teama în fața acesteia. Depășirea acestei stări ține întotdeauna de gradul de pregătire al războinicului, acea pregătire teoretică și întinsă pe ani lungi din care să rezulte că moartea nu este în niciun caz sfârșitul existenței. Momentul morții era doar un prag către un plan superior și

*Dispunerea inventarului funerar pe rugul unui mare aristocrat
(reconstituire de Cătălin Drăghici)*

accederea în acel cadru era condiționată de modul în care individul se comportase în viață, dar mai ales de felul cum el murise. Pentru clipa morții, războinicul se pregătește asiduu din punct de vedere spiritual toată viața. Pregătire constituită dintr-un ansamblu de practici și metode care anulează sau măcar șuntează instinctul natural de conservare. O construcție mentală întinsă pe generații și care avea la bază din cele mai vechi timpuri diverse moduri de imagineare și de explicare a lumii de dincolo, prin religie și religiozitate. „Am nimicit neamul geților, cei mai războinici care au existat vreodată, nu numai

datorită bărbăției trupurilor, dar și convingerilor pe care le dăduse Zalmoxis, cinstit la ei. Căci, convinși că nu mor, ci doar își schimbă reședința, mai degrabă sunt înclinați să înfrunte moartea” (Iulian Apostatul, *Împărații*, 22).

Aparent, în situații de criză majoră, divinitățile au rol fundamental, fiind garanții de fapt ai nemuririi. Convingerea luptătorilor că nu mor și că acela care dispare din lumea noastră se duce la zei nu este numai o doctrină legendară, ci un deziiderat programatic și atemporal al tuturor războinicilor lumii.

Deasupra acestei lumi, zeii, oricare ar fi fost ei, aveau

*Replică
și original
al pumnalului
de la Sighiștel
(Bihor),
cu capete
de vulturi
afronțați,
temă recurentă
în iconografia
marțială dacică
(reproducere
de Cristina Dinu)*

propria lor ierarhie, în cadrul căreia întotdeauna exista un zeu care veghea asupra războiului. Nici în cultura geto-dacică războinică nu putea fi altfel. Zeul războiului are toate șansele să fi ocupat unul dintre cele mai importante locuri din panteon. Urmele lui în lumea dacică sunt împrăștiate peste tot, chiar dacă el nu apare nicăieri explicit.

FORȚA ȘI INFLUENȚA PREOȚILOR

Descoperirea a zeci de morminte de războinici, incinerati și îngropați cu armele lor, ne arată că funcția războinicului nu înceta când acesta murea. Dimpotrivă, moartea războinicului era considerată doar o schimbare a reședinței și a mediului social, o plecare din lumea celor vii și alăturarea acestuia la comunitatea strămoșilor, cu aceleași îndatoriri, acțiune posibilă numai în urma săvârșirii unor ritualuri din care făcea parte și depunerea armelor. Deteriorarea insistentă a echipamentului era modul în care comunitatea încerca să pună întregul, om și arme, de aceeași parte, evidențiind astfel intrarea într-o nouă dimensiune cosmică, guvernată de alte reguli. Arderea pieselor de inventar, alături de incinerarea cadavrului, completează acest mod de înțelegere sau de raportare conceptuală la lume a dacilor și reprezintă o proiecție a credințelor și mentalităților acestora despre „lumea de dincolo”. Mormântul, sau mai exact ceremonia funerară, nu este doar momentul și pretextul despărțirii, ci se constituie într-o veritabilă punte între existență și post-existență, între realitate

și fantastic. Purificarea prin foc poate fi doar schimbarea totală, renunțarea la tot ce era pământesc, în dorința de a fi asemeni divinităților către care războinicul urca prin și odată cu fumul propriului său rug către zei.

Poate în această cheie trebuie înțelese și marile temple ridicate lângă cetățile importante, cu rol eminamente militar. Să reținem puterea și influența clerului, „oamenii zeilor”, în societatea dacică și mai ales faptul că aceștia proveneau din aristocrația războinică (Iordanes, *Getica*, 39, 40).

Ce ritualuri și ce fel de sacrificii făceau aceștia nu cunoaștem, dar accesarea unor preoți la mari demnități sau chiar la statutul regal ne arată forța lor (*Magazin istoric*, nr. 10-11/2020). Prezența acestor înalți clerici pe tron sau oficiind în temple ori pe câmpurile de luptă, alături de războinici, în momente dominate de iminența morții și de posibilitatea accederii la zei, reprezenta garanția dialogului cu divinitatea care patrona războiul.

Componenta psihologică nu este singurul argument, căci războiul avea și o doză masivă de pragmatism și anume însăși esența lui economică. Un război însemna în primul rând prăzi consistente, constituite dintr-o largă paletă de materiale și de ființe vii. Cu singura condiție ca războiul să fie norocos. Or, la fel ca în cazul riscului de deces, cine putea oferi asigurări că lucrurile mergeau în direcția potrivită înainte de lupta propriu-zisă? Evident tot divinitatea, care trebuia sedusă cu ofrande și sacrificii care să-i hrănească orgoliul. Darurile

oferite sunt întotdeauna marcate de o logică a reciprocității, se creează un protocol între zeitate și individ sau comunitatea care înfăptuiește sacrificiul. La fel și după consumarea conflictului, învingătorii trebuia să împartă prada și gloria cu zeul invocat. Detensionarea indusă de o expediție reușită sau de o victorie ducea adesea la excese în ceea ce privește ofrandele închinat divinității responsabile sau asupra naturii sacrificiilor efectuate. Toate acestea existau cu prisosință în secvența istorică discutată, fie că extragem exemplificările din textele ambigue, fie că repertoriem artefactele arheologice asociate, într-un fel sau altul, războiului. În acest peisaj nu putem eluda grandioasa arhitectură militară și religioasă din Munții Orăștiei, ridicată după campaniile lui Burebista.

Chiar admitând, prin reducere la absurd, sterilitatea totală a surselor literare și eludând bogatul dosar istoric al problemei, un zeu local al războiului era în consens cu construcția mentală a unor structuri sociale războinice și, desigur, cu spiritualitatea Antichității. La fel ca multe dintre acestea, religia dacică susținea ideologia războinică de care era irevocabil legată. Distrugerea totală a centrului religios de la Sarmizegetusa Regia și exterminarea preoțimii rezidente aici după victoria romană din 106 trebuie văzute și ca o pedepsire a clerului și a zeilor, care au construit și patronat elitele militariste ale Regatului Dac. Zeul războiului a fost sigur printre cei care au plătit prețul înfrângerii.

(Va urma)

PEȘTELE LEGENDĂ ȘI MIT

Dr. GEORGETA ROȘU

Peștele, animal vertebrat acvatic, de obicei acoperit cu solzi, trăiește atât în ape dulci, cât și în mări și oceane. Este foarte apreciat pentru carnea sa gustoasă și hrănitore, dar este și subiectul unor legende și mituri populare. Una dintre aceste legende vorbește despre Semnul Peștilor, cel de al doisprezecelea semn al Zodiacului, semn de origine babiloniană, care este reprezentat sub forma a doi pești care înoată în sensuri diferite și sunt legați între ei printr-un cordon. Semnul zodiacal al Peștilor era asociat de romani cu Venus și Cupidon, care s-au legat unul de celălalt cu o sfoară, pentru a nu se despărți, și s-au transformat în pești, scăpând astfel de furia și confruntarea cu monstrul Typhon.

Farfurie realizată de meșterul Gheorghe Iorga, Horezu, județul Vâlcea, secolul XX (toate imaginile provin din colecția Muzeului Național al Țăranului Român; au fost publicate de autoare în Ceramica Tradițională și Jucăriile din lut, Editura Alcor; fotografii realizate de Simona Cori Ion)

La greci semnul peștilor era reprezentat de zeita frumuseții, Afrodită, și fiul său Eros, zeul iubirii. Aceștia au fost transformați de Zeus în pești și i-a aruncat într-un râu, pentru a-i feri de răzbușnarea monstrului Typhon. Se spune că înțeleapta Atena i-a luat apoi din apă și i-a aruncat pe bolta cerească, astfel născându-se Constelația Peștilor. La începutul creștinismului reprezentările peștelui apăreau frecvent pe sarcofage, pe diferite obiecte casnice, în picturile murale sau în conținutul inscripțiilor funerare. Era un semn de identificare a creștinilor între ei și unul dintre simbolurile hristice cele mai răspândite și care simbolizau nașterea și renașterea.

Simbolul peștelui aparține atât contextului cultului solar, cât și unui cult creștin din primele secole de după Hristos. Regăsim acest simbol în ornamentica populară, pe ceramica de Pisc, Horezu, Oboga, Româna, Rădăuți sau pe creațiile în lemn și pe țesături. Acest simbol este inclus în compoziții rafinate, alături de X-uri, vârtējuri solare, linii vălurite, pătrate. La

români, legendele spun că în timpuri imemorabile ar fi existat un voinic foarte priceput în luptă și mânuirea armelor. Acesta era foarte puternic și curajos și l-a rugat pe Dumnezeu să-i dea toate armele lumii pentru a se putea lupta oricând, cu oricine.

Dumnezeu i-a spus că îi poate îndeplini dorința, dar că nu va mai avea înfățișarea de om și că mulți alți doritori s-ar putea să vină să se măsoare cu el în luptă. Voinicul a acceptat bucurios armele și armurile date de Dumnezeu și s-a înțeles că dacă va fi învins de alții să fie aruncat în apă clocotită și apoi fript în dogoarea focului. Dumnezeu i-a dat chipul de pește,

care are în oase tot felul de arme, iar când este prins de pescari este fiert în ciorbă sau fript la foc. În imaginarul popular peștele este prezent în ipostaza fabuloasă de susținător al lumii, al Pământului. Se credea că Pământul este susținut de patru pești uriași – Ascultătorul,

Farfurie cu semne zodiacale realizată de meșterul Florin Colibaba, din Rădăuți, județul Suceava, secolul XX

Farfurie cu reprezentarea unei sirene, prima jumătate a secolului XX, Oboga, județul Olt

Arătătorul, Începătorul și Somnorosul. Aceștia ar fi fost și călăuzele Soarelui și Lunii pe bolta cerească și puteau dezlega apele care făceau posibilă viața pe pământ, puteau provoca cutremure prin mișcarea cozilor lor sau atunci când se întorceau de pe o parte pe alta. Multe legende vorbesc de faptul că peștele nu putea fi consumat în Postul Paștelui pentru că era considerat spurcat. Se putea mânca pește doar în ziua de Buna Vestire (Blagovestenie), pe 25 martie, și în Duminica Floriilor. Se mai spunea că dacă în zilele senine peștii săreau din apă sau pluteau la suprafață ar fi urmat zile cu ploi abundente, bune pentru recolte (Suceava, S.F.I. Marian, *Mitologie românească*, 2000). În ziua de Paște se mânca pește alături de simbolurile pascale – oul roșu și pasca – pentru ca oamenii să fie mai agili, să se miște mai ușor la muncile câmpului și la treburile gospodărești și să fie mai vioi tot anul. În ziua de Crăciun, în satele din Suceava, se mâncau pește și carne de pasăre pentru a fi vioi ca peștele și ușori ca pasărea. În zona Tecuci, bărbații care asistau la slujba de Înviere trebuia să fie atenți la preot și când acesta rostea „Hristos a înviat!”, ei aveau să răspundă în gând „pește prind”. Așa aveau să fie siguri că vor avea un an cu recolte bogate de pește. Tot în Tecuci nu se mânca pește în ziua de vineri pentru că persoana care păcătuia „se îmbolnăvea și-i curgea sânge din nas tot anul”. Femeile însărcinate care mâncau pește crud „erau asigurate că vor naște un fecior”. În Vâlcea le era interzis gravidelor să mănânce cap de pește, pentru că ar fi putut naște un copil care să vorbească foarte târziu sau să fie mut. Cei care se îmbolnăveau de friguri căutau peștișori mici în stomacul știucilor, îi uscau și-i afumau în horn, făcând din carnea lor pisată o licoare pe care o beau.

În noaptea de Anul Nou se mânca

Pește-fluier

pește musai pentru a putea să aluneci mai ușor printre greutatea vieții, așa cum alunecă peștele în apă (A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, 1995).

Pentru a reuși monta vacilor, în satele din Bucovina se puneau câte un peștișor viu în hrana acestora, peștele fiind și un simbol al fertilității, al abundenței și al prosperității. De aceea se puneau adesea acest simbol pe firmele unor bodegi, cârciumi, pe porți, la coama caselor sau pe frontonul morilor de vânt. Cei care visau pește se puteau aștepta că vor urma zile ploioase (Tecuci). În Maramureș, mamele aveau grijă ca pruncii să nu mănânce pește înainte de a vorbi pentru că se credea că vor rămâne muți ca peștele. În satele din Moldova se credea că acela care visa pești mulți avea să se îmbogățească. Dacă cineva visa pește fiert, avea să aibă curând o pagubă, iar dacă visa sardele putea să se îmbolnăvească de friguri. Cine visa icre putea să cadă la pat, răpus de boală, iar cine visa că prinde pește cu undița putea fi înșelat în afaceri (I. Băncescu, *Obiceiuri tradiționale din România*, 2006).

Un loc aparte în imaginarul popular îl au femeile-pește, cunoscute ca „Faraonoaice”. Acestea sunt imaginate ca ființe supranaturale, jumătate femeie-jumătate pește, care trăiesc pe fundul apelor și care ies la suprafața apei doar sâmbăta. „Faraonoaicele” au fost pictate cu multă măiestrie pe fundul taierelor (farfurii întinse) de Oboga de neîntrecutul meșter Grigore Ciungulescu. Se spunea că ținându-se de mână, în horă, cântau un cântec atât de frumos, încât atrăgeau pe marinarii care străbat apele. Cine le auzea cântecul își pierdea mințile și era înghițit de ape. Apariția lor era precedată de un mic curcubeu. Nu le plăcea vecinătatea oamenilor și de aceea se spunea că dacă se zărea un om aproape, se aruncau în valuri, lăsând în urma lor un nor de scoici, pietricele colorate și ghiocuri (M. Olinescu, *Mitologie românească*, 1944). Înțelepciunea populară ne-a păstrat multe vorbe cu tâlc legate de pește: Oricâtă apă bea peștele toată o scoate pe urechi; Te zbați ca peștele pe uscat; Peștele nu se prăjește cu apă; Peștele de la cap se împute; La târg nu se vinde peștele rămas în apă; În apa prea limpede nu se găsesc pești; Peștele mare îl înghite pe cel mic. ■

Mica sirenă

BĂILE OGLINZI, O DESTINAȚIE UITATĂ

MIHAIL SADOVEANU

Într-o după-amiază călduroasă pornim la Băile Oglinzi, peste dealul pietros și păduros, pe lângă cetatea Neamțului, prin albia de puhoi de munte. Drumul celălalt, drumul mare, e prea cunoscut, și de plăcerile lui nu suntem ahtiați, deși lumea nemțeană e mândră de el și mai ales de tramcarul care duce nu știu de câte ori pe zi lumea la băi. Caii acestui tramcar, patru cai cu urechile pe spate și cu buzele de jos atârinate, au fost în floarea vârstei acum 20 de ani. Nici frumusețile târgului nu ne îndeamnă, deși oamenii care au mai fost pe aici și localnicii ne încredințează că spitalul, „Spitalul de Neamț”, e ceva care merită puțină osteneală; și aceiași vizitatori și localnici ne vorbesc cu căldură despre gospodăria comunală, despre grădina publică, despre foișorul de foc, o căsuță aninată pe coasta unei râpe, și despre alte multe lucruri.

*Souvenir de la Băile Oglinzi
Hotel J. Creangă*
*Imagini ale stațiunii de la sfârșitul secolului XIX
și începutul secolului XX
(sursa pentru această imagine și cea din p. 61:
IMAGO Romaniae)*

Fiecare colțișor din lumea asta își are curiozitățile lui. Adevărate ori scornite de rău-voitori, acestea sunt curiozități de la Târgu Neamț, altele n-am avut fericirea să văd și să aud în scurtul timp cât am trecut pe drumul mare. [...]

Și, deodată, lumina crește, deodată intrăm printre stâlpi rari, albi ca de var. Intrăm în poiana de mesteceni, în poiana lui Ion Pietraru. [...] Pe aici sălășluia odinioară vestitul hoț Ion Pietraru [cel mai cunoscut hoț din zona Neamțului din timpul domnitorului Mihail Sturdza (1834 – 1849), care, se pare că și-ar fi strâns o bandă de 40 de oameni și jafurile li s-au extins în întreaga Moldovă – n. red.], despre care am auzit o mulțime de povești în copilărie. Cine știe ce chinuit a fost omul acesta! S-a aținut ani întregi la drumuri mari, a zguduit de piept mulți negustori și le-a smuls de la

brâu pungile cu aur; a înțepat pe mulți ciocoi cu vârful jungherului și le-a cântat zicând: „Să prind pe ciocoi de barbă/ și să-i pun să pască iarbă“ [...]

Părintele Enăchescu, tovarășul nostru, se oprește o clipă: „Uite, aici, zice el, poposea Ioniță Pietraru; aici făceau mâncare și mestecau mămăliga tovarășii lui...“ [...]

După ce coborâm prin sălbatecele poteci de lângă Bursucărie, după ce, prin râpi sterpe, privim deschizăturile viziunilor de viezi, ieșim deodată la soare, într-un colțișor de rai, împresurat de trei părți de pădure deasă. [...] Stabilimentele,

hotelul, restaurantul, toate albe, acoperite cu tablă roșie, dorm, dorm triste în soare; după-amiază e cald și nimeni nu se plimbă pe alei, printre straturile de fiori, prin umbroasa margine de pădure. Pe ici, pe colo, natura își recucerește drepturile ei, a

Construcția propriu-zisă a stabilimentului balnear a început în aprilie 1891, dar primele analize ale calității apelor din zonă au fost înregistrate începând cu anul 1856, după cum o atestă *Marele dicționar geografic al României* (vol. 5) al lui George Lahovary. Stabilimentul s-a ridicat pe fosta danielă făcută Mănăstirii Târgu Neamț de Constantin Racoviță, în timpul celei de-a doua domnii în Moldova (1756 – 1757), în 1757. În 1888, P. Poni, în raportul trimis autorităților locale, după o altă analiză a apelor, insista pe calitatea lor, asemănându-le cu cele din stațiuni renumite din Bavaria.

Inginerului francez Pierre Joseph Papon de Lameigné (1862 – 1913), specialist în domeniul forajelor și minelor, i s-au încredințat lucrările de prospecțiuni și de captare a apelor, trasa-rea efectivă a stațiunii și amenajarea parcului. Aceasta avea, inițial, două piscine și două bazine-rezervoare de apă și 18 cabine dotate cu căzi pentru tratament.

După doi ani, cum o arată într-o monografie a zonei profesorul Emanuel Bălan, erau gata de dat în folosință. Apele erau recomandate pentru tratarea anemiei, reumatismului, sifilisului, rahitismului sau altor boli... „femeiești”, cum apare într-o reclamă din 1903.

Problemele economice cu care s-au confruntat autoritățile locale au condus la delăsare

în ceea ce privește stabilimentul efectiv în primii ani ai veacului al XX-lea. Au urmat apoi perioadele grele de război, mai ales că, în apropiere, trecea linia frontului. În 1922, băile au fost concesionate unui om de afaceri din Târgu Neamț pe o perioadă de 20 de ani. Cum chiria pe care trebuia să o plătească era destul de ridicată, arendașul s-a apucat să renoveze complexul balnear, dar și să modernizeze locurile de cazare.

Perioada de glorie a durat până în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în vara anului 1940. Odată cu instaurarea regimului comunist, a fost lăsată în paragină până în jurul anilor 1970, când autoritățile din turism au început să o refacă. Dar procesul a fost unul de lungă durată, semn că nu reprezenta o prioritate. Abia în vara anului 1988, Băile Oglinzi au trăit o nouă inaugurare, dar, de astă dată, complexul avea o dimensiune redusă.

Nici revenirea la democrație nu i-a adus complexului balnear vremuri mai fericite. Doar în 1998, după cum se arată în presa locală, stațiunea a părut că prinde din nou viață. Dar, din nou, pentru scurt timp. A fost închisă în 2009. În strategia actuală pentru dezvoltarea zonei, autoritățile au trecut-o ca obiectiv prioritar, deoarece, din 2022, stațiunea a primit licență pentru exploatarea resurselor de apă termală.

sălbătăciei, preluând ce a curățit și a micșorat mâna omului. Se cunoaște după toate că băile acestea bogate în ape bune, sărate, merg spre părisire, de abia clădite, decad [...]. Dar în liniștea ei, în tânăra ei agonie, cu atât e mai poetică stațiunea aceasta. Și puținii bolnavi cu adevărat nu aud nici muzici ungurești, nu privesc cu obidă nici dăntuitori în baluri; singuri, în hotelul liniștit, privesc minunatul colț de verdeață,

ascultă zvonul pădurii și petrec în tihnă zile aurii de vară. A!, ba zărim o ființă omenească, cu un ștergar pe umăr. Trebuie să fie un chelner. Ne zâmbește fericit: suntem un eveniment. Parcă ar fi sosit o corabie din depărtate locuri într-un port mic, sărac, lăturalnic.

(*Albina: Revistă enciclopedică populară*, nr. 12, 17 decembrie 1906)

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Articolul Oamenii – ceasuri deșteptătoare, publicat în luna mai, a stârnit interesul multor cititori. Revenim cu un text despre o altă meserie azi dispărută, lustragii, pe care, la începutul anilor '60, încă îi puteai întâlni pe la Gara de Nord sau pe Lipscani.

REGELE VĂCSUITORILOR DE GHETE

Văcsuirea ghetelor e socotită în Europa ca una dintre cele mai puțin lucrative meserii și încă n-am auzit pe continentul nostru de un văcsuitor care s-ar fi îmbogățit prin lustruirea ghetelor. În America, lucrurile stau altfel. Acolo există un om, care a devenit milionar prin această îndeletnicire. Există antreprenori de mari lustragerii, care lucrează cu o sumedenie de ajutoare și câștigă sute de mii de dolari anual.

De curând s-a concesionat la New York dreptul de văcsuire a ghetelor pasagerilor pe vapoarele, care fac cursa Island – New York unui antreprenor care și-a adjudecat acest drept în schimbul sumei de 64.000 dolari. Cu acest prilej ziarele americane se ocupă de cariera acestui rege al lustragiilor. A venit la New York înainte de război, în vârstă de 18 ani. Nu știa de ce să se apuce, neavând nicio meserie. S-a făcut, pe rând, hamal, rânđaș, colporteur de ziare etc. Într-o zi, făcu cunoștința unui lustragiu și lucră la el, ca ajutor. De un an de zile văcsuia ghetelă la o răspântie, când, într-un rând, comise o eroare gravă. Unse o pereche de ghetelă maro cu două creme disparate. Era deznădăjduit de această greșală, când observă deodată că ghetelă astfel văcsuite căpătară un lustru mult mai frumos. De aci începu cariera lui. Un mic capitalist îi puse la dispoziție o mie de dolari și, cu acești bani, se făcu el însuși antreprenor. Angajă ucenici, îi învăță să lustruiescă ghetelă după noua metodă și avu o clientelă formidabilă. Numărul ucenicilor sporea din ce în ce, iar astăzi acest rege neîncoronat al lustragiilor e milionar datorită unei distracții...

(*Realitatea ilustrată*,
an III, nr. 33, 10 august 1929)

POCINOGLUL CU GHETELE LU' DON' GHINĂRAL

Crezui și folositor și politicos din parte-mi să-i fac cinstea de-a sta nițel de vorbă cu el [lustragiul din bulevardul Ghica colț cu Parcul „Dimitrie Ghica” – *n. red.*].

– Văd că ai multe borcane de cremă, dar vaxul [vacs, preparat de obicei de culoare neagră, folosit mai ales de cei cu venituri modeste pentru a lustru pantofii sau hamurile de piele – *n. red.*] l-ai apucat? [...]

– Vaxul?! Ehei... Ce bine era pe atunci când n-aveai decât grija unei singure cutiute. Afurșitele astea de creme, bătu-le-ar Dumnezeu, au ieșit tocmai pe vremea când veni la Sinaia Franz Josef [Între 16/28 – 18/30 septembrie 1896, împăratul austro-ungar Franz Joseph a efectuat o vizită oficială în România, după participarea la inaugurarea canalului navigabil de la Porțile de Fier (Orșova), alături de regele Carol I. Suveranul austro-ungar a

Coșar la lustragiu

fost primit de membrii familiei regale a României la București și Sinaia. – *n. red.*] Și ce-am pățit, Doamne, atunci din pricina lor! [...]

– Hai, spune-mi-o și mie, că până la moarte doar o mai fi!

– Să vedeți, tocmai ieșiseră la modă cremele și-a trebuit să iau și eu. Nu prea știam cum să lucrez cu ele. Și când învățeam așa borcanele alea colorate în fel de fel de fețe printre degete, numai iacă că-mi pică unul dintre cei mai buni mușterii. Don' ghinăral Fotino [Androcle Fotino, 1834 – 1907, general doctor, a ocupat mai multe poziții importante în sistemul medical al Armatei Române – *n. red.*], cu niște ghețe noi-nouțe, că le prubuluim [a prubului = a bănuși – *n. red.*] eu că-s aduse de la Paris. Și încep să i le ung cu drăciile ălea de cremă. Când colo, na!, mi s-a făcut rece la inimă: văzui că le-am pătat. „Mă, mi-ai stricat ghețele!”, zise don'

gheneral. „Nu, don' le gheneral, iese!”, îi răspunsei eu. Și freacă, băiete, sucește, învărtește, dar nu ieșea pata deloc, a dracului! „Ce-mi făcuși, bă”, mai zise dumnealui. „Iese mâine, iese la sigur!”. Și-a plecat don' general Fotino cam supărat, tot uitându-se la ghețele alea de parcă erau de pe altă lume.

– Și-atâta a fost?!

– Ai, hai! Vai de capul meu, oftă el adânc, bătându-se cu peria peste cap. Mi-a fost așa de frică și de rușine de fapta mea că tot prin păduri umblam, unde stam și plângeam. De don' general Fotino fugeam ca dracul de tămâie. Numai iată că într-o zi, îl întâlni. Își schimbase ghețele, dar sufletul, ba, că era om bun. Și m-a iertat.

(J. Teodorescu;
Adevărul, 13 august 1921)

*Lustragii surprinși de Willy Prager
în Bucureștiul interbelic*

ISTORICĂ (Criptografie: 5, 2, 5, 10, 2, 4)

$\frac{T}{S} \quad \frac{U}{T} \quad \frac{RC}{D} \quad T \quad P$

Laurian BUTURE

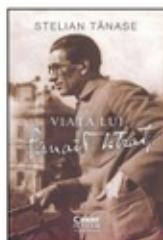
Soluția rebusului **ÎMPĂRATUL TRAIAN**,
din nr. 7/2024

SARMATI – IZ – ATROPATENE – TA
– UAU – BGU – UCIS – ROLES – R – NEN
– BAN – NOVIODUNUM – ILION – LAUU
– N – DN – GE – SR – USI – OCNE – U – S
– AUGUSTUS

Soluția jocului **ATAC POLONEZ**, din
nr. 7/2024

DIN DEPĂRTARE VIN LEȘII
(D–IN–D/E–PAR/T–ARE–V/IN–L–E–
SI–I)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Stelian Tănase – VIAȚA LUI PANAIT ISTRATI**
Editura Corint, București, 2024,
301 pp.

● **Florin Pascaru – ÎN FAȚA INVAZIEI: MĂSURI MILITARE ÎNȚIATE DE ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL CRIZEI CEHOSLOVACE**
Editura Militară, București, 2023,
360 pp.

● **VIETILE SOCIOLOGULUI. ACADEMICIANUL MIHAIL M. CERNEA ÎN DIALOG CU ZOLTÁN ROSTÁS** (Cuvânt-înainte de Zoltán Rostás; Postfață de Sanda Golopenția)
Editura Corint, București, 2024,
383 pp.

● **Preot Dr. Ioan Dură – MONAHISMUL ROMÂNESC ÎN ANII 1948 – 1989. MĂRTURII ALE ROMÂNILOR ȘI CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA ACESTE (Cu o prefață de Pr. Mina Dobzeu)**
Editura Harisma, București, 1994, 127 pp.

● **CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ FOTOGRAFIA ROMÂNEASCĂ. PERSPECTIVE LOCALE ȘI TENDINȚE EUROPENE, EDIȚIA A II-A. BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI, 3 IULIE 2024, REZUMATE/ THE INTERNATIONAL CONFERENCE ROMANIAN PHOTOGRAPHY. LOCAL PERSPECTIVES AND EUROPEAN TRENDS, SECOND EDITION. NATIONAL LIBRARY OF ROMANIA, JULY 3 2024, ABSTRACTS**

● **Al. Florin Tene – „NU SE SCHIMBĂ ISPITELE, SE SCHIMBĂ NUMAI SENSUL LOR“: VIAȚA FILOSOFULUI MIRCEA VULCĂNESCU**
Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 2024, 39 pp.

● **Al. Florin Tene – „NU SE SCHIMBĂ ISPITELE, SE SCHIMBĂ NUMAI SENSUL LOR“: VIAȚA FILOSOFULUI MIRCEA VULCĂNESCU**
Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 2024, 39 pp.

● **Ioan Marin Mălinaș – REGISTRE ȘI REGISTRE DE LA CONSTANTINOPOL ȘI ROMA, DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIII-LEA, PRIVITOARE LA PRIMATUL VASILE I ȘI LA ÎMPĂRATUL IONIȚĂ CALOIAN, DIN TÂRNOVO: UNIREA BISERICESCĂ A LUI IONIȚĂ CALOIAN, DIN ANUL 1203 ȘI ÎNCORONAREA ACESTUIA LA 1204**
Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000, 263 pp.

● **Diana Mandache – EXIL ȘI RIVALITĂȚI. PRINCEPELE NICOLAE**
Editura Corint, București, 2024,
189 pp.

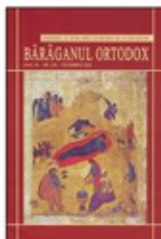
● **Victor Grossman – DEZERTOR LA COMUNISTI: DE LA HARVARD PE BULEVARDUL KARL MARX** (Traducere din limba engleză de Cristina Dumitru; Prefață de Florin Bălănescu; Postfață de Florian Banu)
Editura Corint, București, 2024,
543 pp.

● **Alexandru Dan Bartoc, Cristian Dan Bartoc, Ion Chirescu – FÉDÉRATION INTERNATIONALE DE PHILATÉLIE: EXHIBITIONS. THIRD EDITION REVISED AND UPDATED**
Bucharest, 2023, 250 pp.

● **REGIONALIZAREA: CĂTRE UN MODEL DE BUNĂ GUVERNANȚĂ A ROMÂNIEI** (Volum coordonat de Alexandru L. Cohal, Dorin Dobrințu, George Țurcănașu)
Editura Polirom, Iași, 2023, 302 pp.

● **BĂRĂGANUL ORTODOX** (Periodic al Episcopiei Sloboziei și Călărașilor)
Anul XX, Nr. 235, decembrie 2022, 23 pp.

SOLDATUL ERA FEMEIE

20 august 1823. La Rio de Janeiro împăratul Braziliei Pedro I îi acordă Ordinul Imperial al Crucii în grad de cavaler Mariei Quitéria de Jesus, o tânără de 31 de ani. „Conferind Dnei Maria Quitéria de Jesus distincția ce recompensează serviciile militare prestate pentru cauza independenței acestui imperiu, cu un curaj rar întâlnit în rândul majorității membrilor sexului ei, pentru restabilirea prin arme a capitalei Bahiei, o autorizez să poarte insigna de cavaler al Ordinului Imperial al Crucii”, anunță suveranul în cadrul ceremoniei.

Maria trage bine cu arma, călărește, vâncează, pescuiește ca un bărbat. Este o excelentă luptătoare, numai că are un handicap: este femeie. În septembrie 1822, când războiul pentru independența țării de sub dominația portugheză ajunge în provincia Bahia, funcționari guvernamentali fac turul marilor proprietari de pământuri ai zonei pentru a recruta voluntari care să se înroleze în războiul contra portughezilor.

Familia Mariei cultivă bumbac, are crescătorie de vite și deține 27 de sclavi. Tânăra este prin preajmă când își fac apariția oamenii guvernului, aude conversația dintre ei și părinte, care nu are băieți, numai două fete. Maria vrea să ia parte la lupte, așa că se deghizează în băiat și părăsește casa părintească. Contează pe complicitatea surorii ei, Josefa. Aceasta îi taie părul, tot ea îi aduce uniforma vârului lor José Medeiros, de la care Maria împrumută și identitatea. Apoi soldatul Medeiros se prezintă la batalionul cantonat în regiune.

Mare parte dintre informațiile ce o privesc ne parvin de la Maria Graham (1785 – 1842), o englezoaică, pictor și istoric, care a trăit câțiva ani în Brazilia, a cunoscut-o pe Maria Quitéria și i-a relatat povestea în jurnalul de călătorie, publicat la Londra în 1824. Proaspătul soldat este înregimentat cu succes și foarte repede atrage atenția asupra-i prin dibăcia cu care trage cu arma. Între timp, tatăl, care o caută în disperare, o găsește, comandantul află și el cine este deghizata, dar o încurajează să rămână, pentru că puțini recruți ținesc la fel de bine ca ea. Protestele și insistențele tatălui nu o fac pe Maria să renunțe. Comandantului îi este clar că tânăra, promovată cadet, va fi de mare folos în lupte, iar părintele se întoarce acasă fără fiica lui. De-acum toți știu că este femeie și o respectă pentru curaj.

Se pare că ea a luptat deghizată numai cinci-șase luni. În martie 1823, comandantul cere superiorilor metraj pentru a i se confecționa Mariei îmbrăcăminte adecvată. Uniforma ei va avea fustă peste pantaloni.

După ce Brazilia își câștigă independența față de Portugalia, proclamată la 7 septembrie 1822 (*Magazin istoric*, nr. 9/1980; 7/2024), dar recunoscută de portughezi abia trei ani mai târziu, Maria Quitéria este un nume: prima femeie care s-a angajat în armată ca să lupte într-un război.

În 1920, în timpul pregătirilor pentru celebrarea centenarului independenței, muzeul din Ipiranga (São Paulo) îi solicită artistului italian Domenico Failutti (1872 – 1923) să-i facă portretul. Apoi, în 1953, la centenarul morții ei, la Salvador de Bahia i se ridică o statuie, în 1966 devine patroana ofițerilor din armata de uscat, iar în 2018 numele îi este înscris în *Cartea eroilor și eroinelor patriei*.

... și statuia din Bahia
care îi omagiază personalitatea

*Maria Quitéria,
eroina luptătoare
pentru independența
Braziliei
(pictură de
Domenico Failutti), ...*

*... volumul
Mariei Graham,
care a făcut-o
cunoscută...*

F.D.

La sfârșitul anului 1849, planul pentru realizarea proiectului național (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 7/2024) se închegease.

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

O componentă esențială în perioada imediat post-revoluționară a fost planificarea politicii de concretizare a proiectului Daciei românești datând de la Dimitrie Cantemir, unul generat în laboratoarele proprii, singurele îndreptățite de realitățile istorice și etnice milenare.

Documentația existentă probează că imediat după revoluție s-a recurs la organizarea emigrației pașoptiste din cele trei Țări Române în scopul stabilirii modalităților de acțiune viitoare, mai ales că prin Convenția ruso-otomană de la Balta Liman din aprilie 1849 în Principate se instalase ocupația străină rusă, o vreme și otomană, vechile așezăminte politice fiind restaurate, iar în Transilvania conducerea românească își punea nădejdea în bunăvoința împăratului de la Viena pentru a recunoaște legal națiunea română din toate provinciile imperiului cu un unic conducător propriu (este ceea ce Nicolae Bălcescu numește, fiind împotriva, „o Românie austriacă”). A început o aprigă dezbateră privind acțiunile de angajat în complexa situație internațională post-1848, fiind

Efectul Byron a demonstrat puterea de influențare a opiniei publice asupra politicii marilor puteri; poetul englez George Gordon Byron a pledat cauza poporului grec și a determinat coalizarea unui sprijin occidental pentru lupta pentru independență a grecilor; tabloul pictorului grec Theodoros Vryzakis (1814 – 1878) înfățișează primirea lui Byron la Missolonghi

o evasiunanimitate a considera Franța și Anglia, precum și Imperiul Otoman drept centre de sprijin sistemic. Nu mai puțin, a fost stabilită atitudinea față de conducerea instalată la București și Iași de puterile suzerană și

protectoare și de contracarare a acțiunilor ei ostile față de proiectul național.

Răstimpul post-revoluționar a fost unul fecund și cu realizări însemnate, în care elita pașoptistă a trebuit să găsească un drum

Christian Tell
(sursa: Galeria portretelor)

optim de parcurs în Europa, răspunsuri clare la provocările mediului extern pentru a promova înfăptuirea „gândului nostru” (proiectul „împărătesc”, în limbajul lui Bălcescu). Efortul elitei naționale nu putea fi întârziat sau chiar zădărnici de dezbatere sterile, astfel încât s-a ajuns curând la un consens privind asigurarea continuității de acțiune cu orice preț, printr-o strategie comună agreată. Două au fost direcțiile pe care s-a axat această strategie, mai ales că situația externă era tot mai tulbură în Europa, unde marile curente de idei politice și diversele viziuni geopolitice se întretaiau. Rusia dădea semne că vrea să destrame neîntârziat, prin forță sau în înțelegere cu alte mari puteri, Imperiul Otoman, curentul revoluționar continental se organiza rapid pentru a declanșa o nouă revoluție pe temeuri republicane și geopolitic anti-absolutiste (adică împotriva regimului intern din Rusia și Austria), afirmarea

libertății proprii națiuni și a statului devenind predominantă în mișcările naționale în raport cu organizarea social-politică liberală internă, iar Anglia și Franța căutau geopolitic să găsească o soluție atât la expansionismul rusesc, cât și să asigure stabilitatea „concertului de putere” european. Acesta este mediul internațional în care a trebuit ca elita pașoptistă să promoveze cu succes proiectul național asumat.

Ceea ce a fost o trăsătură comună, dar și distinctivă a cazului românesc între alte asemenea ale vremii – cu deosebire ale slavilor de

sud (sârbi, croați, bulgari) și al ungarilor (fixați pe renașterea statului medieval), al polonezilor militând pentru renașterea propriului stat – a fost efortul constant de a impune „problema românească”, întemeiată pe considerente geopolitice, ca una de interes european, de neîntârziată soluționare. Dacă memoriile adresate cancelariilor vestice, redactate, indiferent de semnătură, practic după un „model” arătând importanța geopolitică a „noii Dacii” și a potențialului demografic al românilor era cea dintâi direcție de efort, secunda a fost apelul prin mijloace diverse la opinia publică de pe continent, care în epocă atinsese, mai ales în Vest, capacitatea de a influența politicile statale în competiția

sistemică. Constituirea Greciei independente în anii '30 ai secolului era un exemplu al impactului acțiunii de înfrăurire a opiniei publice asupra politicii marilor state – „efectul Byron” –, în contextul „concertului de putere” creat în 1815 pentru stabilitate sistemică.

Intenția inițială în organizarea „partidei naționale pașoptiste” a fost de creare a unui guvern în exil, avansată de Ion Ghica și Nicolae Bălcescu. Avantajele erau evidente, nu doar din unghiul reprezentativității naționale – fără a fi exclusiv boierească, mulți dintre membrii lui ar fi fost legitimați prin prezența lor în Cabinetul Munteniei revoluționare –, dar și al facilitării relațiilor cu oficialități europene și chiar al finanțării, dacă guvernul ar fi fost recunoscut de vreun alt stat. Această ultimă prezumție putea

Nicolae Constantin Golescu

C.P. Szathmári

deveni realitate odată cu acutizarea crizei în ajunul Războiului Crimeii, când Imperiul Otoman vădea semne tot mai pronunțate că singura soluție pe care o întrevea pentru salvarea integrității imperiale era constituirea unui stat românesc puternic prin unirea Principatelor, garantat de marile puteri europene, ca stăvilă în fața expansiunii rusești spre Strâmtori. Nicolae Bălcescu scria la 21 ianuarie 1849: „Aprobez tare mult ideea ta d'a constitui un guvern în emigrație, care să reprezinte țările. Dar nu prea sunt mulțumit, când vrei un locotenent. Câte trei nu fac o ceapă.“ Cei propuși, Nicolae Golescu, Christian Tell și Heliade Rădulescu, în afară de cel dintâi, nu erau agreeți de Bălcescu.

Descifrarea evenimentelor ulterioare permite două presupu-

neri cu credibilitatea ridicată în legătură cu prezumtivul guvern în exil. Cea dintâi este că Imperiul Otoman îl voia ca o „rezervă“ a Cabinetelor oficiale de la București și Iași, bănuind cu temei că armata de ocupație rusă nu va mai pleca din Principate. O astfel de „rezervă“ de guvern recunoscută și sprijinită putea cere „concertului european“ încetarea ocupației țariste. Faptul că în acest guvern erau reprezentanți ai Moldovei și Munteniei semnala și proiectul de clădire a unui stat român puternic în fața înaintării rusești. Absența transilvănenilor a ridicat însă serioase îndoieli și a alimentat mari discuții în emigrația pașoptistă, unde deja individualități ca Heliade Rădulescu, Nicolae Golescu sau chiar Ion Ghica se profilau conducători, poate chiar cu veleități de domnie. Al doilea scenariu se întemeiază pe o lacună larg constatabilă în acțiunile emigranților pașoptiști. Fie din cauza orientării geopolitice diferite – C.A. Rosetti și frații Brătianu către Franța, Ioan Maiorescu către Germania sau Ion Ghica spre Imperiul Otoman

–, fie a caracterului puternic al unor personalități, emigrația era corijentă la disciplină și unitate. Un Heliade Rădulescu acuza aproape pe toți cei care nu-i împărtășeau logica geopolitică și planurile politice că fac parte din „partida muscă-

lească“, Bolintineanu s-a bătut în duel cu un Mălinescu după o dispută politică și acuzații reciproce, gloanțele ambilor ratând însă ținta. Asemenea particularitate era din punct de vedere organizatoric o piedică, astfel că A.G. Golescu scria de la Paris lui Ion Ghica: „Mințile noastre sunt prea indisciplinate și cu asta prea lipsite de experiență. Acest lucru ne-a făcut mult rău. Trebuie să învățăm din experiență și să ne îndepărtăm de această anarhie a opiniilor și tendințelor.“ El propunea să devină toți „soldații supuși celei mai multe discipline militare“ ori măcar „jumătate dintre noi [să – n.n.] facem la fel și suntem salvați“.

Prin strădaniile lui N. Bălcescu, ajuns la Paris, și Ion Ghica s-a reușit realizarea celui mai mic numitor comun, propulsând grupul din Franța pe o platformă ideologică națională coerentă și instituind disciplina de acțiune, fără să fie sacrificată libertatea opiniilor politice și controlând entuziasmele romantice. Astfel, organizatoric, în absența unui guvern în exil cu propria rețea instituțională, precum și în pofida răspândirii revoluționarilor în diferite țări, încă din decembrie 1849 au putut fi desemnați liderii responsabili pe spațiile geopolitice de interes nemijlocit. Așa cum arată scrisoarea adresată lui Ion Ghica de N. Bălcescu, cei doi se înțeleg privind responsabilitățile pentru o acțiune comună în centrele importante: Ion Ghica să rămână la Istanbul cu rol coordonator, el având un acces larg la oficialitățile otomane și la ambasadele occidentale de aici, N. Bălcescu la Paris, iar la Londra trimis un alt repre-

Alexandru G.
Golescu-Arăpila

zentant (va fi desemnat Dumitru Brătianu). Apoi, consemnează Bălcescu: „Pe Arăpila să-l trimetem mai la primăvară în Transilvania. Bolliac să meargă în Bulgaria și pe malul Dunării [...] Magheru să rămâie la Viena, [...] Nu știu dacă Maiorescu este acolo, căci l'am putea întrebuița.“ Este foarte prețioasă opțiunea făcută în ce privește Transilvania, în paralel cu un responsabil la Viena, pentru că astfel era realizată o cooperare constantă cu elita pașoptistă de aici, iar Golescu-Arăpila avea experiența războiului revoluționar din 1848 – 1849, aflându-se atunci în Munții Apuseni, la cartierul general al lui Avram Iancu, fiind bine-cunoscut și în rândurile legiunilor militare transilvane.

Neîndoindu-l, acești responsabili aveau capacitatea și autoritatea să desfășoare acțiuni congruente, așadar să aplice un program și opțiuni strategice clar definite. În acest scop, Bălcescu informează pe Ghica că redactează un astfel de program pentru a fi publicat într-o viitoare revistă a emigrației. În punctele de program schițate în scrisoare este evidentă experiența dobândită de Bălcescu în revoluție, membru al Guvernului provizoriu în Muntenia, unic negociator privind relațiile bilaterale și proiecte comune cu liderii unguri Lajos Kossuth, Casimir Batthiany și Gyula Andrássy (inclusiv cu șeful armatei ungare, generalul polonez Josef Bem), inițiator al

„După o gravură germană contemporană.
— Din Biblioteca Academiei Române. —
FRUNTAȘII REVOLUȚIUNII DIN ȚARA-ROMÂNESCĂ LA 1848.
IOAN ELIAȘ-BĂLCESCU C. A. ROSETTE NICOLAE GOLESCU
DAN C. BRĂȚIANU EMILIAȚĂ ENȘOVICU DIMITRIE BRĂȚIANU
G. MAGHERU I. VOINICU ȘTEFAN GHICA
C. BOLLIAC

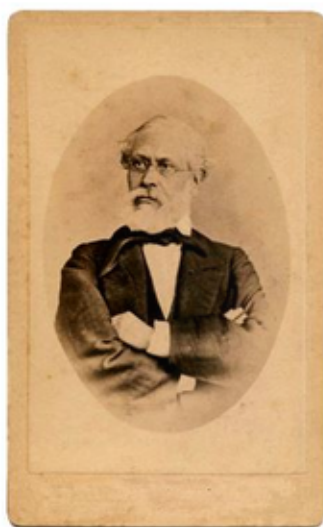
*Membrii Guvernului provizoriu
din Țara Românească, la 1848*

organizării unei legiuni militare române pentru a lupta împotriva invaziei ruse (1849), iar o altă alături de italieni împotriva Austriei. Potrivit vremii, s-a dezvoltat o ideologie națională, avansând programatic înălțimea statului național și libertății lui față de organizarea societală, dar cu un raport politic just între ele, abandonarea revendicării formei de stat republicane și, temporar, a independenței statale. Bălcescu fusese în 1849, împreună cu alți revoluționari români, în Transilvania și însoțise Guvernul revoluționar ungar în mișcare continuă în cursul războiului anti-rus, iar vederile sale dezvăluiau un ideolog autentic, precum și un înzestrat strateg politic cu

viziuni clare și capacitate neobișnuită de decizie, organizare și conducere. El era convins atunci că o nouă revoluție liberală va izbucni în Europa și că pregătirea națiunii pentru a răspunde acestei provocări este necesară, dar și că, în perspectiva tactică, se impune stabilirea unor ținte de atins care să nu contravină regulilor „concertului de putere“. Într-o altă scrisoare către Ghica, el arată că această pregătire pentru acțiune a opiniei naționale nu mai trebuie să urmeze doar apelul la trecutul istoric, ci să se țină cont de situația reală din Europa și de raporturile de putere pe continent. Generației actuale, arăta Bălcescu, i se impun trei obiective, ceea ce el numește „calea noastră de acum înainte“:

„1. Ținta națională cea mai principală, de unde chestia de unitate națională, chestie de viață, putere atât înlăuntru, cât și din afară și care ne poate pune în stare a ne împlini misiunea noastră în omenire. Ce este acum practicabil în această privință. Unirea Principatelor deocamdată etc. 2. Ținta socială, care se rezumă în chestia proprietății, de care se leagă și chestia dajdiei, a creditului și a organizației lui. 3. Ținta politică sau formele organizației dinlăuntru sau libertatea și legalitatea individuală. Suveranitatea poporului. Tiparul. Asociații și Camera. Domnul. Judecătorii și legile. Puterea armată. Educația și instrucția etc.“ Programul publicat în revista *România viitoare*, apărută în 1851, reflecta aceste idei.

Rețeaua de lideri români în capitalele principale ale Europei central-vestice, deopotrivă cu legăturile păstrate constant cu cercurile apropiate politic din țară și-au vădit eficiența și valoarea europeană, inclusiv aprecierea cancelariilor diplomatice ale marilor puteri. În timpul unui episod din iarna 1853 – 1854, relatat de Ion Ghica, aflat la Istanbul, avem măsura nu doar a capacității acestei rețele, dar și a încrederii europene în eficiența ei. În preliminariile pregătirii de război a coaliției anti-ruse, Ghica a fost chemat la o întâlnire secretă cu ministrul de Externe al Imperiului Otoman, la care a asistat și ambasadorul Marii Britanii. Subiectul reuniunii a fost aplicarea unui plan pentru a utiliza o revoltă militară a românilor din Principate împotriva trupelor ruse de ocupație, concomitent cu trecerea Dunării de armata otomană și concentrarea de forțe navale în Marea Neagră pentru debarcarea trupelor engleze și franceze pe teatrul de război. În acest scop, lui Ghica i-a fost solicitat să-l aducă rapid, de la Viena la Istanbul, pe generalul Gheorghe Magheru, pe care interlocutorii îl considerau capabil să conducă insurrecția militară anti-rusă, acesta fiind pus la curent, în mai multe întâlniri, cu amănuntele planului de operații. Guvernul otoman a pregătit firmanul prin care generalul Magheru se numea „caimacam, guvernator general, civil și militar al ambelor principate, cu ordine către toți șefii oștirii să-i înlesnească intrarea în țară pe la Calafat, ca să

Cezar Bolliac
(sursa: Galeria portretelor)

ridice oștire de români și să-i procure armele și munițiile de care va avea trebuință”, scrie Ghica într-o scrisoare către Alecsandri, mulți ani mai târziu. Ion Ghica, care trebuia să-l însoțească în țară pe Magheru ca secretar, a fost instruit să

redacteze o proclamație adresată poporului, în care să arate expres că armata otomană trece Dunărea „numai ca să respingă pe invadatori”, iar după război, sultanul „va restabili relațiunile dintre România și Poartă pe baza vechilor tratate încheiate de domnii români cu Baiazid Ilderim, cu Mahomet II și Solomon V”, fiind făgăduită și facilitarea unirii Principatelor.

Așadar, la sfârșitul anului 1849, elita pașoptistă română reușise să identifice, extern și intern, parcursul pentru viitorul imediat. Prioritar extern, pentru că a fost convingerea acestei generații că dacă o națiune nu este liberă și egală celorlalte, reformele interne și libertatea indivizilor nu se pot realiza. Proiectele n-au întârziat să apară, grație energiei, imaginației și dăruirii lui Nicolae Bălcescu – demersuri pe lângă guvernele occidentale socotite interesate și favorabile, editarea revistei *România viitoare*, care anunța programul mișcării naționale, aderarea la Comitetul

Revoluționar Democrat de la Londra, condus de Mazzini etc. –, iar concretizarea lor a însumat efortul larg și dăruirea pașoptiștilor angajați în „cauza” națională, a „cauzașilor”. Episodul relatat de Ion Ghica în ajunul Războiului Crimeii este ilustrativ. El arată că nu numai că Vestul a avut încredere în elita pașoptistă română din emigrație, dar și că Europa trebuia să promoveze în interesul ei neîntârziat o schimbare geopolitică în dosarul românesc.

(Va urma)

Gheorghe Magheru

O AFACERE TENEBROASĂ ȘI UN FINAL NEAȘTEPTAT

THEO STĂNESCU-STANCIU

O crimă care a bulversat, inițial, o mică localitate din preajma Parisului, petrecută în primăvara anului 1935, avea să se transforme într-un adevărat subiect de dezbatere și peste granițele Franței, ținând primele pagini ale jurnalelor din întreaga lume. A fost găsit, cu adevărat, vinovatul?! Au fost făcute greșeli majore în anchetă?!...

Crima a avut ecou și în România anului 1935.

Mica localitate Chaumont, din imediata apropiere a Parisului, a fost de curând teatrul unei drame, care a impresionat profund întreaga Franță. Fetița maiorului Marescot [erou de război, rănit la Verdun, o figură importantă din localitate – *n. red.*], anume Nicole, în vârstă de patru ani, se juca în curtea locuinței părinților săi cu o surioară mai mare. În curtea de-alături, un vecin, D. Grandjean, mare mutilat de război, se lăfăia la primele raze ale unui soare primăvăratec. La un moment dat, sora mai mare a Nicolei se duce în casă, fetița, rămânând singură, deschide binișor porțile și iese în stradă. În acest moment, în fața ei se oprește un tânăr destul de bine îmbrăcat, care o mângâie pe obraz și îi dă un cornet de bomboane și spune: „Nu vrei să vii cu mine, să-ți arăt cum curge apa din pădure?”

Fetița, entuziasmată de propunere, se agață, veselă, de mâna străinului și pleacă. D.

Grandjean, care până atunci nu-l mai văzuse pe tânăr, își închipuie că e o rudă de-a maiorului și pirotește mai departe la soare.

Tânărul în haine cenușii, cu fetița de mână, e văzut de peste 30 de persoane, îndreptându-se spre pădurea care înconjoară localitatea. Ultimele cu care se întâlnesc sunt doi jandarmi rurali, care i-au văzut pe malul râului Suize. De atunci, fetița a dispărut.

Văzând că fetița a dispărut de acasă, maiorul Marescot anunță poliția și încep imediat cercetările. Orașul și împrejurimile sunt scrutate în câteva ore fără să se ajungă la niciun rezultat. În schimb, omul cu haine cenușii e capturat în persoana unui vechi client al pușcăriilor, anume Gabriel Socley.

Arestatul e un băiat de 25 de ani, care a făcut șapte ani de închisoare pentru diferite fără-de-legi, între care se notează și violul asupra mai

Se caută cadavrul fetei

multor fete între cinci și zece ani. Socley e fiul unui apreciat profesor de arheologie din Dijon și a făcut, până la 16 ani, studii strălucite. Prin ce împrejurări nu se știe, Socley a încăput pe mâna unor periculoși bandiți, care l-au adus pe calea cea rea. Fugit de-acasă, Gabriel Socley face câteva tâlhării și falsuri, care îi aduc o condamnare de cinci ani, pe care o ispășește la o închisoare din Bordeaux. Aici, Socley învață adevărata școală a crimei și, la eliberare, dă imediat un atac îndrăzneț împotriva unui magazin de bijuterii. Din nou capătă doi ani de închisoare, pe care îi ispășește la Paris.

In Chaumont e venit de șase luni și nu face nimic. O trândăveală care naște toate instinctele rele... Poliția îl descoperă pe Socley într-o cafenea, frecventată de lumea interlopă. Hainele cenușii și pantofii cu vârful lat, care au lăsat urme pe malurile Suzei, îi aparțin. Arestat și interogată, fostul pușcăriaș neagă cu înversunare. Afirmă că, în timpul răpirii, se afla în cafenea și nici n-a văzut-o vreodată pe mica Nicole.

Din cei aproape 30 de martori care l-au văzut

cercetează tot cursul râului; toate gropile și coclaurile sunt cercetate de urmăritori. Zeci de rabdomanți [persoane care caută lucruri sau persoane dispărute, cu ajutorul unor baghete din lemn – *n. red.*], cu nuiua de alun în mână, caută locul unde ar fi îngropată Nicole. Urmăresc pașii fetei până la râu și mai departe îi pierd urma. [În realitate, implicarea a fost mult mai mare: au sosit în Charmont mai mulți clarvăzători, atât din Franța, cât și din Elveția; unele ziare au oferit recompense pentru orice detaliu cât de cât important. Dar toată această vânzoleală mai mult a încurcat ancheta, decât a ajutat-o – *n. red.*]

Iar bănuitul Socley, care știe că în afacerea aceasta își poate pierde capul, e închis într-o veșnică negație. Misterul rămâne fără dezlegare, spre jalea maiorului Marescot, pe care nimic nu-l poate consola.

(Ilustrațiunea română,
nr. 22, anul VII, 22 mai 1935)

A fost descoperit

O DESCOPERIRE PREA TARDIVĂ?!

La 19 octombrie, șase luni după dispariție, s-a făcut descoperirea cadavrului, ascuns sub câteva pietre în pădurea Labbé. [...] Comisarul de poliție Saudras nu s-a dat niciun moment bătut. Investigațiile l-au condus la un cuplu de fermieri care stătea la liziera pădurii. Într-o dimineață, când fermierul, dl. Montfils, își

lăsa caii să se odihnească puțin, pare să zărească câteva șuvițe de păr blond, scoase la iveală de un câine care amușină. Și-a strigat soția, care, imediat, a încălecat pe șaua bicicletei și a mers să anunțe poliția. Micuța Nicole fusese găsită... [...] Din păcate, cercetările au scos la iveală, de sub câteva pietre, la poalele unui copac uriaș, doar o parte din corpul fetei.

Și cum să fie anunțat comandantul Marescot?! În familia acestuia pierderea a fost enormă: nu a murit numai Nicole, ci și, datorită durerii și disperării, soția, însărcinată, a dat naștere unui făt mort.

(*Police magazine*, vol. 257, 1935)

CE ȘTIM AZI

Procesul a debutat la 30 septembrie 1936, la curtea juridică din localitate. Pentru analize amănunțite ale trupului a fost adus un medic specialist de la Paris. Doar după câteva zile, și audierea a peste 60 de martori, și după o deliberare de doar 20 minute, la 3 octombrie 1936, Gabriel Socley a fost găsit vinovat de crimă și condamnat la moarte. „Refuz să mă supun! Sunteți cu toții o adunătură de mizerabili. Sunt o victimă a societății!” – ar fi strigat la aflarea sentinței.

A beneficiat însă de un recurs în casație. Acesta a infirmat verdictul inițial, la 17 decembrie 1936, anulând

astfel condamnarea, pe motiv că președintele Curții ar fi uitat să răspundă la o întrebare crucială: „A fost luată Nicole Marescot de la domiciliul familiei?!“ – era o mică scăpare a instanței, dar avocatul apărării, Jean Charles Legrand, venit tocmai de la Paris, unde deja își câștigase ceva faimă, a folosit-o din plin.

La 17 februarie 1937, Socley a compărut din nou în fața judecătorului, de astă dată la Dijon, deoarece un proces nu se judecă de două ori în același loc. Dar la Dijon, Socley era o figură foarte cunoscută... Multe dintre fărâdelele le înfăptuise acolo!

Mama lui Nicole a declarat presei că se arăta de-a dreptul scandalizată că ucigașul fetei nu fusese încă executat. Avocatul inculpatului, Legrand, și-a pregătit, de astă dată, mult mai bine clientul, învățându-l să arate o atitudine calmă și să insiste pe faptul că nu avea nicio legătură cu crima. Mai mult, pentru a crea o chiar și infimă îndoială vizavi de vinovăție, a chemat în fața barei un martor mai... aparte, cum o arată realizatorul unui podcast contemporan (Christophe Hondelatte) – o fotografie! O fotografie a unui individ care semăna izbitor cu Socley. Mutarea a reușit să stârnească rumoare.

O nouă arestare în 1960

În ciuda unei pledoarii strălucite, la 20 februarie 1937, tribunalul l-a considerat pe Gabriel Socley vinovat de uciderea Nicolei Marescot. De această dată, a fost nevoie de puțin peste o oră pentru deliberări. Beneficiind de circumstanțe atenuante (cu toate că avea mai multe condamnări anterioare și se descoperise că și înainte de răpirea micuței Marescot ar mai fi abordat alte minore, inclusiv la Chaumont!), a fost condamnat la muncă silnică pe viață... La auzul noii sentințe, Socley a părut șocat: „Vreau să mă achitați! Și vă jur că, într-o zi, o să se și întâmple!“ Din sală, mama își susține fiul, în lacrimi. Dar nimeni nu o ascultă!

Al Doilea Război Mondial a adus schimbări în lumea penitenciarelor. Unii dintre deținuți s-au arătat dornici să ajute, contribuind în acțiuni considerate extrem de periculoase, precum dezamorsarea bombelor neexplodate. Se pare că și Socley ar fi făcut-o. Oricum, în închisoare, a dus o existență solitară, mulți dintre deținuți evitându-l: era nu numai un ucigaș și un violator de minori, ci și un bărbat extrem de violent.

În 1952 a obținut o comutare de pedeapsă,

aceasta reducându-i-se la 30 de ani de detenție. A și fost transferat într-o altă închisoare. Ani la rând a tot înaintat cereri de eliberare condiționată (1956, 1957 și 1959), dar ele au fost refuzate, pe motiv că inculpatul nu a dat dovadă că ar fi putut să se reintegreze într-o societate normală.

Însă cererea din iunie 1960 a primit aviz favorabil...

După 25 de ani, Socley reușea să iasă din închisoare. Era 26 iunie 1960. De abia ieșit în libertate, abordează o fetiță și o înghesuie într-un loc pustiu. Aceasta reușește însă să se elibereze... Nimeni nu l-a recunoscut. Chipul îi apăruse în toate ziarele Franței, dar trecuseră ani de atunci și Socley îmbătrânise. Urmează alte încercări de răpire. Aceeași metodă, aceleași ținte nevinovate. Până la urmă, actele ajung la urechile poliției. Gabriel Socley este din nou arestat, la 4 august 1960, găsit când încerca să se adăpostească la un fost coleg de celulă.

La trei săptămâni de la retrimiteră în închisoare, i-a expediat procurorului o scrisoare, în care a încercat să-și explice actele, dând vina pe o înclinație vicioasă a caracterului său, dar și pe... mamă! „Mama a fost singura femeie matură din anturajul meu când eram adolescent. Nu am fost lăsat să socializez cu ele. De aceea am căutat afecțiunea micuțelor, căci de femei mi-era teamă. Nu le cunoșteam.“ „Când am ieșit din închisoare, mi-era atât de dor de afecțiune, căci am fost nevoit să o caut...“ Cu toate că nu a mărturisit uciderea micuței Nicole, a oferit probe indubitabile pentru mai multe agresiuni sexuale, mult mai îndepărtate în timp.

Doar după câteva luni de detenție, la 1 februarie 1961, o comisie medicală l-a declarat iresponsabil juridic și a decis să fie internat într-un spital psihiatric. Nici acolo însă nu a reușit să se integreze. Ani la rând a tot încercat să evadeze și a și reușit într-o zi (27 martie 1971), utilizând una dintre cele mai simple metode: a plasat un manechin din cârpe în pat și a fugit pe o fereastră!

S-a reîntors la Dijon, unde trăia sora, și a încercat să se facă nevăzut. Însă devenise din nou un personaj faimos! Cineva i-a recunoscut chipul din presă și a avertizat poliția. A fost reținut și condus la spital. Acolo s-a și stins din viață, la 29 iunie 1981, negând până în ultima zi din viață crima din Chaumont. ■

FRUSTRĂRILE LUI HONORÉ DE BALZAC

FLORENTINA DOLGHIN

Când spunem Honoré de Balzac, spunem Comedia umană, adică vreo 90 de volume, în care aproximativ 3.000 de personaje, unele cu nume, altele fără, creează un tablou de moravuri mustind de viață autentică, descrisă la cald,

a societății franceze din prima jumătate a veacului XIX. Este societatea contemporană autorului (a trăit doar 51 de ani, între 1799 și 1850), studiată lacom, cu un acut simț de observație – în care au cântărit greu și frustrările personale –, zugrăvită cu indiscutabil talent românesc.

Gravură de epocă reprezentându-l pe prozator și personajele „Comediei umane”

Așadar Honoré de Balzac poate fi privit și el ca un personaj, între cele 3.000. Pentru că a aparținut acelei lumi. Și s-a lăsat cunoscut prin bogata corespondență rămasă. Și-a adăugat la nume particula nobiliară *de* la vârsta de 30 de ani, pretinzând a descinde din cavalerii de Balzac d'Entraigues, când, de fapt, provenea din familia de țărani Balssa, din Languedoc, bunicul lui moștenind o biată sfoară de pământ. Clanul Balssa a străbătut însă cu îndemânare tulburea cotitură a Revoluției franceze, tatăl scriitorului, spiritor aventurier („Sunt frumos ca

un zeu și puternic ca un leu”, zicea adesea), îmbogățindu-se în timpul lui Napoleon, când a intrat funcționar în administrația locală.

Casa din Villeparisis unde a locuit familia lui Honoré

LIMBUTUL CARE DERANJEAZĂ

Honoré se naște într-o familie în care mama, Laure Sallambier, fermecătoarea fiică de nici 20 de ani a unor burghezi parizieni, a fost căsătorită de părinți cu acest Bernard-François de 53 de ani, convins că va atinge 100. Laure este o ființă austeră, rece, ușor depresivă, mai ales după ce și-a pierdut primul născut, la numai 33 de zile. Soțul, ajuns ajutor de primar, se simte plămădit dintr-un aluat strașnic, amestec de sănătate, curaj și răbdare.

*Bernard-François,
tatăl scriitorului,
un personaj vivace,...*

Al doilea copil al cuplului, Honoré, este încredințat unei doici, soția unui jandarm, pentru primii trei ani de viață, ceea ce viitorul scriitor nu va ierta niciodată: „Ce cusur fizic sau moral mă făcea să merit răceala mamei?” Privirea ei severă îl va însoți pretutindeni. Și la colegiul din Vendôme, cu disciplina lui aproape monahală, unde este înscris intern în 1807, la vârsta de opt ani, și unde notele proaste îl fac să fie tratat de părinți ca un ratat în devenire, neglijat de ei când venea în vacanțe: „Mama nu știa ce înseamnă mângâierile, sărutările, plăcerea simplă de a trăi și de a gospodări pentru ceilalți un cămin fericit.”

În sfârșit, la 14 ani, băiatul acesta tăcut, dolofan, cu frunte înaltă, ochi câprui, sclipitori și blânzi, vizitat de mamă de doar două ori în șase ani, se întoarce acasă, unde se bucură de tandra prietenie a Laurei, sora lui mai mică cu un an. Ea va fi prima lui biografă, pentru că toată familia Balzac „are cerneala în sânge”, cum spune Honoré. Și mai are o însușire comună: aceea de a-și face iluzii, hrana esențială

a unui creator de ficțiune ca Balzac.

Honoré are o ambiție nemăsurată. Crede în inteligența lui. „Voi fi celebru”, spune colegilor, care râd de el, dar el nu se supără. Își vede de lecturi. Devorează cărțile de toate felurile: istorie, filosofie, fizică etc. La următorul colegiu, din Tours, unde intră extern în iulie 1814, băiatul se simte la fel de exclus din anturaj. Sau se extrage personal din el. „Balzac sărăntocul”, îl strigă un camarad. Și nu pentru că era sărac, ci pentru că meschina lui mamă, care îl pisălogea că e un leneș, deși în felul ei îl iubea, nu-i aduce bunătăți, așa cum făceau alte mame, iar el trebuie să mănânce pâine goală. Umilit, își jură că într-o bună zi o să-i „lase cu gura căscată” pe colegi prin gloria lui.

În sfârșit, în noiembrie 1816, când familia locuiește deja la Paris, în cartierul Marais, se înscrie la cursurile de Drept, unde trei ani mai târziu își ia bacalaureatul în Drept, ia lecții particulare de științe, urmează cursurile de la Sorbona și de

la Collège de France. Nu mai este puștiul tăcut de altădată, vorbește mult, își uluiește familia cu discursurile lui, încât Doamna Mamă, care nu trăiește decât pentru „părerea lumii”, bombăne contrariată: „Honoré, cu siguranță că nici tu nu înțelegi ce spui!” De altfel în biroul de avocați unde lucrează și unde își „pescuiește” și studiază atent personajele viitoarelor romane de moravuri, pentru a le azvârlă în creuzetul *Comediei umane*, limbărița lui deranjează. „Domnul Balzac e rugat să nu vină azi, deoarece avem mult de lucru”, primește într-o zi un bilețel de la un secretar.

CEALALTĂ LAURE...

Când bătrânul Balzac iese la pensie, la 73 de ani deja, dar plesnind de sănătate, familia se mută la Villeparisis, un sat din vecinătatea Parisului, pe drumul spre Metz. Honoré rămâne cu chirie la marginea Parisului, într-o mansardă de casă veche, la etajul cinci: „o cușcă demnă de închisorile de plumb din

*...Honoré de Balzac în 1842
și biroul său modest de lucru,
unde petrecea
între 14 și 16 ore zilnic*

Doamna Laure de Berny,
prima iubire,
cu 22 de ani mai mare decât el

Veneția“, unde moare de foame, îi scrie confidentei sale, surioara Laure. Numai vreme de doi ani, timp lăsat la dispoziție de familie tânărului să se pună pe picioarele lui. De fapt, să-și afirme talentul literar, pentru că și-a anunțat părinții: nu va profesa ca jurist, ci va scrie. Va fi dramaturg, va fi prozator, va fi poet.

Dar răzbește greu. Meseria de scriitor se dovedește dificilă. El are nevoie de bani și nu-i are. Scrie mult, trimite texte la reviste, cu numele său sau cu pseudonime, își face socoteli ciudate, înmulțește versurile cu suma pe care ar trebui să o primească pe ele.

În relația cu sexul opus guralivul Honoré rămâne un timid, un neputincios, cu un acut simț al ridicolului, pentru că nu crede deloc în fizicul lui și în capacitatea de a flirta cu o femeie și a o cuceri. Este un grăsan, cu o înălțime de cinci picioare și două degete (aproximativ 1,67 m), picioare scurte și dantură proastă, neatent la accesoriile vestimentației galante a vremii. Fuge din fața femeilor fru-

moase, repede, înapoi la masa de scris; are mereu nostalgia călimării.

La Villeparisis, unde se va muta curând fiul risipitor, au două case, una dintre ele lângă familia Balzac, soții de Berny, cu șapte copii. Menajul scârțâie. Gabriel de Berny, posomorât și ursuz, are 50 de ani și o sănătate subredă. Soția, Laure de Berny, e plină de viață. Născută la Versailles în 1777, deci cu 22 de ani mai mare decât Honoré, a avut ca naș pe Ludovic XVI și ca nașă pe regină. Honoré merge adesea la ei în vizită, pentru a da lecții copiilor. Doamna, încă atrăgătoare la cei 45 de ani, deja bunică, glumește cu tânărul, își bate joc de purtările lui de adolescent stângaci, de lăudăroșeniile lui, dar simultan îi observă inteligența, sensibilitatea, harul de povestitor. Honoré, fără să-și dea seama, se îndrăgostește de această femeie. Pe care o simte nefericită. „Într-adevăr, dacă visez măreție și glorie, e pentru a alcătui din ele o scară cu ajutorul căreia să pot ajunge la dumneavoastră – îi scrie el în martie 1822 –, iar dacă încep un lucru important, o fac în numele dumneavoastră. Fără s-o știți, sunteți pentru mine o adevărată protectoare.“

La început Laure de Berny râde de efuziunile lui, îi amintește că are o droaie de copii, că la 45 de ani ai ei ar putea să-i fie mamă (într-adevăr, mama lui are 44), ceea ce mai mult îl atârță pe tânărul îndrăgostit. „Cei 45 de ani ai dumneavoastră nu există pentru mine sau, dacă îi zăresc o clipă, îi consider ca o dovadă de intensitate a pasiunii mele... Eu sunt unicul judecător al frumuseții dumneavoastră.“

... O SUPLINEȘTE PE DOAMNA MAMĂ

Pentru Honoré Laure de Berny este femeia perfectă: blândă, înțelegătoare, maternă. Ea încarnează tot ce nu a putut fi niciodată mama lui. „Doamna de Berny a fost pentru mine un Dumnezeu. A fost o mamă, o prietenă, o familie, un prieten, un sfat; l-a creat pe scriitor; l-a consolată pe tânărul bărbat; a plâns ca o soră; a râs; a venit zilnic, ca un somn binefăcător, să aline durerile.“ Laure (tot Laure, ca și mama, ca și sora!) continuă să-i dea sfaturi mulți ani la rând, să îl ajute financiar, să îi citească toate manuscrisele și să îi scrie pe margine: „Asta nu“ sau „Slab“ sau „Frază de refăcut“, ceea ce nicio altă femeie din viața lui nu a făcut. „La 40 de ani o femeie face totul pentru tine, la 20 de ani – nimic“, avea să scrie romancierul.

Relațiile lor intime au durat mai bine de zece ani, între 1822 și 1833. Ea îl încurajează să facă literatură, îi formează gustul, îl ajută să treacă peste eșecuri, pentru că tânărul încearcă fel și fel de activități spre a-și câștiga existența: redactează literatură alimentară, se asociază cu un librar parizian într-un mare proiect, de editare a operelor complete ale lui La Fontaine și Molière, deschide un atelier de imprimărie în Marais, dar datoriile cresc, pentru că Honoré de Balzac nu se pricepe deloc la afaceri. Iar când, hăituit de creditori, de portărei, amenințat cu închisoarea pentru datornici, face totuși rost de bani, nici prin gând nu-i trece să-și plătească datoriile, pentru că orice ban dat creditorilor era furat desfătătorilor. Așa gândește. Mai bine

Cealaltă Laure, văduva Junot, pe care de asemenea a iubit-o, dar la foc mai stins

își cumpără un nou baston cu măciulia încrustată cu peruzele, de 600 de franci, sau unul din corn de rinocer, își comandă 35 de perechi de mănuși galbene, o pereche din piele de ren, cumpără haine, pantofi, tapete. Frustrările îndelungate zămislesc excesele. În plus, acceptă drept plată cărți.

Dacă la începutul acestei legături doamna de Berny se comportă matern și ironic, după patru ani este mai îndrăgostită decât oricând. „Reprezinți pentru mine mai mult decât pentru pasăre aerul, pentru pește apa, pentru pământ soarele, pentru suflet natura“, îi scrie ea prada pasiunii (André Maurois, *Prometeu sau viața lui Balzac*). În 1825 cei doi se văd aproape zilnic. Adulterul nu-i preocupă. Deși lumea vorbește, Laura și Honoré rămân prieteni și se ajută până la moartea ei, în 1836. Corespondează intens, iar ea este prototipul eroinei din romanul *Crinul din vale* (1835), povestea unei iubiri imposibile, între mezinul unei familii aristocratice, Felix de Vandenesse, și doamna de Mortsauf, soție virtuoasă și mamă, deși, acolo, după cum remarcă autorul,

„chipul doamnei de Mortsauf nu este decât o imagine palidă a celor mai neînsemnate virtuți ale acestei femei“.

NU VREA DECÂT SĂ SCRIE

La Versailles, unde se află în vizită la sora lui, Laure, căsătorită cu un inginer ce construiește canale, Honoré cunoaște o femeie „frumoasă ca un înger“, văduva generalului Junot, duce d'Abrantès. Laure, tot Laure și ea, îi măgulește vanitatea. Este o ducesă, „care l-a văzut pe Napoleon“, ceea ce îl copleșește. Dar ea îi apreciază farmecul, îi propune să fie prieteni și cam atât. Ceea ce îl jignește. Este dezamăgit. O acuză că „îngăduie în sine ei forței să înăbușe sensibilitatea“.

Prietenia din august 1825 în septembrie devine dragoste. Așa își croiește Honoré drum în regatul femeilor, în căutarea femeii visurilor sale. Cu gândul și la *Dilecta*, porecla latină a multiubitei Laure de Berny. Ultima Laure are și ea veleități

Celebrul fotograf Nadar așa l-a surprins la 1850 pe scriitor

literare. Se poate spune chiar că se folosește de Honoré. Îl introduce în marile saloane literare ale vremii, dar el îi scrie texte, pe care le semnează ea și le publică. Fără nicio îndoială, Balzac nu a iubit-o niciodată pe a doua Laure ca pe prima.

Scrie frenetic în timpul acesta (*Fiziologia căsătoriei, Gobseck, Eugénie Grandet, Moș Goriot, Fata bătrână, Iluzii pierdute, César Birotteau* etc.), bea 50 de cafele pe zi, ceașcă după ceașcă, care îi dau energie, este un ocnaș al penci și hârtiei, predă tipografiilor roman după roman, unul la 20 de zile, doarme șase ore, între orele 6 seara și 12 noaptea, apoi lucrează până dimineața, la lumina lumânării, între 14 și 16 ore zilnic. „Să crez, mereu să crez. Dumnezeu n-a creat decât vreme de șase zile.“

Primele licăriri ale gloriei apar însă, după *Fiziologia căsătoriei*, din decembrie 1829. Autorul dovedea acolo o surprinzătoare cunoaștere a femeilor. Cât privește fericirea deplină în dragoste, ea nu rămâne pentru el decât o speranță și un vis. Este citit peste granițele Franței, primește scrisori admirative din multe colțuri ale lumii, mai ales de la femei, care se regăsesc în eroinele lui, și, încet-încet, se impune pe piața cărții. Cititoarele își smulg din mâini cărțile acestui „tânăr celibatar“, cum menționează pe un volum, care nu știe decât să trudească la masa de scris. Franța trece prin revoluția din iulie 1830; când colegi de-ai lui gonesc după slujbe (Dumas bibliotecar, Stendhal consul la Trieste), el nu se arată deloc interesat de birocrație, ci doar de pasiunea lui, literatura.

CONTESA INFIRMIERĂ

În martie 1832 primește o scrisoare de departe, semnată „Străina“. Este o poloneză, bogată proprietară de pământuri în Ucraina, la Wierszchownia, fascinată de lumea feminină a romanelor sale. Balzac se îndrăgostește de această femeie dintru începutul corespondenței lor, devenită fluviu în următorii 15 ani. O corespondență intimă, clandestină, paralelă cu una „oficială“, pentru că Ewelina Hanska este măritată, cu un conte, ea însăși fiind născută contesa Rzewuska. Contele Wenceslas Hanski, cam bolnăvicios, posedă 22.000 de hectare, mii de șerbi, dar are și 22 de ani mai mult decât Eva. Au avut cinci copii împreună, dar numai unul mai trăiește, o fată, Anna, pe care Eva o adoră. Mama citește multă literatură, Lamartine, Hugo, Chateaubriand, George Sand, nu-i scapă nimeni dintre prozatorii europeni valoroși. Așa îl descoperă pe Balzac, un scriitor cu șase ani mai mare decât ea.

Honoré și Eva se vor vedea de mai multe ori în secret în Elveția, la Neuchâtel și Geneva, în 1833, apoi la Paris, la Stuttgart, la Torino, uneori ea fiind însoțită de soț („blestemat soț care nu ne-a slăbit o clipă vreme de cinci zile. Circula între fusta soției sale și haina mea“), la Frankfurt, în fine, la Petersburg și la moșia ei, de lângă Berdicev, unde rămâne ca oaspete de vază trei luni, lucrând tot ca un ocnaș și acolo. Honoré își amănetază argintăria ca să poată acoperi costul uneia dintre călătorii. Ewelina are forme impunătoare și voluptuoase, fruntea bombată,

*Ewelina Hanska,
femeia cu care a izbutit,
spre fericirea lui,
să se căsătorească
(cu numai cinci
luni înainte să moară)*

gura senzuală, o expresie trufașă și lascivă, ceea ce îl fac să o divinizeze. Mai ales că dintotdeauna el a visat la o amantă de neam și chiar îi place să semneze epistolele către ea „devotatul tău mujic“. Contele, și el în admirația scriitorului, îl adoptă de-a binelea. Vor schimba cadouri, dulceață de gutui din Orléans, călimară de malachit etc.

Mai târziu, când sunt departe unul de celălalt, Ewelina află din ziare sau de la polonezii din Paris despre escapadele amoroase, „cochetăriile“, le spune ea, lui Honoré, devenit un nume al literaturii franceze. Este geloasă, clocotește de reproșuri, pune la îndoială exaltatele lui declarații de dragoste. Anii trec și în 1841 contele Hanski moare. Honoré de Balzac poate spera, în sfârșit, la mâna iubitei lui. Scriitorul și-o dorește cu ardoare de soție. Sunt amândoi în jurul a 40 de ani. Deja la 26 iunie 1836, pe când se plimba într-un parc, el s-a prăbușit la rădăcina unui copac. Este primul atac de apoplexie, fără urme a doua zi. Doar

niște vâjâituri în urechi.

Ewelina, o femeie bogată, nobilă, de o bunătate îngerească, șovăie, mai ales că în familia ei există voci ostile amantului francez. E speriată și de permanentele lui datorii. Îi scrie mereu să isprăvească să cumpeze nechibzuit. La sfârșitul anului 1848 scriitorul pleacă din nou la moșia ei, pentru o oază de tihnă. La Paris e anul revoluționar 1848. Rămâne acolo un timp și face eforturi să o convingă să-i devină soție pe cea ce nu prea vrea să se lase prinsă într-un nod conjugal.

Se vor căsători totuși, la 14 martie 1850, la biserica parohială Sfânta Varvara din Berdicev. Un soț cardiac, care nu se mai poate nici pieptăna, și o soție cu artrită. „Această căsătorie este, socotesc, recompensa pe care mi-o rezervă Dumnezeu pentru adversitățile, anii de muncă, dificultățile întâmpinate și biruite. N-am avut nici tinerețe fericită, nici primăvară împodobită cu flori; voi avea cea mai strălucitoare vară, cea mai blândă dintre toate toamnele.“ În mai sosesc bolnavi și obosiți la Paris, el abia mai trăgându-și sufletul, sufocându-se mereu, istovit de călătorie, ea o femeie încă frumoasă.

Eva va fi o infirmieră fidelă și viguroasă a unui bărbat fericit, căruia nu-i mai rămâne decât să moară. Pentru că „nu mai sunt în stare să citesc, nici să scriu“, mângălește el pe o scrisoare dictată. Se va prăpădi în noaptea de 18 august același an, 1850. Doamna Honoré de Balzac nu se va mai întoarce în patria ei, va plăti datoriile ilustrului soț și va muri la Paris, în aprilie 1882, după câteva legături de frumoasă văduvă curată. ■

CHARLIE CHAPLIN

OPT IPOSTAZE

DORINA MIHALCEA

4 martie 1975: ceremonie importantă la Palatul Buckingham – regina Elisabeta a II-a urma să recompenseze, în numele poporului britanic, contribuția decisivă a unora dintre cele mai importante personalități ale momentului. Militari de carieră, profesori universitari, medici, oameni de știință, diplomați, sportivi, arheologi, finanțiști – o lume extrem de pestriță... Printre ei, un bătrânel cu o față rotofeie, în scaun cu rotile, însoțit de o doamnă cu o alură elegantă și doi adolescenți. Când le-a fost anunțată sosirea, coloana sonoră a producției *Limelight* – ultimul film american marca Charlie Chaplin (1952) – s-a făcut auzită. Bătrânelul era simbolul filmului mut, actorul, regizorul și compozitorul care le fusese încă din tinerețe idol multora dintre cei prezenți.

Ceremonia de înnobilitare reprezenta, chiar dacă destul de tardiv, recunoașterea unei cariere impresionante. La ieșire, în fața presei, Chaplin a vorbit despre întâlnirea sa cu regina: „Am rămas înmărmurit: regina mi-a mulțumit pentru filmele mele, mărturisindu-mi că ele au ajutat-o mult, cu ani în urmă!”

Doi ani mai târziu avea să se stingă din viață...

O viață care a fost pe măsura geniului, care l-a purtat de la agonie la extaz, de la sărăcie lucie și anonim, la lux și recunoaștere internațională, dar și de la cea mai lungă ovație a unei audiențe prezente la o gală de decernare a premiilor Oscar (10 aprilie 1972), la acuzații de simpatii comuniste și conduită sexuală scandalosă.

1. O copilărie de cerșetor

Născut la 16 aprilie 1889, într-un cartier sărăcăcios al Londrei (nu există date oficiale înre-

gistrate despre locul exact, biografii folosesc doar declarațiile actorului), al doilea fiu al lui Hannah Hill Chaplin și Charles Chaplin Sr., Charles Spencer, a avut, în primii săi ani, o viață plină de tristețe și greutate, „cea mai dramatică poveste spusă vreodată despre transformarea eroului zdrențăros într-unul plin de faimă și avere” – după cum a conchis biograful autorizat David Robinson.

Părinții, un cuplu de visători, care credeau că pot face carieră în *music-hall*, nu s-au preocupat

și să asigure familiei traiul de zi cu zi. Tatăl, fiu de măcelar, își imagina că vocea baritoneală i-ar putea aduce succes. Într-o zi, când fiul cel mic abia împlinise doi ani, a dispărut de acasă.

Rămasă cu doi băieți de crescut și, din nou, însărcinată, Hannah aproape că a clacat, mai întâi fizic, apoi și mental. Descoperind că mama nu-și putea întreține odraslele, autoritățile locale l-au trimis pe copilul Charles de două ori la un azil de asistență socială: în 1896, respectiv, 1898: „au fost

Filmul de debut „Making a Living”
(Câștigându-și existența), 1914

zile în care nu credeam să mai fie vreo speranță de mai bine”, își amintea Chaplin.

În septembrie 1898, Hannah a fost internată după o cădere mentală psihotică, pe un fond de malnutriție și o infecție puternică cu sifilis. Cei doi băieți, Sydney și Charles, au fost trimiși să trăiască împreună cu tatăl (părinții nu au divorțat oficial niciodată). Alcoolic, violent și neobișnuit să își întrețină copiii, Charles Sr. a fost reclamat de vecini pentru rele tratamente aplicate minorilor. Cum mama părea să își revină cât de cât, a fost trimisă acasă, iar familia s-a reunit. Dar n-au urmat deloc vremuri mai bune: maladia a recidivat. Pentru câteva săptămâni, până când fratele mai mare, care se înrolase în armată, la marină, a revenit, Charlie a trăit mai mult pe străzi, cerșind pentru a trăi de la o zi la alta.

Conștient că familia nu îl poate ajuta, la 15 ani a luat viața în piept și și-a încercat și el norocul ca... actor.

2. Aproape analfabet în copilărie, pasionat de cărți – la maturitate

Produs tipic al sărăciei din Londra de sfârșit de eră victoriană, Charlie Chaplin a fost

practic un copil analfabet, lipsurile materiale, instabilitatea familială l-au făcut să nu urmeze prea multe ore de școală. A evoluat însă spectaculos, transformându-se, cu voință de fier și multă muncă, într-una dintre cele mai educate persoane ale vremii.

„Charlie Chaplin n-a făcut studii. Posedă însă o bibliotecă de 3.000 de volume. Și le citește! Le citește pe toate, având o deosebită preferință pentru biografii. Îl interesează mult lectura Bibliei, cu toate că nu crede în nicio religie” (articol semnat de Ion Golea, în *Realitatea ilustrată*, nr. 198, 13 noiembrie 1930).

„Studiez stilul, sunt fascinat de nuanțele construcției unei fraze, unei povești, de cuvintele folosite de autor. Atât de mult le studiez, încât am ajuns să nu mă mai bucur efectiv de o carte, deoarece o disec, o analizez în profunzime, pe măsură ce o parcurg”, mărturisea la maturitate.

Dar a fost și pasionat de scris: și-a redactat povestea vieții, dar și impresiile dintr-o călătorie în Europa. Scria uneori de mână, după cum își amintesc cei pe care i-a avut aproape, dar cel mai des dicta unei dactilografe. Era fascinat de cum apar cuvintele pe hârtie, înșirându-se și dând astfel sens unei istorisiri.

Nu a fost atras însă niciodată de scrisori, împărtășirea în scris a impresiilor cu apropiații o considera o pierdere de vreme. Dacă era nevoit să o facă însă, recurgea la mesaje scurte, concise – foarte diferite de frazele atent prelucrate ce îi defineau stilul de scriitor. Se pare că i se

trăgea de la miile de misive pe care ajunsese să le primească la apogeul carierei de la admiratorii din întreaga lume.

Pentru a nu-și pierde ideile ivite în miez de noapte, apropiații povesteau că utiliza un dictafon, aflat lângă pat, pe care-l pornea de fiecare dată când apărea inspirația. Dimineața, secretarii personali aveau datoria de a le așterne pe hârtie și a le arhiva. Însă de foarte puține ori ele mai și ajungeau să fie analizate din nou de Chaplin.

3. Pasionat de sport, atât de mișcare, efort fizic, dar și de competiția propriu-zisă

Spirit solitar, erau cunoscute în epocă desele sale retrageri din lumea mondenă, din lumina reflectoarelor. Dispărea uneori de la evenimente, chiar și de la unele organizate de el însuși. Dar rămânea mereu pasionat de mișcare. În principal de mersul pe jos, de lungi și singuratiche plimbări. Nu de puține ori însă acestea se terminau brusc. „Uneori – se plângea într-un interviu unui reporter, trimis special al publicației *Realitatea ilustrată*,

În „Piciul”

Sport: Tennis in Nice, 1931

Își găsea rar un partener de joc

Egon M. Salzer, în primăvara anului 1931 – plimbările mele inofensive se transformă în pericol de moarte, căci, în clipa în care sunt recunoscut, imediat sunt înconjurat de sute de admiratori, care vânează pălăria, o buclă din haină, o așchie din baston sau altele de felul acesta“.

Unul dintre sporturile preferate era tenisul, la care se pare că excela, ajungând, datorită perseverenței, să-și epuizeze fizic aproape orice adversar. Așa că găsea rar un partener; ajungea să joace deseori singur, la perete, „automat“ – își amintea

*Cu cele patru soții:
Mildred Harris, ...*

apropiații, neavând nicio reacție, deconectat total de la realitate.

Înotul reprezenta un alt gen de evadare din cotidian și de consum fizic intens. Oriunde mergea, se interesa dacă erau condiții propice și avea mereu la îndemână un costum de baie. Proaspăt ajuns într-o călătorie de recreere pe Coasta de Azur, în 1931, alături de o nouă cucerire feminină, frumoasa dansatoare brunetă May Reeves, fotografii l-au și surprins pregătit să înoate...

Dar și sporturile de iarnă îl atrăgeau. Sydney povestește într-o scrisoare (9 martie 1932), cum și-a întâlnit fratele la St. Moritz, care „arăta foarte bine și era foarte încântat de ski. Cu toate că era prima sa iarnă când l-a practicat, toată lumea îl lauda pentru abilitățile dovedite pe zăpadă“.

Mulți își amintesc și de cât de bun era ca boxer, dar și un abil comentator sportiv; prietenii mărturiseau, uimiți, cum, chiar înainte de terminarea unei prime reprize, reușea să identifice câștigătorul final.

Sloganul său – „Cei șase medici perfecți din întreaga lume: Soare; Odihnă; Exercițiu fizic; Dietă; Respect de sine; Prietenii“ – se pare că ar fi fost unul câștigător, dacă ne gândim că a ajuns să trăiască aproape nouă decenii! Însă, toată viața a fost extrem de gri-juliu să nu se îmbolnăvească, la cel mai mic semn de amenințare, îi chema pe cei mai buni

medici să îl diagnosticheze.

Dar și obsesia pentru curățenie și aer proaspăt. Cei șase servitori pe care îi avea aproape tot timpul alături își amintea că Chaplin făcea de patru ori pe zi baie și lăsa mai tot timpul ferestrele deschise în camerele unde își petrecea mare parte a timpului.

4. Primele lecții de vioară, violoncel și dans – la nouă ani

Încă din primii ani de viață, Chaplin a făcut cunoștință cu muzica și a îndrăgit-o. Făcând parte dintr-o familie de actori de vodevil, era obișnuit să petreacă mult timp alături de mamă în spatele scenelor unde aceasta cânta sau dansa. La nouă ani, îl găsim într-o trupă de mici dansatori cu saboți, *The Eight Lancashire Lads* (Cei opt băieți din Lancashire), luând lecții și pentru a interpreta la diverse instrumente, precum vioara și violoncelul. Dar nu a știut niciodată să citească o partitură, cânta după ureche. Când a început să și compună, pentru a-și transmite liniile melodice muzicienilor cu care colabora, le fredona și le cânta propriu-zis.

Atât de mult își îndrăgea instrumentele, că încerca mereu să le aibă alături. După cum și-a adus aminte Stan Laurel

... Lita Grey, ...

despre un turneu împreună din 1912, într-un interviu: „Își lua și vioara, de fiecare dată când putea. Exersa la ea ore întregi. Și-a cumpărat, la un moment dat, și un violoncel și a încercat să îl care peste tot. Când cânta, obișnuia să se și îmbrace, cum spunea el, ca un muzician: purta o haină de casă lungă, cu manșete și guler de catifea verde și pălărie, lăsându-și chiar și părul să crească la spate.” Conform însemnărilor biografiilor, nu erau singurele instrumente la care cânta: ci și la saxofon, chitară sau chiar ukulele.

De-a lungul vieții, s-a înconjurat și de prieteni din lumea muzicii. Nume mari, precum compozitorii/pianiștii Serghei Rahmaninov, Vladimir Horowitz, Igor Stravinsky, Clara Haskil, Arnold Schönberg, Arthur Rubinstein, Rudolf Serkin sau violonistul Isaac Stern.

5. Divele tinere – o altă mare pasiune,...

Viața amoroasă a actorului care a făcut o lume întreagă să rădă cu lacrimi a reprezentat unul dintre cele mai dezbătute subiecte în presa vremii. Atras de divele marelui ecran, în special de tinere, își schimba partenerii foarte des, uneori afișându-se cu două legături în

... Paulette Godard...

În „Dictatorul”

aceeași perioadă sau la scurtă vreme de la ruperea unei relații.

Într-un interviu acordat în 1926 revistei *Vanity Fair*, întrebat cum ar descrie femeia perfectă, Chaplin a dat un răspuns care vorbește de la sine despre o relație amoroasă în viziunea sa. „Nu am fost niciodată îndrăgostit de vreo femeie, dar ele sunt cele care se amorează complet de mine!”

Prietenii își amintesc că Chaplin era convins că poate să fie un bun „arbitru/judecător” în... materie. Credea că le poate analiza caracterul pornind doar de la forma gurii, a urechilor, nărilor sau a altor caracteristici faciale. Și, după această metodă, încerca să le critice pe toate consoartele sau iubitele apropiate.

Dar, dacă nu știm cât de mult s-ar fi înșelat cu acestea, în ceea ce privește propriile experiențe cu fiii-tele Evei, se pare că nu a reușit prea bine.

Pe cât de mult era pasionat de un chip frumos, de un trup perfect sau de un surâs, tot atât de mult

... și Oona O'Neill

se temea să se încredă în femei. Extrem de gelos, de posesiv, o simplă ocheadă din partea unui apropiat sau chiar a unui necunoscut putea să îi stârnească crize deseori violente, care se soldau și cu sechestrarea, pe scurt timp, a partenerii.

A fost căsătorit de patru ori: cu actrițele Mildred Harris (1918); Lita Grey (1924); Paulette Godard (1936) și Oona O'Neill (1943), dar a lăsat un șir aproape nesfârșit de inimi frânte în urmă.

6. ... dar și o mare problemă!

Cum mare parte dintre tinerii de care se îndrăgostea abia trecuseră de 16 – 17 ani, au existat voci în epocă care l-au criticat, considerând că promova un comportament complet imoral. Mai mult, după cum a descoperit istoricul de film F.X. Feenay, în 1945, senatorul american William Langer (1886 – 1959), specialist în Drept, a prezentat Proiectul de lege S. 536, prin care îi cerea procurorului general să investigheze și să stabilească dacă „ciudatul” Chaplin ar trebui deportat de pe pământ american pentru vina de a fi încălcat legea, pentru viol sau desfrânare cu minore de 16 și 17 ani.

Într-o recentă lucrare

Primit de regina Elisabeta a II-a, în 1952

biografică, *Charlie Chaplin vs America: When Art, Sex, and Politics Collided* (2023, Charlie Chaplin versus America: Când se ciocnesc arta, sexul și politica), americanul Scott Eyman a oferit o nouă perspectivă: „Primele sale soții aveau ambele sub vârsta de 18 ani, care era cea a consimțământului în California, la acea vreme. Ultima soție, Oona, avea 18 ani, când s-au căsătorit... Tonul general stabilit de presă a fost că Chaplin era un degenerat... Dar nu a fost luat în calcul ceva care era în afara controlului efectiv al actorului: aspectul fizic. A început să încărunească încă de pe la 30 de ani, iar până la 50 avea părul ca neaua, așa că părea mult mai în vârstă decât consoartele, diferențele din fotografiile vremii fiind extreme.” „Deși se arăta interesat într-o oarecare măsură de fetele tinere, existau și o mulțime de alte relații cu femei mai mature, dar despre care nu s-a vorbit atât de mult.”

Mare parte a acestor acuzații din epocă s-au datorat declarațiilor celei

de-a doua soții, Lita Grey, din timpul divorțului, exploziv de-a dreptul. În 2015, în seiful unei bănci din America au fost descoperite dosarele procesului, ce conțineau detalii incriminatorii pentru actor. Conform plângerii Litei, Chaplin a fost acuzat că a profitat sexual de „virtuoasa și lipsita de experiență” pe când avea doar 16 ani, promițându-i căsătoria. În noaptea nunții, Charlie i-ar fi mărturisit unui apropiat: „Mai bine să mă căsătoresc, decât să ajung la închisoare!” Iar tinerei soții i-ar fi replicat, brutal: „Mariajul ăsta nu va dura. Te voi face atât de nefericită, încât vei dori s-o termini repede cu mine...” Nu de puține ori ar fi calificat-o „vânătoare de averi”, urmând să îi pună capăt carierei și să-l ruineze. Într-un final, divorțul s-a pronunțat în 1927 și l-a costat pe Chaplin destul: aproximativ 950.000 dolari – 650.000 despăgubire directă către Lita, câte 100.000 pentru fiecare dintre copii, puși într-un fond bancar, și restul cheltuieli de judecată. Cea mai ridicată sumă din istoria proceselor de divorț de până atunci.

7. În vizorul FBI-ului

În afară de problemele din viața personală, modul extrem de direct prin care își afirma con-

vingerile politice, cu predilecție prin producțiile cinematografice, l-a transformat într-o țintă a Guvernului S.U.A., menționându-l același Eyman. Numai unul dintre dosarele întocmite de FBI conținea aproape 2.000 de pagini. A fost condamnat pentru presupusele sale legături comuniste (cu toate că nu s-a descoperit că ar fi făcut parte din partid direct) și a fost și investigat de CIA, de Serviciul de Imigrare și Naturalizare sau de Comitetul pentru activități anti americane.

Din păcate, puțini au fost cei care s-au ridicat în apărarea actorului. Astfel că, atunci când a plecat în Marea Britanie, în 1952, procurorul general l-a anunțat că nu mai poate reveni, cel puțin până nu își va dovedi „moralitatea”. Ultimele două decenii și le-a petrecut în Elveția, într-o impresionantă vilă cu peste 30 de camere, având-o mereu alături pe ultima consoartă, Oona.

8. Nici după moarte nu și-a găsit liniștea...

La aproape trei săptămâni după deces (25 decembrie 1977), trupul lui Chaplin a fost furat. Poliția elvețiană a reușit să îl descopere și să îi aducă în fața justiției pe cei doi făptași: un polonez de 24 de ani și un

bulgar de 38 de ani. Cu toate că numele nu le-au fost făcute publice, presa a aflat că erau ambii mecanici și ar fi fost prinși după ce ar fi contactat telefonic familia, cerând o recompensă de 400.000 lire. Lady Oona i-a refuzat imediat, declarând: „Charlie ar fi găsit întreg episodul de-a dreptul ridicol!” ■

După ce a fost înnoțat, 4 martie 1975

ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Răsfoind paginile presei din urmă cu 100 de ani, ai sentimentul că românii erau mai sensibili la trecutul lor istoric. La începutul lunii iulie s-a constituit un comitet sub președinția regelui pentru marcarea centenarului nașterii lui Avram Iancu, format din premierul Ion I.C. Brătianu, generalii Averescu, Coandă, mitropoliții Miron Cristea și Pimen, arhiepiscopul Gurie, miniștrii Văitoianu, Mărdărescu, Lapedatu, Al. Vaida-Voevod și alții. Ziarul *Universul* are prima pagină a ediției din 20 august consacrată integral aniversării lui Iancu, iar cea din 31 august celor șapte ani de la bătălia de la Mărășești.

Dar treptat entuziasmul ți se mai potolește, când afli că este adevărat că există un plan să se ridice la Cluj un monument în amintirea lui Avram Iancu, dar va mai dura. S-au ținut două concursuri pentru monument, dar au fost anulate amândouă. Lucrările selectate nu aparțineau celor care trebuia să câștige. La ultimul concurs, un proiect a fost respins pe motiv că „față de liniile drepte ale viitoarei catedrale prezintă prea multe linii curbe”. Următorul concurs se va ține anul viitor. Anul acesta, când este centenarul, nu se va inaugura un monument Avram Iancu la Cluj. Starea în

care se află Arcul de Triumf de la șosea este o rușine națională. Improvizat în pripă în urmă cu doi ani pentru a servi cu cinste unei zile mărețe, a fost apoi abandonat. „Streinul care trece astăzi pe la șosea și vede acest monument cu statuile decapitate, cu stucaturile căzute și cu frazele aurite din părți spălate de ploaie, din care se ghicesc abia crâmpoie fără niciun înțeles, își oprește pașii și nu știe ce să creadă” – se indignează *Universul*. Și tot din paginile sale aflăm: „Cum intri în șoseaua Kiseleff, pe partea stângă, în fața Institutului Geologic, îți ridică structura mutilată de intemperii și de oameni locașul neisprăvit în care cea mai bogată țară din Orientul Europei ar fi trebuit să își strângă comorile ei artistice. Concepută în stil mare, ocupând un vast teren, așa cum obișnuia să se clădească înainte de război, muzeul național, sau, mai bine zis, fantoma lui este astăzi o ruină uriașă, lăsată pradă apașilor, cucuvelelor și câinilor vagabonzi [...] Din clipa când urgia războiului a făcut să înceteze construcția acestui muzeu, o scândură nu s-a mai pus măcar să acopere lucrul neisprăvit [...]”

Presa este în mare suferință. S-a dublat taxa pe importul de hârtie, în condițiile în care fabricile din țară nu erau capabile să

În timpul vizitei pe care o face în Franța, principele Carol sosește cu un avion la Melun

asigure necesarul pentru apariția ziarelor și revistelor. Se anunță cu surle și trâmbițe o rezistență unită. Brusc, subiectul dispare din paginile *Universului*. Ne deslușesc „colegii” de la *Adevărul* în privința motivelor: Stelian Popescu, patronul *Universului*, a obținut de la guvern dreptul de a importa 80 vagoane de hârtie (necesarul pe un an și jumătate) cu vama scăzută, o parte a cantității încercând să o speculeze. Peste noapte, din acuzator al trustului hârtiei, a devenit apărător al lui.

La începutul lunii iulie, la căldură înăbușitoare, greu de suportat, s-a abătut peste întreg cuprinsul țării. Nicio adiere de vânt nu potolește dogoreala. De nicăieri nu se semnalează ploaie și presiunea atmosferică este în continuă creștere. În 6 iulie căldura a atins în Capitală valori neobișnuite. Între orele 15 și 18 aproape s-a suspendat circulația. La jumătatea lunii Munții Făgărașului sunt acoperiți de zăpadă, în Bucovina și la Câmpulung a nins. La 28 iulie ninge din nou la Brașov.

E vremea concediilor. Din cauza chiriilor foarte mari (3.000 de lei o cameră pe lună), numărul „sezonierilor” este mult mai mic la Băile Telega și Poiana. Prin intervenția autorităților, chiria pentru o cameră a scăzut (300 – 1.200 lei), s-au luat măsuri ca piața să fie aprovizionată din abundență și să se stropască șoseaua de câteva ori pe zi.

„Fierbinte arde soarele în zilele lungi de vară asupra Bucureștilor – scrie un editorialist –, de dimineața până seara târziu. Acum, mai mult ca oricând, ne putem da seama cât de folositori ne sunt pomii plantați pe străzile Bucureștilor [...]

Cari din noi n-a văzut multe din magazinele de coloniale garnisite cu ramurile pomilor plantați în fața magazinelor? Precupeții de zarzavaturi nu vi se prezintă cu coșurile împodobite cu frunzele pomilor? Lăptăresele nu-și împodobesc cotigele lor tot cu crăcile pomilor spre a se feri și a-și feri laptele și untul de arșița soarelui? Ba ceva mai mult, unii, fie din spirit de economie, fie din ordin își formează măști pentru curățatul curților din ramurile pomilor aflați în fața locuințelor lor [...] Dacă se va continua tot așa, ca în cei din urmă opt ani, în foarte puțin timp toată plantația Capitalei va fi distrusă.”

Salubritatea din București dispune de 400 până la 600 de persoane, deși numărul fixat prin buget este de 1.400. Sunt 153 de

vehicule pentru ridicat gunoii și 25 de automobile efectiv în serviciu. Trebuie să se ocupe de 6.000.000 m². În alte părți parcul de vehicule este în proporție de 95% mecanizat, la noi e invers. Nicăieri nu se aruncă cu mai multă dărmicie gunoaiile în stradă, ca la noi. Lipsesc crematoriile pentru arderea gunoaiilor, strânse la periferie, în Valea Plângerii, groapa Floreasca sau groapa Vergului.

S-au luat măsuri pentru reglementarea circulației vehiculelor în Capitală. De la 1 octombrie, toate taximetrele trebuie să fie curate. Automobilele și trăsurile de piață vor avea aparate de taxat, după un tip ce va fi stabilit ulterior. Ajutorii de șoferi nu vor mai avea voie să conducă taximetrele. Toți conducătorii de taximetre sunt obligați să poarte uniformă și șapcă. Fumatul în timpul condusului se interzice. Măsura a ținut cât ține de obicei la noi. După două săptămâni și o zi de grevă, șoferii de taximetre obțin renunțarea la uniformă și șapcă. În schimb, tarifele vehiculelor din Capitală au fost majorate simțitor. La taximetre majorarea variază între 25% și 100%.

Sergenții majori din corpul sergenților de stradă se plâng că nu se pot descurca cu cei 1.600 lei pe lună, pe care îi câștigă după 10 – 15 ani de serviciu. Iată

câteva prețuri din București: cartofi 4 lei kg; ceapa 7 lei kg; bame 16 – 20 lei kg; carne de vacă 20 – 24 lei kg; de porc 42 lei kg; vițel 40 lei kg; slănină 55 lei kg, osânza 60 lei kg; 60 lei o găină; 20 – 40 lei un pui; gâscă 70 – 75 lei; prune 4 – 8 lei kg; struguri 15 – 20 lei kg; pepeni 2 lei kg.

În Apuseni, când e zi de târg la Zlatna, de exemplu, se aranjează o mare petrecere,

*Proteste hotărâte
ale unor intelectuali și studenți au salvat
casa lui Mihai Eminescu din Ipotești
de un întreprinzător care voia să dărâme „ruina”*

*Jandarmi și cetățeni îl așteaptă pe Terente
(în medalion)
pe canalul Filipoiu, ca să îl prindă*

soane care călătoreau cu barca pe Dunăre. De asemenea, a răpit două tinere. Terente a predat unui pescar pe una dintre victime. Adusă la Brăila, aceasta a povestit cum cele două fete au

fost torturate. Terente a trimis și un bilet pentru familia celei de a doua fete, care oferise 50.000 lei celui care le aducea fiica înapoi. Fratele victimei i-a dus lui Terente banii și și-a recuperat sora.

S-a modificat legea din 1879 privitoare la dotațiunile Academiei de către stat cu fonduri destinate premiilor. Statul va da 1 milion lei care se vor întrebuița astfel: 150.000 lei pentru premii (Premiul Lazăr pentru lucrări științifice; Premiul Asachi pentru lucrări istorice; Premiul Eliade Rădulescu pentru literatură); fiecare premiu nu va depăși 50.000 lei. Când rămân sume disponibile, se pot majora premiile acordate sau crea noi premii. 425.000 de lei vor fi destinați culegerii, publicării de documente istorice, cât și lucrărilor pentru dicționarul limbii române. 425.000 lei vor fi destinați îmbogățirii bibliotecii și pentru publicarea și promovarea lucrărilor științifice.

Noul director al Teatrului Național, scriitorul Corneliu Moldovanu, spune că repertoriul instituției va combina piesele clasice cu cele originale. Dar literatura română nu a atins încă stadiul în care să poată asigura premiere pentru o întreagă stagiune. Piesele așa-zis „bulevardiere” vor putea fi jucate numai pe scenele teatrelor particulare.

La 15 iulie începe la Vălenii de Munte a zecea serie a cursu-

rilor Universității populare, sub conducerea lui Nicolae Iorga. Printre conferențieri: Ramiro Ortiz, Ștefan Meteș, C. Moșil, N. Batzaria, P.P. Panaitescu, D. Pompei, Cezar Papacostea, Nicolae Ionescu, Octav Onicescu, C. Argetoianu, Gheorghe Tașcă. „Am găsit la Vălenii – scrie Constantin Argetoianu –, pe lângă români din toate colțurile țării, sași, secui, unguri, ruși. De dimineață până seara în mijlocul lor, făcându-le prelegeri, plimbându-i prin ademenitoarele împrejurimi ale Vălenilor, explicându-le rostul vechilor noastre așezăminte, Nicolae Iorga, cu puterea de iradiere a inimii lui calde și curate, deslușește fiecăruia pe înțelesul lui legăturile adânci ce unesc lucrurile și oamenii pe tot cuprinsul țării noastre [...] La Vălenii s-a încercat și se săvârșește efortul cel mai important pentru consolidarea României întregite din câte s-au făcut de la război încoace.”

Universul primește o vizită la redacție a unui profesor din China, Won Kenn, profesor la Facultatea de Drept a Universității din Pekin. A informat că în China se traduce din Caragiale, prin intermediul limbii esperanto. Același scrie în *Adevărul* despre *O revoluție literară în China, izbucnită la 1918*.

La Baia Mare, Avram Șomcuțianu s-a întors de la munca câmpului și s-a culcat. Soția, bolnavă, fusese luată acasă de mama ei. Soacra i-a lăsat sub pat ginerelui un cartuş de dinamită, cu fitilul aprins. După miezul nopții, bărbatul a sărit în aer, cu pat cu tot. ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

cu muzică, șampanie. Îndată zboară vestea că s-a descoperit aur și se pune de o societate de exploatare. Oamenii cad în cursă și cumpără participatii cu bani grei. După câteva luni se descoperă că nu există aur, dar banii nu mai pot fi recuperați.

La 3 iulie se anunță că fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național a fost denunțată din cauza neacceptării de către ultimul partid a noilor pretenții formulate de țărăniști. Nemulțumit de noua lege a minelor, care ar supune pe cetățenii americani unui tratament inechitabil, Guvernul de la Washington ar lua în calcul rechemarea ministrului de la București. *Universul* cere, aproape număr de număr, să înceapă judecarea lui Constantin Stere pentru atitudinea avută în timpul ocupației germane din Primul Război Mondial. Apare zvonul că dosarul Stere nu mai există. Guvernul tace. „Stăruim ca guvernul să spună limpede: judecă pe Stere? Dacă nu-l judecă, să răspundă de ce nu îl judecă?” Aceeași campanie și contra doctorului Lupu, acuzat de simpatii bolșevice. *Adevărul* răspunde: Brătianu se folosește de „cazul Stere” ca să scape el de acuzațiile care i se aduc pentru starea în care a ajuns țara.

O altă temă de interes: „Noui isprăvi ale banditului Terente”. A atacat și jefuit mai multe per-

CUM SĂ RĂMÂI ÎN ISTORIA ASTRONOMIEI

ADRIAN ȘONKA

(Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu“)

Eu cred că nu există om pe lumea asta care nu vrea să rămână în istorie, care nu dorește să fie pomenit la școală, în timpul orelor de clasă la care nu prea mai vrea nimeni să fie prezent, iar astronomii nu sunt scutiți de asemenea dorințe.

Spiru Haret

Chiar și în acest domeniu, era mai ușor să rămâi în istorie acum 200 de ani. Pe vremea aceea nu existau multe telescoape și nici astronomi nu erau prea mulți. Erau atât de multe necunoscute, încât până și niște simpli pasionați de astronomie, cu instrumente rudimentare și tehnici de observație ad-hoc, făceau descoperiri pe bandă rulantă. A fost epoca de aur, când cerul era accesibil din spatele casei.

Acum nu mai este așa. Planeta este împânzită de telescoape automate care scanează cerul și de calculatoare care fac observații singure, în timp ce astronomii dorm și ei noaptea, ca orice om normal. Un simplu om nu mai are cum să descopere un corp ceresc necunoscut, cea mai sigură activitate care te propulsează spre nemurire.

Atunci când te gândești la un astronom român ce nume îți vine în minte? Spiru Haret? Probabil că da. Și Spiru Haret a făcut o descopere-

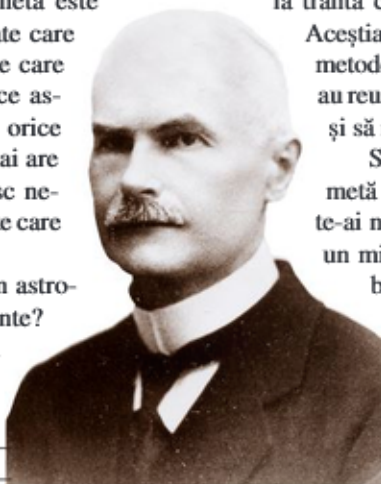
rare, dar nu una direct pe cer. A descoperit ceva pe caiet, în formule prea complicate pentru a le menționa aici, și anume că orbitele planetelor nu sunt pe atât de stabile în timp cum se credea până atunci. Pe lângă asta, Spiru Haret este singurul român care, după ce a devenit ministru, a făcut mai mult bine oamenilor decât înainte.

Dacă Spiru Haret s-a luptat cu aproximările de gradul trei ale maselor planetelor, alții s-au luat la trântă cu cerul și întunecimea acestuia.

Aceștia sunt observatori ai cerului. Prin metode care par pe nedrept amuzante azi, au reușit să descopere corpuri cerești noi și să rămână în istorie.

Să descoperi un asteroid sau o cometă nu este lucru ușor, mai ales dacă te-ai născut în era în care fotografia era un mic bebeluș, iar asta o știi cel mai bine trei români rămași în istoria observațiilor astronomice. În primul rând, trebuie să vezi obiectul respectiv, să îl vezi pe cer, prin telescop. După ce îl vezi, trebuie să îți dai seama dacă este un obiect care se

Wolfgang Pauly

mișcă (pentru că asteroizii și cometele se mișcă printre stele), iar dacă se mișcă, în ce direcție o ia. Știi cum se face asta? Îl privești toată noaptea și îi trasezi pe un atlas traiectoria printre stele, după care revii la telescop în altă noapte și îl cauți din nou. Dacă este senin, îl găsești ușor noaptea următoare, dar dacă nu, aștepti până se face și îl cauți pe cer mult și bine. Totul depinde de primele observații și de cât de bine i-ai determinat traiectoria prima oară. De abia după ce l-ai găsit într-o altă noapte poți să anunți autoritățile astronomice, care, la rândul lor, vor calcula și observa mai departe. Dacă, și doar dacă cineva nu l-a văzut înaintea ta fără să știi, vei fi declarat descoperitor de asteroizi sau comete. În țara noastră avem foarte puțini descoperitori de asteroizi și comete, toți fiind dispăruți dintre noi de zeci și chiar 100 de ani.

Primul descoperitor a fost un german mutat la București. Se numea Wolfgang Pauly, era pasionat de astronomie, nu un astronom profesionist, iar într-o seară de iunie din 1898 se uita cu luneta lui mică la roiul globular Messier 4 din constelația Scorpius, un obiect frumos pe care pasionații îl observă des. A văzut lângă el o altă pată luminoasă și s-a gândit că putea fi ceva nou, drept pentru care a desenat stelele și obiectele pe care le vedea. A observat zona respectivă după două seri și a văzut că pata luminoasă nu mai era, drept pentru care a căutat-o pe cer, prin zonă. Din fericire a găsit-o și a raportat observațiile. Pata era o cometă, descoperită deja în America, dar pentru că aceste obiecte primesc numele a maxim trei descoperitori, a primit numele C/1898 L1 (Coddington-Pauly). Așa s-a descoperit pentru prima oară o cometă din România, de un german, care ulterior a și fost scos din cărțile de astronomie din țara noastră, din cauza vremurilor tulburi cauzate de Primul Război Mondial. Noi nu l-am uitat și încă ne gândim la cometa descoperită printr-o simplă lunetă, care acum se află la 21 de miliarde km depărtare de noi și de problemele pe care încă ni le facem între noi.

Gheorghe Demetrescu

Și pe Gheorghe Demetrescu îl ținem minte, din mai multe motive, dar și pentru că este primul român care aproape a descoperit un asteroid. A fost astronom-matematician-seismolog, membru al Academiei Române, dar înainte de toate a fost și un observator al cerului. În 1915 a văzut un asteroid nou pe fotografii realizate în luna octombrie de la București, cu luneta ecuatorială a Institutului Astronomic, dar pentru că nu a putut măsura foarte bine poziția obiectului, acesta nu a mai putut fi găsit pe cer. În 1930 a fost descoperit din Rusia un asteroid care s-a dovedit a fi cel văzut și de Demetrescu, denumit acum (1189) Terentia.

Mai mult noroc a avut profesorul de matematică Victor Daimaca, cu domiciliul în Târgu-Jiu. În 1943, în nopțile întinse ale celui de Al Doilea Război Mondial, a descoperit printr-un simplu binoclu două comete, una în septembrie, în constelația Lynx, și alta în decembrie, în Aquarius. Amândouă îi poartă numele și atestă faptul că dacă vrei să descoperi ceva trebuie să muncești.

Acum este foarte greu să mai descoperi asteroizi și comete, din cauza telescoapelor automate, care fotografiază tot cerul în doar câteva zile. Sunt pur și simplu prea multe date de analizat și nu poți întrece un computer sau mai multe legate în rețea. Mai toate obiectele descoperite sunt găsite de programele de calculator, dar, sincer vorbind, aceste descoperiri nu mai înseamnă mare lucru. S-au descoperit prea mulți asteroizi (1.353.773 la data de 13 mai 2024) și unul în plus sau în minus nu mai face nicio diferență.

Chiar acum se construiește un telescop în Chile, un instrument așa cum nu s-a mai văzut (Vera C. Rubin Observatory), care va fotografia întreg cerul în doar două zile, iar era descoperirilor individuale de asteroizi și comete se va termina pentru totdeauna.

Am scris despre asteroizi și comete, dar cum rămâne cu stelele? Au descoperit românii stele? Răspuns final, da și nu.

Nu ai cum să descoperi stele. Ele sunt acolo,

sus pe cer, și se văd cu atât mai multe cu cât telescopul folosit este mai mare, ceea ce înseamnă că vom avea descoperitori de milioane și milioane de stele doar pentru că au un instrument mai mare decât cei de dinainte. Chiar dacă nu poți să descoperi stele, poți să descoperi o activitate deosebită a vreunora, așa cum a făcut-o și omul din finalul acestui articol.

La 27 februarie 1987, pe cerul vizibil din emisfera sudică a apărut brusc o stea strălucitoare. Se vedea cu ochiul liber și se afla într-o galaxie vecină, denumită Marele Nor al lui Magellan, aflată la doar 180.000 ani lumină depărtare de noi. Steaua era o supernovă, prima care a apărut pe cer și s-a putut vedea cu ochiul liber de la inventarea lunetei. A fost un fenomen istoric, dar orice supernovă are ca sursă o stea, iar steaua care a devenit supernovă în 1987 avea numele astronomic de Sanduleak -69 202. Nimic ciudat aici, în afară de faptul că Sanduleak

Victor Daimaca

vine de la astronomul american de origine română Nicolae Sanduleac. Steaua fusese observată și catalogată de Sanduleac, dar rămăsese o simplă stea gigantă albastră, până când s-a decis să devină supernovă și a atras atenția tuturor. Datorită observațiilor sale, steaua Sanduleak -69 202 a fost prima stea din istorie ale cărei proprietăți le cunoșteam înainte ca ea să devină supernovă.

Acum nu mai poți să cataloghezi stele pentru că trebuie să ai telescop mai mare decât cel mai mare telescop sau unul mai spațial decât cel mai spațial telescop spațial.

Deja s-au catalogat 1,8 miliarde de

stele, iar cu telescopul despre care am scris mai sus se vor cataloga automat cam 17 miliarde.

Este din ce în ce mai greu să rămâi în istoria astronomiei. Oare cum se vor numi viitorii descoperitori și ce vor putea ei găsi nou prin Univers? Cine vrea să rămână în istoria astronomiei să ridice mâna în sus! ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 septembrie 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Ce i-a administrat Büger,
adjutantul lui Friedrich Mieth,
după ce generalul a fost rănit?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iunie 2024 este:

„500“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Vasile Angheli**, din **Galați**, jud. **Galați**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2025.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

În cadrul celei de a XXXII-a ediții a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, desfășurat la Banca Națională a României, în Sala „Mitiță Constantinescu“, în ziua de 23 mai, au fost înmânate premiile pentru cele mai bune cărți de istorie apărute în anul 2023. Premiile sunt susținute de generoși sponsori, instituții sau persoane particulare, cărora le suntem profund recunoscători.

1) Premiul „I.C. Filitti“

Acordat de doamna Georgeta Filitti: Ilina Gregori, *Totul sau nimic? Despre arta de a-ți aminti, a uita, a scrie*, Editura Muzeul Literaturii Române, și preot Dumitru Bogdan Bădiță, *Martiri și mărturie creștină în temnițele comuniste din România*, Editura Andreiana

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni“

Acordat de familia Chrissoveloni: Ilie Popa, *Antologia liricii de detenție anticomunistă din spațiul românesc*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Fundației Culturale MEMORIA

3) Premiul „Grigore Gafencu“

Acordat de „Rădăcini“ SRL: România – Turcia: relații diplomatice. Vol. 2, 1938 – 1944, ediție de Dumitru Preda, Editura Cavallioti

Domnul Cristian Păunescu,
domnul Laurențiu Vlad
și reprezentantul sponsorului,
domnul Mihai Ionescu

Domnul
Dumitru Preda,
în mijloc,
încadrat
de doamna
Milica Madadi
și domnul
Cristian Păunescu

4) Premiul „A.D. Xenopol“

Acordat de STFD - TRANSFOND S.A.: Laurențiu Vlad, *Istории românești ale ideii de „Europa“, secolele XVII – XXI (imagini, note, reflecții)*, Institutul European

5) Premiul „Constantin Giurescu“

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor Bancare: Adrian Majuru, *De la frici uitate la nopți prietenoase: avatarurile orașului nocturn*, Editura Muzeului Municipiului București

6) Premiul „Confucius“

Acordat de Niro Investment Group: Viorel Isticioaia-Budura, *Anotimpuri în Asia* (Cuvânt înainte de Teodor Meleșcanu), Editura Cartea Românească Educațional

7) Premiul „Gheorghe I. Brătianu“

Acordat de Niro Investment Group: Anca Otu, *„Două națiuni vecine“: România și Finlanda. Relații româno-finlandeze (1917 – 1947). O privire dinspre București*, Editura Militară

8) Premiul „Florin Constantiniu“

Acordat de familia Nichita: Filip-Lucian Iorga (editor), *De la Stalingrad, cu dragoste: jurnalul*

lui Petre Sava, medic militar pe Frontul de Est (1942), și jurnalul soției sale, Luiza, Editura Corint

9) Premiul „Nicolae-Șerban Tanașoca“

Acordat de doamna Anca Tanașoca: Ștefan Petrescu, Lidia Trăușan Matu, *Apostol Arsachi* (1792 – 1874). *Medic, om politic și everghet*, Editura Omonia

10) Premiul „Josef Pilsudski“

Acordat de Maspex România: Danuta Roman, *Iubiri secrete la castel/ Tajne miłości na zamku*, Casa cărții de știință

Domnul ambasador
Viorel Isticioaia-
Budura,
cu domnul
Cristian Păunescu
și domnul
Valentin
Macovescu,
reprezentantul
sponsorului

11) Premiul „Cristina Țurlea“

Acordat de Stelian Țurlea: Gabriela Petrescu, *Arhitecții Socolescu. 1840 – 1940. Studiu monografic*, Editura Simetria

12) Premiul „Dinu C. Giurescu“

Acordat de doamna Lia Ciplea: Silvan D. Ionescu, *Silvan despre Silvan: memorii răzlețe*, (Selecția textelor, a ilustrațiilor, note, cronologie și prefață de Adrian-Silvan Ionescu), Editura Corint

13) Premiul „Vasile Goldiș“

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Ioan Bolovan, *Asociația națională arădeană pentru cultura*

Istoricul britanic Dennis Deletant, doamna Daniela Ioniță, sponsorul premiului, și domnul Cristian Păunescu

Doamna Corina-Nicoleta Irimiea Vegheș, reprezentanta sponsorului, și domnul Cristian Păunescu încadrează pe premiant, domnul Adrian Majuru

poporului român: între local, regional și național (1863 – 1918). Ediția a treia, revăzută și adăugită (Cuvânt-înainte de Nicolae Bocșan; Prefață de Liviu Maior), Editura Academia Română, Centrul

de Studii Transilvane

14) Premiul „Nicolae Iorga“

Acordat de doamna Daniela Ioniță: Dennis Deletant, *În căutarea României: o aventură personală din '65 până azi* (traducere din engleză de Alina Pavelescu), Editura Humanitas

15) Premiul „Eugeniu Carada“

Acordat de Steilmann Bukarest: Vasile Istrățescu, *Dimitrie M. Burileanu în documente*, Prier

16) Premiul „Radu Rosetti“

Acordat de AXXESS PRIME GROUP SRL: Alin Spănu, *Bătălia de la Stalingrad (1942 – 1943). Studii, analize și memorii românești*, Editura Militară

17) Premiul „Dimitrie Gusti“

Acordat de GLOBAL WEALTH MANAGEMENT: Radu Baltasiu, *Anton Golopenția: creștomafie*, Editura Oscar Print

18) Premiul „Costin Murgescu“

Acordat de domnii Virgil Dumbravă și Alin Petreacă: Mugur Isărescu (coordonator), Maria Constantinescu, Brîndușa Costache, Nadia Manea, Adriana Aloman, Elisabeta Blejan, *Evoluția stocului de aur al Băncii Naționale a României (1880 – 2020)*, Editura Curtea Veche

19) Premiul „Nicolae Titulescu“

Acordat de Fundația Europeană Titulescu: Alexandru Dan Bartoc (coordonator), *Fédération internationale de philatélie exhibitions* ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Îată penultima parte a documentului intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi, al cărui textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Iliescu. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Poziția Mișcării Românilor Liberi a fost precizată cu claritate de domnul Eden, ministrul de Externe, într-un răspuns la o întrebare care i s-a pus în Camera Comunelor. La 5 februarie 1943, domnul Hamilton Kerr (membru al Parlamentului, conservator) a întrebat dacă Guvernul Majestății Sale a recunoscut și aprobat activitățile Mișcării Românilor Liberi din Londra. „Guvernul Majestății Sale – a răspuns domnul Eden – nu recunoaște așa-numita Mișcare a Românilor Liberi, nici la Londra, nici în altă parte, nici nu aprobă activitățile organismului din Londra. Din informațiile disponibile, este clar că acest organism nu este reprezentativ pentru opinia generală nici din România, nici printre românii din această țară. Guvernul Majestății Sale, totuși, apreciază efortul românilor din această țară de a contribui la efortul de război al Națiunilor Unite. Drept urmare, a fost numit un ofițer de legătură, a cărui funcție este să furnizeze tot ajutorul necesar și îndrumările în acest sens.”

Astfel, cazul Mișcării Românilor Liberi a fost decis fără audieri. Ei au înțeles și apreciat pe deplin circumstanțele care au împus Guvernului britanic acest curs foarte duros.

Doar un singur membru al Mișcării, pe cont propriu, i-a răspuns domnului Eden

într-un articol intitulat *Românii liberi*, care a apărut la 22 februarie 1943, în publicația domnișoarei Pankhurst, *New Times and Ethiopia News*. Acest articol, scris de Dem. Dimăncescu sub bine-cunoscutul lui pseudonim „Tramontanus”, a fost criticat de toți ceilalți membri ai Mișcării Românilor Liberi. Autorul și-a asumat totală responsabilitate și de la început a cerut editorului publicației *New Times and Ethiopia News* să îi facă numele cunoscut autorităților britanice.

Românii Liberi, în toate circumstanțele, au conștiința curată. Contribuția lor la efortul de război britanic și al Națiunilor Unite, pentru rațiuni bine întemeiate, va rămâne secret, până la sfârșitul războiului. Dar o recunoaștere a acestei contribuții și a potențialului politic al Mișcării Românilor Liberi a venit direct de la Ion Antonescu. Domnul V.V. Tilea, președintele Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi din Londra, a fost primul căruia i s-a retras naționalitatea română, iar întreaga avere i-a fost confiscată. Maiorul G.E. Iliescu a avut onoarea singulară de a fi primit o sentință de condamnare la moarte, fără ca Ion Antonescu să fi avut curajul să facă cunoscută această sentință poporului român.

(Va urma)

OCTAVIANUS AUGUSTUS (63 î.H. – 14 D.H.)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Bătălia purtată împotriva forțelor lui Marcus Antonius în timpul războiului acestuia cu Senatul din 44–43 î.H. în urma căreia Octavianus a primit prima dată aclamația de *imperator* (Forum...). 2) Regat cucerit în 30 î.H., din 27 î.H., transformat în provincie romană – Acuzație imputată lui Augustus în relatarea lui Tacitus, conform căreia Livia, a treia soție a împăratului, nu ar fi divorțat de bună voie de soțul ei precedent. 3) Rufinus Rutilianus Censor – Animalul din pricina căruia ar fi murit, conform legendei, regina Cleopatra, soția rivalului lui Octavianus, Marcus Antonius (acord.). 4) Faptă de corupție; în anul 18 î.H., Augustus a dat o lege interzicând condamnăților să exercite funcții publice vreme de cinci ani – Octavianus a devenit, conform legii romane, o astfel de persoană după ce Senatul i-a acordat aceeași imunitate pe care o aveau tribunii

plebei. 5) Localitatea din provincia Macedonia unde se afla Octavianus când a primit vestea asasinării lui Julius Caesar, care îl desemnase moștenitor. 6) Codul ISO al rupiei nepaleze – Sine. 7) Iulius Antonius – Siglă pentru „Bundesverband Kamera” – Velletri, de unde provenea familia tatălui lui Octavianus, unde tânărul a fost crescut. 8) Venus, strămoșa mitologică a gintei Julia, o mare familie de patricieni romani, neamul mamei lui Octavianus și al unchiului lui, Julius Caesar – Publius Esquilinus. 9) Trăsătura de caracter a lui Augustus considerată neobișnuită; conform lui Suetonius, împăratul organiza licitații pentru picturi la care se vedeau doar spatele și acorda cadouri bizare prietenilor săi (acord.) – Recompensă cerută de veteranii legiunilor, pe care Octavianus a acordat-o în repetate rânduri, inclusiv prin desproprietărea altor cetățeni romani. 10) Varianta grecească a titulaturii de *augustus*, utilizată în jumătatea orientală a Imperiului Roman.

VERTICAL: 1) Agnomenul fiului cel mic al Liviei (soția lui Augustus), precum și al fiului acestuia, amândoi fiind generali străluciți pe care împăratul i-a considerat posibili moștenitori. 2) Prieten de vază al lui Octavianus, care a dobândit majoritatea victoriilor sale militare în timpul războaielor civile ce au dus la ascensiunea împăratului (Marcus Vipsanius, 63 – 12 î.H.) – Maximus Eburnus. 3) Gardă de corp a magistraților romani ce dețineau autoritate civilă sau militară – Spart în bucăți mici. 4) Lucius Poplicola – Alexandru Lapedatu – Arc de triumf aflat în apropierea orașului Tarragona, Spania, dedicat lui Augustus de Lucius Licinius Sura în jurul anului 13 î.H. 5) Medicament fără prescripție (abr.) – Istoric roman, prieten al lui Augustus, care a scris o istorie a Romei de la fondarea orașului până la domnia împăratului (Titus, 59 î.H. – 17 d.H.). 6) Localitate din Canada – Post de radio american. 7) Cohortele, în număr de trei, înființate de Augustus pentru a asigura paza Romei. 8) Tatăl vitreg al lui Octavianus, care l-a sfătuit pe acesta să nu accepte moștenirea lui Caesar și să nu se implice în politică (Lucius Philippus) – Leon Șimanschi. 9) Cartier al Constantinopolului, capitala Imperiului Roman de Răsărit, aflat pe malul opus al Cornului de Aur – Lichid vital, Augustus organizând un sistem prin care trei senatori se ocupau de aprovizionarea Romei cu acesta și de întreținerea apeductelor. 10) Mama lui Octavianus, o fire evlavioasă și cumpătată – Importantă cetate grecească, care l-a susținut pe Marcus Antonius în timpul conflictului acestuia cu Octavianus.

Dicționar: NPR, BVK, OSO, KTLT.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

PE URMELE HERSONULUI

Doamna ANA STOICA, din Iași, județul Iași, ne adresează o întrebare referitoare la articolul Povestea tragică a Papei Martin I, de Ioan-Sebastian Crineta, publicat în numărul 4/2024 al revistei: Citind fragmentul unde se vorbește despre soarta nefericitului pontif, mi-a sărit în ochi o posibilă eroare de geografie. Articolul publicat în revistă spune că Papa a fost exilat în sudul Peninsulei Crimeea, în orașul Cherson. Or, nu se află la gura fluviului Nipru orașul acesta, la nord de Crimeea?

Există, se pare, o confuzie între Herson, orașul de la gura Niprului care, în contextul războiului din Ucraina, apare menționat la știri, și cetatea antică și medievală Chersonesus.

Chersonesus a fost un important avanpost comercial grecesc de la nordul Mării Negre, situat în sudul Peninsulei Crimeea, astăzi în interiorul orașului Sevastopol. Intrat în posesia Imperiului Roman, iar apoi bizantin, de aici supravegheau și primeau vești referitoare la

triburile nomade din Stepa Pontică. Fiind departe de Capitală, mulți demnitari romani și bizantini condamnați, precum Papa Martin I, au sfârșit exilați în această cetate. În greaca vorbită în Imperiul Bizantin, denumirea clasică de Chersonesus a fost scurtată în Cherson.

Există însă o legătură între anticul Cherson și Herson de la gura Niprului. Cetatea din Crimeea are o importanță deosebită în istoria rușilor și ucrainenilor, fiind locul unde prințul Vladimir cel Mare s-a creștinat. Le recomandăm cititorilor interesați serialul Rușii și ucrainenii, un singur popor? Istorie, legendă, politică, publicat în revista noastră în numerele 5 – 12/2022. În 1778, Ecaterina cea Mare, împărăteasa Rusiei, a înființat o fortăreață la gura Niprului, care s-a dezvoltat și a ajuns oraș. Locul a primit acest nume cu însemnătate istorică, în formula rusească: Herson.

NUMERE DE COLECȚIE

Domnul VASILE BOLBOJA,

din județul Ilfov, ne scrie: Sunt un vechi, vechi cititor al revistei de excepție, *Magazin istoric*. Am colecția parțială, aici la margine de sat, de comună, de județ (dar nu de țară!). Un vecin mi-a făcut o surpriză. Mi-a dăruit, găsite undeva, două numere *Magazin istoric* de colecție: 1/1967 și 1/1974. Le-am lecturat aproape în întregime. La vremea când au apărut, eram prea tânăr...

Correspondentul nostru ne-a anunțat de asemenea că ne-a amintit revista într-un articol semnat de dumnealui în ziarul Viitorul ilfovean. Îi mulțumim pentru aprecieri și pentru această considerație.

CERERI ȘI OFERTE

Doamna IDIKO PUSA oferă spre achiziție colecția *Magazin istoric*, completă începând de la primul număr până în 1983 inclusiv, plus mai multe numere disperate până în 1991. Persoanele interesate o pot contacta la adresa de e-mail baboka@live.com. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) I.L. Caragiale The way Romania works ● **M. Stavinschi**

The 1999 solar eclipse. Some recollections ● **M. Gribincea** The way the Russians contributed to the disaster Romania experienced during the First World War ● **Al. Pițigoi** The British major John Fraser "Nilghai" Neilson, about Romanian-Russian relations during the First World War (II) ● **I. Giurcă, L. Corciu** 1924. The events at Tatar Bunar in military documents ● **Ș. Solcan** Prince Gabriel Bethlen gives serf children the right to go to school ● **J. Hellemans** Belgian books in 19th century Romania ● **Al.-I. Cruțeru** An invitation to the Romanian Academy Library: The portraits of Dionisie Fotino ● **Al. Profiri** General Friedrich Mieth found his end during the Iași – Chișinău Operation ● **C. Borangic** The Getae-Dacian god of war ● **G. Roșu** Once upon a time, there was: the symbol of the fish ● **M. Sadoveanu** The forgotten Oglinzi Baths ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XVII) ● In Romania, 100 years ago ● **A. Șonka** Stories of Bucharest: Romanians in the history of astronomy ● The "Magazin istoric" Cultural Foundation awards ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.Л. Караджале Как работает Румыния

● **М. Ставински** Полное солнечное затмение 1999 г. Воспоминания ● **М. Гринича** Как участвовали русские в разгроме Румынии в Первой мировой войне ● **Ал. Пицигой** Британский майор Джон Фрейзер «Нилгай» Нильсон о румынско-русских отношениях во время Первой мировой войны (II) ● **И. Джуркэ, Л. Корчу** 1924. События в Татар Бунаре в военных документах ● **Ш. Солкан** Габрэль Бетлен даёт детям крепостных право ходить в школу ● **Ж. Елемани** Бельгийская книга в Румынии 19 в. ● **Ал.И. Кручеру** Приглашение в Библиотеку Академии: Портреты Дионисия Фотиноса ● **Ал. Профири** Генерал Фридрих Мит погиб во время Яско-Кишиневской операции ● **К. Боранджик** Бог войны у гето-даков ● **Дж. Рошу** Жили-были: символ рыбы ● **М. Садовяну** Оглинзы, забытый курорт ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XVII) ● В Румынии 100 лет тому назад ● **А. Шонка** Истории Бухареста: румыны в истории астрономии ● Призы Культурного Фонда Магазин Историк ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

5 948384 040081 24008